№. 68. ПЯТНИЦА, 1 СЕНТЯБРЯ. 1861. PIĄTEK, 1 WRZEŚNIA. Nr. 68.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ
KURYER WILEŃSKI

ОФФИЦІАЛЬНАЯ ГАЗЕТА.

GAZETA URZĘDOWA.

„ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ“ выходитъ по ВТОРНИКАМЪ и ПЯТНИЦАМЪ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Цѣна за годъ	10 р.
„ „ съ пересылкою	12 „
„ за полъ года	5 „
„ „ съ пересылкою	6 „
„ на четверть года	2 „ 50 к.
„ „ съ пересылкою	3 „
„ за 1 мѣсяцъ	1 „

За объявленія платится за строку 17 к. сер.

Контора редакціи въ Вильнѣ, на Дворцовой улицѣ, въ Гимназіальномъ домѣ.

„KURYER WILENSKI“ wychodzi co WTOREK i PIĄTEK.

WARUNKI PRZEDPŁATY.

Cena roczna	rs. 10
„ „ z przesyłką	„ 12
„ półroczna	„ 5
„ „ z przesyłką	„ 6
„ kwartalna	„ 2 k. 50.
„ „ z przesyłką	„ 3
„ miesięczna	„ 1

Za ogłoszenia płaci się za każdy wiersz druku po kop. 17.

Bióro redakcji w Wilnie, przy ulicy Biskupiéj (Dworcowéj), w murach po-uniwersyteckich.

СОДЕРЖАНІЕ:

TREŚĆ.

ЧАСТЬ ОФФИЦІАЛЬНАЯ.

Ст.-Петербургъ, 29-го августа.

ИХЪ ВЕЛИЧЕСТВА благополучнѣйшимъ плаваніемъ прибыли изъ Одессы въ Севастополь, 23-го августа; сошедъ на берегъ, утромъ, посѣтили соборъ и присутствовали при закладкѣ храма во имя св. Владиміра, на развалинахъ древняго Херсонеса. Потомъ **ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ** объѣзжалъ верхомъ бывшую оборонительную линію, въ подробности осматривалъ остатки 4-го и 5-го бастіоновъ, редутовъ Шварца и Корниловскаго, произвелъ смотръ баталіону бѣлостокскаго пѣхотнаго полка. Послѣ обѣда на пароходѣ, **ИХЪ ВЕЛИЧЕСТВА** пріѣхали на Сѣверную сторону, посѣтили кладбище, слушали наономъ панихиду по погребенномъ тамъ генералъ-адъютантѣ князѣ Горчаковѣ и по всѣхъ за вѣру, **ЦАРЯ** и отечество, при славной оборонѣ Севастополя животъ свой положившихъ, и осматривали строющуюся близъ сего кладбища церковь. Около того же мѣста **ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ** изволилъ произвесть смотръ баталіону брестскаго пѣхотнаго полка. Послѣ сего **ИХЪ ВЕЛИЧЕСТВА** отправились на ночлегъ въ Бакчисарай; оттуда на другой день, 24-го числа, совершили поѣздку въ Успенскій монастырь и въ Чуфутъ-Кале, а къ обѣду возвратились въ Севастополь, гдѣ имѣли ночлегъ. По дорогѣ **ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ** осматривалъ инкерманское поле сраженія.

ИХЪ ВЕЛИЧЕСТВА, 25-го сего августа, утромъ, выѣхали изъ Севастополя, посѣтили Георгіевскій монастырь и Балаклаву и въ пять часовъ вечера прибыли благополучно въ Ливадію.

Общій циркуляръ министерства внутреннихъ дѣлъ по крестьянскому дѣлу, 12-го августа 1861 г. Н. 9-й.

I. Высочайшія повелѣнія.

6-го августа. *О населенныхъ имѣніяхъ, доставшихся лицамъ не дворянскаго происхожденія.* Въ слѣдствіе возникшихъ по сему предмету въ нѣкоторыхъ губерніяхъ вопросовъ, Высочайше повелѣно:

1) Населенныя имѣнія, доставшіяся по наслѣдству, или по просроченнымъ закладнымъ, непотомственнымъ дворянамъ, должны поступать въ вѣдомство дворянскихъ опекъ, впредь до совершенія акта о выкупѣ крестьянами сихъ имѣній поземельнаго надѣла въ установленномъ размѣрѣ, или до отчужденія имѣнія самимъ владѣльцемъ въ собственность потомственному дворянину;

2) Затѣмъ на сіи имѣнія вполнѣ распространяется сила пунктовъ 3, 4 и 5-го Высочайше утвержденнаго 19-го февраля 1861 года мнѣнія государственнаго совѣта относительно отчужденія, передачи по наслѣдству и отдачи въ залогъ населенныхъ помѣщичьихъ земель и имѣній; и

3) Владѣльцы такихъ, состоящихъ въ опекунскомъ управленіи, имѣній, согласно ст. 26 прав. о поряд. привед. въ дѣйст. полож., могутъ участвовать лично въ составленіи уставныхъ грамотъ въ той мѣрѣ, въ какой это допускается вообще для лицъ, находящихся подъ опекою не по малолѣтству и слабоумію. (По журн. главн. ком. объ устр. сельск. сост., 1-го августа, N. 23).

6-го августа. *О предоставленіи льготъ крестьянамъ, непользующимся землей и выходящимъ изъ обществъ.* Въ слѣдствіе возбужденнаго нѣкоторыми губернскими присутствіями вопроса: должны ли пользоваться льготами отъ податей и повинностей крестьяне, выходящіе, по ст. 8 мѣстн. великор. полож., изъ мірскаго общества, Высочайше повелѣно: въ разъясненіе означенной статьи, а также ст. 139-й и 140-й общ. полож., сообщить губернскимъ присутствіямъ, что крестьне, которые сами или семейства которыхъ, до обнародованія положеній, не участвовали въ пользованіи землею, и которые, до у-

DZIAŁ URZĘDOWY.

St.-Petersburg, 29-go sierpnia.

ICH CESARSKIE MOŚCIE, płynąc najpomyślniéj, przybyli z Odessy do Sewastopola 23-go sierpnia; wysiadłszy na ląd z rana, zwiedzili Sobor i byli obecnemi przy założeniu Świątyni pod wezwaniem św. Włodzimierza, na ruinach dawnego Chersonesu. Potém **CESARZ JEGO MOŚĆ** objeżdżał konno byłą linję obronną, szczegółowie opatrywał resztki 4-go i 5-go bastjonów, redut Szwarca i Korniłowskiego,i odbył przegląd bataljonu białostockiego pólku piechoty. Po obiedzie na parostatku **ICH CESARSKIE MOŚCI** przybyli na stronę północną, zwiedzili cmentarz, wysłuchali żałobnego nabożeństwa po pochowanym tam jenerał-adjutancie księciu Gorczakowie i po wszystkich poległych za wiarę, **CESARZA** i ojczyznę przy obronie Sewastopola, i raczyli oglądać budującą się nie opodal od tego cmentarza Cerkiew. Około tego miejsca **CESARZ JEGO MOŚĆ** raczył odbyć przegląd bataljonu brzeskiego pólku piechoty. Potém **ICH CESARSKIE MOŚCI** udali się na nocleg do Bakczysaraju; ztąd na drugi dzień, 24 t. m. odbyli przejażdżkę do Uspenskiego monasteru i do Czufut-Kale, a na obiad wrócili do Sewastopola, gdzie mieli nocleg. Po drodze **CESARZ JEGO MOŚĆ** opatrywał pole bitwy inkiermańskiéj.

ICH CESARSKIE MOŚCI, 25-go b. m. sierpnia zrana opuścili Sewastopol, zwiedzili monaster Georgjewski i Bałakławę i o godz. piątéj wieczorem przybyli szczęśliwie do Liwadji.

Ogólny okolnik ministerstwa spraw wewnętrznych w sprawie włościańskiéj, z d. 12 sierpnia 1861 r. N.9-ty.

I. Najwyższe rozkazy:

6-go sierpnia. *O majątkach osiadłych, które dostały się osobom stanu nie szlacheckiego.* W skutek wynikłych w tym przedmiocie w niektórych gubernjach pytań, Najwyżéj rozkazano:

1) Majątki osiadłe, które dostały się, drogą spadku, lub w skutek przeroczonego prawa zastawnego, szlachcie nie dziedzicznéj, powinne przechodzić w zawiadywanie opiek szlacheckich, aż do sporządzenia aktu o wykupie przez włościan tych majątków wydziału gruntowego w ustanowionym obszarze, lub do ustąpienia majątku przez samego dziedzica na własność szlachcicowi dziedzicznemu;

2) Poczém na te majątki w zupełności rozciąga się obowiązująca moc punktów 3, 4 i 5-go Najwyżéj utwierdzonéj 19-go lutego 1861 roku opinji rady państwa względem wybycia, przejścia drogą spadku i oddania w zastaw obywatelskich osiadłych ziem i majątków; i

3) Właściciele takich majątków w zawiadywaniu opieki znajdujących się, stosownie do brzmienia art. 26 przepisów o porządku przypr. do skutku ust., mogą osobiście uczęstniczyć w układaniu listów nadawczych w takiéj mierze, w jakiéj się to pozwala w ogólności osobom, zostającym pod opieką nie w skutek małoletności i słabego umysłu. (Protok. głów. kom. o urządz. stan. wiejsk., 1-go sierpnia, N. 23).

6-go sierpnia. *O nadaniu ulg włościanom niekorzystającym z gruntów i wychodzącym z gmin.* W skutek podniesionego przez niektóre urzędy gubernjalne zapytania: czy powinni korzystać z ulg od płacenia podatków i odbywania powinności włościanie, którzy na mocy 8 art. miejs ust. wielkoros., wychodzą z gromady gminnéj, Najwyżéj rozkazano: na objaśnienie rzeczonego artykułu, oraz art. 139-go i 140-go ust. ogól., zawiadomić urzędy gubernjalne, że włościanie, którzy sami lub których rodziny aż do ogłoszenia ustaw nie uczestniczyli w użytkowaniu z ziemi, i którzy przed utwierdzeniem listu nadawczego, stosownie

---

ДРУСКЕНИКСКІЯ МИНЕРАЛЬНЫЯ ВОДЫ.

(Продолженіе).

II.

Устроенный *Доппельмейеромъ* комитетъ подъ его руководствомъ съ большимъ усердіемъ занялся приведеніемъ въ исполненіе проэкта. Пожалованная сумма употреблена на очищеніе источниковъ и предохраненіе ихъ отъ разливовъ рѣки Нѣмана. Главный купальный источникъ Доппельмейерскій (N. 1), находящійся на самомъ берегу Нѣмана, укрѣпленъ деревяннымъ ящикомъ и покрытъ деревянною бесѣдкою; пять прочихъ источниковъ, находящихся по близости главнаго, въ ольховой рощѣ на болотистомъ грунтѣ, сообщены подземными деревянными трубами. На мѣсто временныхъ купаленъ въ отдѣльныхъ домахъ, построено одно общее *купальное заведеніе*, на подобіе заграничныхъ съ 34 отдѣльными прилично меблированными комнатами, раздѣленными на мужескую и женскую половины, по 17 комнатъ въ каждой. Обѣ половины, раздѣлены довольно обширными пріемными залами. Для доставленія минеральной воды въ ванны устроена надъ главнымъ резервуаромъ водоподъемная машина, приводимая въ движеніе силою трехъ лошадей, и поднимающая воду посредствомъ чугуннаго цилиндра на высоту 36 футовъ. Поднятая вода посредствомъ деревяннаго жолоба идетъ во временное водохранилище; отсюда двумя чугунными трубами вода проводится въ двѣ бочки, вмѣстимостію до 600 куб. футовъ, а другими двумя трубами распредѣляется по двумъ половинамъ купаленъ. Въ чанахъ вода кипятится посредствомъ пара, образуемаго въ большомъ чугунномъ котлѣ. Нагрѣтая вода изъ бочекъ, подобно холодной, по трубамъ доставляется въ ванны.

Обращая вниманіе на все относящееся къ выгодамъ и удобствамъ посѣтителей, *Доппельмейеръ* съ особеннымъ стараніемъ заботился объ устройствѣ помѣщеній для посѣтителей и доставленіи имъ пріятнаго препровожденія времени. Увлеченные его дѣятельностію и сознавая дѣйствительную пользу заведенія, помѣщики и частные владѣльцы Гродненской губерніи на отведенныхъ плацахъ выстроили около 100 красивенькихъ деревянныхъ домиковъ съ чистенькими двориками и садами. Живописные виды по берегамъ Нѣмана и Ротничанки уже сами по себѣ представляютъ большія удобства для прогулокъ и пріятнаго препровожденія времени. Но этого было мало для дѣятельнаго ума *Доппельмейера*. Ольховая роща близъ источниковъ, гдѣ нельзя было ступить сухою ногою, обращена въ англійскій садъ; выстроенъ театръ и особая зала для танцовальныхъ вечеровъ; словомъ въ короткое время приведено въ исполненіе все необходимое не только для пользы, но и для удобства посѣтителей.

Такія сооруженія, выдвинувшія *Друскеники* на одну изъ пріятнѣйшихъ резиденцій для страждущихъ жителей не только Гродна и Гродненской губерніи, но и разныхъ мѣстъ имперіи и Царства Польскаго, потребовали и большихъ издержекъ. На доведеніе до надлежащаго вида купальнаго зданія и водопроводной системы, на возведеніе галлереи для прогулокъ во время ненастной погоды и другіе предметы по Высочайшему повелѣнію отпущено изъ казны заимообразно еще 10 тысячъ р. сер.

Въ 1842 году, на берегахъ Нѣмана и Ротничанки, какъ бы волшебною силою, вмѣсто бѣдной деревушки, стояло красивое мѣстечко, оживленное множествомъ посѣтителей. По утрамъ во время питья воды и прогулокъ играла музыка, три раза въ недѣлю давались спектакли драмматическими актерами Виленской труппы, а въ особо устроенной залѣ бывали танцовальные вечера.

Сообщеніе съ Гродномъ поддерживалось диллижансомъ, который почтовое вѣдомство нанимало для перевоза писемъ и посылокъ по 2 раза въ недѣлю, а съ Царствомъ Польскимъ посредствомъ порома и лодокъ.

Таковы были мѣры правительства и дѣйствія *Доппельмейера*, подкрѣпляемые усердіемъ гг. помѣщиковъ, въ первые пять лѣтъ по открытіи минеральныхъ водъ въ Друскеникахъ.

Когда построилось мѣстечко со всѣми выгодами для посѣтителей водъ, большею частію католиковъ, приступили къ постройкѣ католической церкви; изъ добровольныхъ пожертвованій въ теченіе нѣсколькихъ лѣтъ собрано около *четырехъ съ половиною тысячи рублей сер.* (30000 злот.), и 13 іюля 1852 года епископъ Виленскій, Вацлавъ Жилинскій, совершилъ освященіе небольшой каменной римско-католической церкви.

Между тѣмъ, для пользованія водами, въ Друскеники ежегодно съ разныхъ сторонъ являлось не малое число людей недостаточныхъ и бѣдныхъ, требовавшихъ вспомоществованія и поддержки. Посвятившій себя на помощь страждущимъ въ *Друскеникахъ Пилецкій* съ особеннымъ усердіемъ занялся судьбою недостаточныхъ людей всякаго состоянія и пола. Подъ его вліяніемъ возникли: *Богодѣльня для бѣдныхъ и безпріютныхъ христіанъ, больница для нищихъ евреевъ и отдѣленіе Гродненской окружной лечебницы.* Частная благотворительность составила капиталъ, на который купленъ домъ и положено содержать въ мѣсяцъ 12 больныхъ. Каждый больной помѣщается въ особой комнатѣ, получаетъ безплатно ванны, лекарства, одежду на время пользованія. Бѣднѣйшимъ ежемѣсячно отпускается нѣсколько рублей на пищу, ибо общій столъ, вслѣдствіе разнообразнаго состава больныхъ, оказался непрактичнымъ.

Для бѣдныхъ гражданскихъ чиновниковъ и военнослужащихъ и семействъ ихъ въ 1856 году открыто особое отдѣленіе Гродненской лечебницы на 30 кроватей, на содержаніе которой, въ теченіе сезона, приказъ общественнаго призрѣнія отпускаетъ 2000 руб. сереб.

Множество бѣдныхъ евреевъ, собиравшихся въ *Друскеники* для пользованія водами, по указанію *Пилецкаго*, вызвало богатѣйшихъ изъ нихъ къ учрежденію *еврейской больницы*. По распоряженію раввиновъ и съ согласія вліятельныхъ евреевъ, независимо отъ складчинъ, положено взимать за каждую принятую ванну по 3 коп. сер. Такимъ образомъ уже въ 1856 году составилась сумма въ 740 руб. сер.; часть ея (440 руб.) употреблена на содержаніе бѣдныхъ евреевъ въ Друскеникахъ во время курса леченія, а остальные употреблены на наемъ квартиры. При учрежденіи частныхъ больницъ губернское начальство разрѣшило больнымъ давать безплатныя ванны, а аптекарь согласился безвозмездно снабжать ихъ всѣми медикаментами. Для доставленія больнымъ возможно пріятнаго препровожденія времени изъ среды благородныхъ посѣтителей водъ составленъ клубъ, котораго члены въ особо устроенной на этотъ предметъ залѣ, могутъ собираться для чтенія газетъ, игры въ карты, бильярдъ, шахматы. Въ той же залѣ бываютъ семейные танцовальные вечера. Часть платы за входъ въ собраніе, равно какъ за наемъ залы и фортепьяно (съ нынѣшняго года) обращены также на увеличеніе средствъ благотворительныхъ заведеній. Отдавая полную справедливость *Пилецкому* за его заслуги для доставленія обществу посѣтителей *Друскеникъ* не только совѣтовъ медицинскихъ, но и разныхъ полезныхъ мѣръ благотворительности, мы не можемъ не упрекнуть комитета Друскеникскихъ водъ въ нѣкоторомъ равнодушіи къ улучшеніямъ заведенія въ первыя 15 лѣтъ послѣ того, какъ *Доппельмейеръ* далъ ему такое блестящее начало.

Въ самомъ дѣлѣ съ 1843 по 1856 годъ воздвигнутъ воксалъ для собранія съ готической башней и галлереей для прогулки въ ненастную погоду, укрѣплены берега р. Нѣмана для предохраненія источниковъ въ особенности Доппельмейерскаго отъ весеннихъ разливовъ и произведены небольшія починки и улучшенія въ казенныхъ зданіяхъ—и только. А между тѣмъ воксалъ не вполнѣ соотвѣтствовалъ своему назначенію: бывшія въ стѣнахъ щели подвергали дамъ простудѣ, украшенія залъ были слишкомъ просты, дамбы также не предохраняли источниковъ отъ весеннихъ разливовъ, разрушающихъ мостики и дѣлающихъ различныя поврежденія въ англійскомъ саду. Въ центрѣ мѣстечка, подъ окнами купалень, нельзя было пройти по сыпучему песку; паркъ существовалъ только по названію; предположенная по проэкту церковь не строилась, а купальни не были внутри отдѣланы. Такимъ образомъ, въ то время, когда число посѣтителей, благодаря распространившейся цѣлебности Друскеникскихъ водъ, постоянно увеличивалось, вызвавъ со стороны частныхъ лицъ: помѣщика Гласки, предводителей дворянства Ляхницкаго, Борженцкаго и Ягмина, князей Четвертинскаго, Огинскаго, и Любецкаго, ротмистра Савицкаго и доктора Вольфганга,—затраты значительныхъ капиталовъ на постройки домовъ и разведеніе садовъ, комитетъ не находилъ средствъ не только къ сооруженію необходимыхъ зданій, но даже и для поддержки и ремонтировки прежнихъ сооруженій. Съ 1854 года стали накопляться недоимки, такъ что безъ новыхъ займовъ нельзя было рѣшиться ни на какое полезное предпріятіе.

Въ незавидномъ положеніи было мѣстечко, когда дѣйствительный статскій совѣтникъ *Шпееръ* принялъ управленіе Гродненской губерніи. Убѣдившись лично въ недостаткахъ по устройству минеральныхъ водъ *Шпееръ*, видя много неисполненнаго изъ проэкта, поручилъ члену комитета вице-губернатору *Рожнову* заняться Друскениками.

Благодаря новой разсрочкѣ уплаты долга въ государственное казначейство, ограничившей ежегодный взносъ до 1505 руб. 40 коп., вмѣсто прежнихъ 2450 руб. сер., *Рожновъ* съ полнымъ безкорыстіемъ и примѣрною дѣятельностію приступилъ къ полезнымъ мѣрамъ. Подъ его личнымъ надзоромъ сыпучій песокъ при купальняхъ обращенъ въ чистенькій бульваръ, обсаженный по оградѣ деревьями и кустами барбариса. Лѣсъ, примыкающій съ восточной стороны *Друскеникъ*, приспособленъ къ гуляніямъ проведеніемъ дорожекъ и устройствомъ скамѣекъ и мостика на ручейкѣ, впадающемъ въ Нѣманъ. Въ купальняхъ хотя и были всѣ удобства, но неотдѣланныя стѣны сообщали комнатамъ какой то мрачный видъ. *Рожновъ* покрылъ ихъ обоями, а деревянные краны замѣнилъ мѣдными; сдѣлалъ улучшенія въ подъемной машинѣ и поправки въ воксалѣ. Въ то же время помѣщикъ Ягминъ, построилъ красивый каменный домикъ и вложилъ не мало капитала, труда и стараній на устройство за мѣстечкомъ на берегу Ротничанки на сыпучемъ песку парка, названнаго *Ягминополемъ*. При всѣхъ этихъ улучшеніяхъ, вызываемыхъ потребностями и приводимыхъ въ исполненіе по мѣрѣ добываемыхъ средствъ—черезъ уменьшеніе ежегодной платы долга на 16% и при помощи займа въ Приказѣ 2000 руб. сер.,—много еще остается сдѣлать въ *Друскеникахъ*, и едва ли не болѣе, чѣмъ сдѣлано донынѣ.

Бобровскій.

19 августа.

(Продолженіе впредь).

твержденія уставной грамоты, согласно ст. 8 мѣстн. великор. полож., обратятся къ мировому посреднику объ увольненіи ихъ изъ мірскаго общества, не лишаются тѣхъ льготъ, кои предоставлялись вольноотпущеннымъ, до обнародованія законоположеній 19-го февраля 1861 года, и нынѣ предоставляются людямъ, обязаннымъ избрать родъ жизни. На основаніи сего, безземельные крестьяне, нежелающіе воспользоваться правомъ на надѣлъ землею, при увольненіи ихъ изъ обществъ, пользуются слѣдующими льготами:

1) Они могутъ приписаться, безъ согласія обществъ, ко всѣмъ городамъ (исключая столицъ и привиллегированныхъ городовъ); но въ такомъ случаѣ, они вступаютъ въ сіи общества на основаніи правилъ, постановленныхъ для людей, состоящихъ въ такъ называемомъ рабочемъ окладѣ (св. зак. 1857 г. т. V уст. о подат. ст. 657).

2) Безземельные крестьяне могутъ также приписываться и къ обществамъ государственныхъ крестьянъ, не испрашивая согласія сихъ обществъ, буде при оныхъ имѣются излишнія земли;— и

3) Безземельные крестьяне, обязанные, на основаніи ст. 139 общ. полож., приписаться въ 6-мѣсячный срокъ къ какому либо городскому или сельскому обществу, пользуются согласно ст. 470 и 635 св. зак. т. IX, со времени приписки, льготою отъ казенныхъ податей и земскихъ повинностей на два года, а отъ рекрутства— въ теченіе трехъ лѣтъ. (По журн. главн. ком. объ устр. сельск. сост., 1-го августа, N. 23-й).

6-го августа. *О переселеніи крестьянъ по актамъ, совершеннымъ до обнародованія положеній 19-го февраля 1861 года.* Въ разрѣшеніе возникшаго, въ нѣкоторыхъ губерніяхъ, вопроса: примѣняется ли ст. 2 п. 2 прав. о пор. прив. въ дѣйствіе пол., къ тѣмъ случаямъ, когда переселеніе крестьянъ требуется по сдѣлкамъ и актамъ, совершеннымъ помѣщиками до обнародованія положеній, Высочайше повелѣно: разъяснить губернскимъ по крестьянскимъ дѣламъ присутствіямъ, что, при исполненіи сдѣлокъ и актовъ, совершенныхъ частными лицами, подъ какими бы то ни было наименованіями, явочнымъ или крѣпостнымъ порядкомъ, принудительное переселеніе крестьянъ можетъ быть допускаемо не иначе, какъ согласно ст. 2 п. 2 правилъ о порядкѣ приведенія въ дѣйствіе положеній о крестьянахъ, безъ нарушенія правилъ, указанныхъ въ положеніяхъ о крестьянахъ, вышедшихъ изъ крѣпостной зависимости. (По журн. главн. ком. объ устр. сельск. сост., 1-го августа, N. 23).

6-го августа. *О порядкѣ удаленія изъ обществъ вредныхъ и порочныхъ членовъ, по мірскимъ приговорамъ.* Въ разрѣшеніе возникшаго въ одной губерніи вопроса о томъ: слѣдуетъ ли вредныхъ и порочныхъ членовъ, по составленіи мірскихъ приговоровъ объ ихъ удаленіи, немедленно удалять изъ обществъ, чтобы они, изъ мести, не могли нанести вреда, и если слѣдуетъ, то гдѣ они должны содержаться до окончательнаго рѣшенія дѣла,—Высочайше повелѣно: вредные и порочные члены сельскихъ обществъ, которые общественными приговорами назначены будутъ къ удаленію изъ обществъ, должны быть оставляемы впредь до утвержденія сихъ приговоровъ установленнымъ порядкомъ, подъ ближайшимъ надзоромъ самихъ обществъ и, въ предупрежденіе вреда, какой они могли бы нанести своимъ односельцамъ, изъ мести, могутъ быть, если представится въ томъ необходимость, содержимы подъ стражею при сельскомъ или волостномъ управленіяхъ, а въ случаѣ покушенія на побѣгъ, отправляемы, съ разрѣшенія мироваго посредника, въ ближайшую городскую тюрьму. (По жур. главн. ком. объ устр. сельск. сост., 1-го августа, N. 23).

6-го августа. *О представленіи въ распоряженіе правительства дворовыхъ людей и о порядкѣ принятія на мѣста жительства тѣхъ изъ нихъ, которые оподозрѣны или наказаны по суду.* Въ разрѣшеніе возникшихъ въ нѣкоторыхъ губерніяхъ вопросовъ о томъ: имѣютъ ли помѣщики право представлять въ распоряженіе правительства дворовыхъ людей и какъ поступать съ тѣми изъ нихъ, которые оподозрѣны или наказаны по суду, въ случаѣ несогласія помѣщиковъ или обществъ принять ихъ на прежнія мѣста жительства,— Высочайше повелѣно:

1) Дворовые люди, состоящіе въ обязательныхъ отношеніяхъ къ помѣщикамъ, не могутъ быть представляемы помѣщиками въ распоряженіе правительства; если же помѣщикъ пожелаетъ прекратить обязательныя отношенія къ нему такихъ людей, то долженъ поступать на основаніи 21 и 22 ст. полож. объ устройствѣ дворов. людей; и

2) Въ тѣхъ случаяхъ, когда помѣщикъ откажется принять дворовыхъ людей, наказанныхъ или оставленныхъ въ подозрѣніи по суду, надлежитъ предоставлять симъ дворовымъ людямъ приписаться внѣ предѣловъ той губерніи, въ которой они числились, къ городскому или сельскому обществу, которое изъявитъ согласіе принять ихъ въ свою среду; на пріисканіе такого общества давать имъ шестимѣсячный срокъ, для чего они и должны быть снабжены шестимѣсячными билетами, по распоряженію губернскаго начальства; если въ теченіе этого срока означенные дворовые люди не пріищутъ общества, согласнаго принять ихъ, то губернское начальство обязано распорядиться о высылкѣ сихъ людей въ Сибирь, на основаніи 340 и 402 ст. XIV т. св. зак. уст. о пред. и пресѣч. прест. (По журн. главн. ком. объ устр. сельск. сост., 1-го августа, N. 23).

ВИЛЬНО.

30 минувшаго августа, въ высокоторжественный день тезоименитства **ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА**, въ 10 часовъ утра, его высокопревосходительство главный начальникъ края, генералъ-адъютантъ Владиміръ Ивановичъ *Назимовъ* изволилъ принимать поздравленія гг. военныхъ и гражданскихъ чиновниковъ и дворянства. Въ 11 часовъ въ каѳедральномъ соборѣ св. Николая, членомъ святѣйшаго сѵнода, высокопреосвященнымъ Іосифомъ, митрополитомъ Литовскимъ и Виленскимъ соборнѣ совершена была божественная литургія и послѣ оной благодарственное молебствіе, съ провозглашеніемъ многолѣтія **ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ** и всей Августѣйшей фамиліи, при сто одномъ пушечномъ выстрѣлѣ, въ присутствіи г. генералъ-губернатора, и всѣхъ гг. военныхъ и гражданскихъ чиновниковъ и дворянства.

Въ тоже время, въ Р. К. каѳедральномъ соборѣ св. Станислава, а равно и во всѣхъ храмахъ другихъ исповѣданій совершено было благодарственное молебствіе о здравіи и благоденствіи **ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ** и всей Августѣйшей фамиліи.

Вечеромъ городъ былъ иллюминованъ.

do art. 8 miejs. ust. wielkoros., udadzą się do pośrednika pojednawczego o uwolnienie ich z gminy gromadzkiéj, nie pozbawiają się tych ulg, jakie nadawane były włościanom wyzwolonym przed ogłoszeniem ustaw 19-go lutego 1861 roku, i teraz zapewnione są ludziom do obrania rodzaju życia obowiązanym. Na zasadzie tego, włościanie nie posiadający ziemi, nie chcący korzystać z prawa do uposażenia ziemią, w razie uwolnienia ich z gmin, korzystają z ulg następujących:

1) Mogą przypisywać się, bez zgodzenia się gmin, do wszystkich miast (prócz stolic i miast uprzywilejowanych); atoli w takim razie wstępują do gmin tych na zasadzie przepisów ustanowionych dla ludzi, którzy zostają na tak nazwanéj liście zarobkujących (zb. pr. 1857 r. t. V ust. o podat. art. 657).

2) Włościanie bezziemni mogą także przypisywać się i do gmin włościan skarbowych, nie prosząc o zgodzenie się na to tych gmin, skoro tylko te mają ziemie zbyteczne;—i

3) Włościanie bezziemni, obowiązani na mocy art. 139 ust. ogól. przypisać się w ciągu terminu sześciomiesięcznego do jakiejkolwiek gminy miejskiéj lub wiejskiéj, korzystają stosownie do art. 470 i 635 zb. pr. t. IX, od czasu przypisania się, z ulg od podatków skarbowych i ziemskich powinności przez dwa lata, a od dawania rekrutów—przez trzy lata. (Protok. komit. głów. o urządz. st. wiejsk., 1-go sierpnia, N. 23-ci).

6-go sierpnia. *O przesiedleniu włościan na mocy dokumentów, zawartych przed ogłoszeniem ustaw 19-go lutego 1861 roku.* Na rozwiązanie wynikłego w niektórych gubernjach pytania: czy się stosuje art. 2 p. 2 przep. o porząd. przypr. do skut. ust., do tych zdarzeń, kiedy przesiedlenie włościan wymaga się na mocy umów i aktów zawartych przez obywateli przed ogłoszeniem jeszcze ustaw, Najwyżéj rozkazano: objaśnić urzędy gubernjalne do spraw włościańskich, że przy wypełnieniu umów i aktów, zawartych przez osoby prywatne, pod jakimkolwiekbądź tytułem, porządkiem wpisowym lub wieczystym, przymusowe przesiedlenie włościan może być dozwalane nie inaczéj, jak stosownie do brzmienia art. 2 p. 2 przepisów o porządku przyprowadzenia do skutku ustaw o włościanach, bez naruszenia prawideł wskazanych w ustawach o włościanach z poddańczéj zależności wyszłych. (Protok. kom. głów. o urządz. st. wiejsk., 1 sierpnia, N. 23-ci).

6-go sierpnia. *O porządku wydalania z gmin członków szkodliwych i występnych, na mocy uchwał gromadzkich.* Na rozwiązanie wynikłego w pewnéj gubernji pytania o tém: czy należy członków szkodliwych i występnych, po nastaniu uchwał gromadzkich względem ich wydalenia, wydalać z gmin niezwłócznie, tak iżby przez zemstę nie mogli przyczynić szkody, i jeżeli należy, tedy gdzie mają być utrzymywani aż do ostatecznego rozstrzygnienia sprawy,—Najwyżéj rozkazano: szkodliwi i występni członkowie gmin gromadzkich, którzy przez uchwały gromadzkie skazani będą na wydalenie z gmin, powinni być zostawiani aż do utwierdzenia tych uchwał koleją ustanowioną, pod najbliższym dozorem tychże gmin, i dla zapobieżenia szkód, jakie mogliby przyczynić swoim sąsiadom przez zemstę, mogą być utrzymywani, jeżeli się okaże konieczna tego potrzeba, pod strażą w zarządzie gromadzkim lub gminnym, a w razie kuszenia się do ucieczki za pozwoleniem pośrednika pojednawczego wysyłani do najbliższego więzienia miejskiego. (Protok. kom. głów. o urządz. stan. wiejsk., 1-go sierpnia, N. 23-ci).

6-go sierpnia. *O oddanie do rozporządzenia rządu ludzi dworskich i o porządku przyjęcia na miejsce zamieszkania tych z nich, którzy ponieśli kary przysądzone lub obarczeni są podejrzeniem.* Na rozstrzygnienie wynikłych w niektórych gubernjach pytań: czy obywatele mają prawo oddawać do rozporządzenia rządu ludzi dworskich i jak postępować z temi z nich, na których ciąży podejrzenie lub którzy otrzymali kary za wyrokiem sądowym, w razie jeśli obywatele lub gminy nie chcą ich przyjąć na uprzednie miejsca ich zamieszkania.—Najwyżéj rozkazano:

1) Ludzie dworscy, zostający w stosunkach obowiązkowych względem obywateli, nie mogą być oddawani przez obywateli do rozporządzenia rządu; jeżeli zaś obywatel zechce skasować obowiązujące stosunki takich ludzi względem siebie, tedy winien jest postępować na zasadzie 21 i 22 art. ustawy o urządzeniu ludzi dworskich; i

2) W zdarzeniach, kiedy obywatel nie zechce przyjąć na powrót ludzi dworskich, ukaranych lub zostawionych w podejrzeniu drogą sądową, należy upoważniać takich ludzi dworskich do przypisania się po za obrębem granic téj gubernji, w któréj się liczyli, do gminy miejskiéj lub wiejskiéj, która zgodzi się przyjąć ich do swego grona; na odszukanie takiéj gminy dawać im termin sześciomiesięczny, w jakowym celu mają być zaopatrywani w bilety sześciomiesięczne z rozporządzenia zwierzchności gubernjalnéj; jeżeli w ciągu tego terminu rzeczeni ludzie dworscy nie odszukają gminy, któraby zgodziła się na ich przyjęcie, tedy zwierzchność gubernjalna obowiązana jest zrobić rozporządzenie o wysłanie tych ludzi do Syberji, na zasadzie 340 i 402 art. XIV t. zb. pr. o zapob. i wykorzen. przest. (Protok. kom. główn. o urządz. stanów wiejsk., 1 sierpnia N. 23).

WILNO.

Dnia 30 sierpnia, w dzień uroczysty Imienin **NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA JEGO MOŚCI**, o godzinie 10-éj rano, JW. główny naczelnik kraju, jenerał-adjutant Włodzimierz *Nazimow*, przyjmować raczył powinszowania składane przez wojskowych i cywilnych urzędników, oraz szlachtę. O godzinie 11, w soborze katedralnym ś. Mikołaja, członek Najświątobliwszego synodu, jego eminencja *Józef* metropolita Litewski i Wileński, w assystencji duchowieństwa odprawił mszę świętą i po jéj ukończeniu dziękczynne modły z odśpiewaniem hymnu o długie lata dla **JEGO CESARSKIEJ MOŚCI** i całéj Najjaśniejszéj Familji, w obecności jw. jenerał gubernatora, wojskowych i cywilnych urzędników i szlachty. Po odśpiewaniu hymnu danych było 101 wystrzałów z dział.

Jednocześnie też, w R. K. kościele katedralnym ś. Stanisława, oraz we wszystkich innych świątyniach wszelkich wyznań, odprawione zostały dziękczynne modły za zdrowie i pomyślność **CESARZA JEGO MOŚCI** i całéj Najjaśniejszéj Familji.

Wieczorem miasto było oświecone.

SZYMEK
Z POD OPOCZNA.

Opowiadanie z niedawno minionych czasów.

S. Szamota.

(*Dalszy ciąg ob. N. 67*).

ROZDZIAŁ IV.

PIERWSZA CHWILA ŻYCIA.

Ale krótkie są chwile, chwile szczęścia człeka
Zwykle ciebie za niemi, ciężka boleść czeka,
I boleść tém dokliwsza, boś szczęścia spróbował,
Oby go nikt z śmiertelnych, nigdy nie kosztował!
Jeśli ma poznać na to, by go wkrótce tracił
I tę chwilę ułudy, wiecznym bolem płacił.

Tak więc, jakeśmy wspominali, płynęły panu Zygmuntowi chwile, wesoło, uroczo, wiał na niego zewsząd ten błogi spokój duszy i serca, to zadowolenie z siebie i wszystkiego co nas otacza, ów stan zwykły młodego człowieka, upojonego pierwszym urokiem życia, w którym jeszcze namiętności silnie nie działają, serce swych praw jeszcze się nie dopomniało, którego otacza zewsząd owa głęboka, martwa, że tak powiem cisza, będąca zawsze poprzedniczką burzy, która daje moment wytchnienia wszystkim żywiołom na to jedynie, aby je z nową siłą pobudzić do walki. W niéj pogrążony człowiek ani się domyśla, że owa cisza, któréj łagodne, ciepłe, zaledwie lekkim szmerem objawiające się tchnienie, wkrótce się w uragan zamieni, wściekłym rykiem zawyje a z piersi zaledwie teraz dyszącéj, piorun wyleci, grom po gromie uderzy, nie jedno drzewo rozedrze aż do pnia, nie jeden gmach dumnych i śmiałych nadziei roztrzaska. Nie wiedział p. Zygmunt, że na jego szczęście, nadzieje, marzenia, na tę chwilkę rozkoszy zaledwie uczutéj, czyha nieubłagany wróg, życie! A straszny to zaiste, wróg zwłaszcza dla młodych niewypróbowanych z niém w walce, pełnych szczerości uczuć, ufności i wiary, niemi on to żyje, one są jego najulubieńszym pokarmem, który z chciwością pożera, a rosą niewinności z dna kielicha zaledwie rozkwitłych w poranku kwiatów, gasi pragnienie. Jego to są ofiary, owe błąkające się, bezduszne trupy z próżną piersią, z któréj dawno wydarto serce, zabito wiarę a w miejsce tego zostawiono rozpacz i zwątpienie. Pod jego to tchnieniem, zwiędło przedwcześnie tyle bezbarwnych kwiatów, którym wypito skalanemi usty ową rosę ożywczą życia, niewinności i cnoty, z których zdmuchnięto dziewiczy pyłek, odjęto woń, i nie dozwolono nigdy już miłości, szczęścia, wstydu i cnoty rumienić się barwą.

Nie potrzebował obawiać się pan Zygmunt z téj strony pocisków świata, bo mógłby je z łatwością odeprzeć, bo gruntownie wszczepiona w młodém sercu wiara, moralność, wychowanie, które odebrał i które niezatarte na nim wycisnęło piętno, rady i przestrogi rodziców, mianowicie przykład cnót i obyczajów, który miał ciągle w dzieciństwie przed oczyma, wszystko to osłaniało go i nie dozwalało na chwilę skalać serca i duszy. Zbyt on miał wpojone uczucie poszanowania religji, łączącéj się zarazem z najmilszemi wspomnieniami rodzinnego życia, bo jéj obowiązków i obrzędów, najczęściéj wspólnie z rodzeństwem i matką dopełniał; zbyt on czuł, zbyt drogo cenił te pamiątki, aby je mógł łacno zamienić na blichtr fanfaronady i lekceważenia, zaczynającego się już wówczas pojawiać między młodzieżą zagranicznéj pseudofilozoficznéj szkoły. Ona to, tak jak i dziś, depcąc i obalając wszystko, a niepotrafiąc nic wznieść własnemi siły, doszła nareszcie w obecnym czasie, do tego stopnia nicestwa moralnego, że nawet w własnych rozumowaniach oglądając się zapewne na swe czyny, owoce życia i pracy, zwątpiła nareszcie o materjalnym i duchowym własnym swym bycie.

Oby słowa wyrzeczone przez jednego z największych dzisiaj, nie myślicieli ale ludzi czynu, określające tak dokładnie pierwiastek, charakter i dążność nowoczesnéj giermańskiéj i prawdziwéj swojskiéj filozofji narodu, który mówi: „Wiedza i myśl oto treść filozofji Arystotelsko-Heglowskiéj, czyli pogańsko-giermańskiéj; byt zaś i dobry czyn oto treść filozofji chrześcjańsko-słowiańskiéj“. Oby, powtarzam, te słowa trafiły do duszy i przekonania młodych nie zepsutych jeszcze serc i umysłów i zwróciły je na powrót czynnéj działającéj duchem i materją społeczności; oby one wyrwały ich z owéj próżnéj i niepożytecznéj krainy abstrakcji, dążącéj do wydzielenia ducha a tém samém do uśpienia każdego ludzkiego czynu, gdzie zapomniano, że człowiek, jako człowiek jest istotą w swych sprawach niepodzielną, równie materjalną jak duchową, że duch człowieczy nie na to mu dany, aby się wydzielał, odosobniał, ale na to, aby człowiek mocą jego panował nad materją i wylał go w czasie na materją i materją duchem ożywił! Obyśmy raz już przecie wyrzekli się téj czczéj, próżnéj, mylnéj a przecież przez tak wielu przyjętéj dewizy życia i bytu „Myślę więc jestem“ co równa się zdaniu wyrzeczonemu na początku grammatyki, szanownego z kąd inąd męża „Różniemy się ludzie od zwierząt, rozumem i mową,“ co jak to zdanie nie przedstawia istotnych cech różnicy człowieka i zwierzęcia, tak pierwsze, tém bardziéj, żadnéj rękojmi ludzkiego bytu nie daje; lecz w miejsce tego weźmy za godło spraw naszych zdanie godniejsze istoty człowieka: działam, więc żyję i myślę, a żyję i myślę, abym dobrze działał.

Wieje na nas zewsząd ów duch filozofji giermańskiéj, który chciwą chwytamy piersią, nie pytając czy z czystego czerpiemy go źródła, czy nie mamy zasobów własnych, czyściejszych, obfitszych zdrówszych z których by on silniejszy, trwalszy i więcéj dla nas właściwy dał się wyrobić. Nie tu jest miejsce, dowodzenia i zastanawiania się nad tém, powiem tylko, że żądać filozofji w właściwém znaczeniu pojętéj, filozofji ducha i myśli, objawionéj w czynie, od narodu, w którym uczucie pierwotnéj poezji, w najrozleglejszém znaczeniu tego wyrazu uważanéj, zupełnie wygasło, lub zaledwie tleje słabą i sztucznie podtrzymywaną iskierką, którego typ pierwotny zupełnie się zatarł, jest niepodobieństwem. A jeśli cóś nakształt tego napotykamy, to filozofja takiego narodu, jest tylko dzieckiem bawiącém się na cmentarzu odłamkami szkieletów, trupich czaszek i kości. Może ona obudzić chwilowe zajęcie, lecz za bliższém zetknięciem, wionie na nas ten chłód grobowy, ten duch zepsucia i zgnilizny; dreszczem przejmie, gdy się z nią razem w jéj badania i poszukiwania zapuścim, chrzęst przerzucanych szkieletów, trzask łamiących się pod jéj ręką trumien, w których ona potrzebnych do swych studjów wyszukuje cząstek i elementów. A to wszystko odbywa się nie w jasności światła bożego, ale w ciemności nocy, przy mdłém tylko i drżącém światełku lampki postawionéj w czaszce trupa, lub piersiach szkieletu, przy jéj bladém płomieniu, który chyląc się na wszystkie strony, pod najlżejszym powiewem wiatru, co chwila słabnie i gaśnie. Smutna to jest rzecz, w krainie śmierci wyszukiwać pierwiastku życia, ducha i myśli! w prochu nicości, potęgi siły i bytu!

Taka filozofja, powtarzam, jest jak ów puszczyk na dachu, który smutnym żałobnym głosem śmierć przepowiada, nie życie! Nigdy się ona trwale w sercu nawet własnego, cóż dopiéro obcych narodów nie przyjmie, brak jéj bowiem tego namaszczenia, brak tego świętego chryzmatu, który wiara narodu, uwieńczona jego pierwotną poezją czyli pierwiastkiem jego duchowego życia, nadaje, tego chryzmatu powtarzam, który odwalił zapadły na chwilę za nią kamień grobowy i objawiającéj się na nowo w chwale zmartwychwstania życie wiekuiste przeznaczył.

Jeśli mamy mówić o filozofji powszechnéj, wspólnéj wszystkim narodom, to taka filozofija w idei chrystjanizmu już się objawiła; ona tchnęła swego ducha a ludzkość nowym zajaśniała blaskiem; ona uderzyła w struny nadziei, a oschły łzy rozpaczy; ona zanuciła wielką pieśń czynu, a ludy poszły za wieszczym jéj głosem. I głos jéj jak dzwon rezurekcyjny, jak trąba archanioła, brzmi wciąż, i powstają z grobów żywo umarli, aby w nowém odrodzeniu ducha żyć mogli. Dowiodła ona swéj trwałości, potęgi, wielkości i boskiego posłannictwa, bo rzućmy okiem na przeszłość, na ową przeszłość mętną, brudną, na ową pieśń żywota i zgniliznę pokrywającą tchłą skorupą świat cały, na ową walkę, śmiertelną, morderczą, walkę życia lub śmierci, walkę materji i ducha; a z pośrodka niéj, gdy wszystko co było ziemskie, skażone, co nie miało na sobie cech boskości i jego namaszczenia, runęło, padło, zagrzebane w własnych gruzach, lub utonęło na zawsze w błocie i kale, ona tylko jedna z pośrodka tego wszystkiego, owa myśl przedwieczna, owo Słowo, początek bytu wszech rzeczy, jak feniks z popiołów, jak gołąbka mistyczna Noego z rózczką oliwną pokoju i przebaczenia, w białéj niepokalanéj szacie, uwieńczona aureolą nieśmiertelności, promienna blaskiem boskiego posłannictwa, wzleciała nad światy, wzniosła się w niebiosa i spuszczając z tamtąd na ziemię jasne promienie łaski, świeci jéj gwiazdą zbawienia.

Lecz zanadto oddaliliśmy się od przedmiotu, słusznie może kto zarzucić częste zboczenia, lecz nie jest to powieść, gdzie się przedstawiają osoby, ich charaktery i myśli, w własném ich działaniu (akcji), lecz opowiadanie, które je samo malować obrazowo musi, zboczenie więc tutaj od przedmiotu, byleby nie od celu i treści, nie tyle szkodzi. Opowiadanie jest to rodzaj poufnéj gawędy, w któréj i myśli wybieżeć i sercu wynurzyć się wolno.

Wracamy więc do pana Zygmunta. Zostawiliśmy go silnym, zdrowym na duszy i ciele, z całą swobodą umysłu, upojonego całą roszkoszą życia; widziemy go zaś obecnie złamanego cierpieniem, znękanego boleścią, ze łzą w oku, z którego przed chwilą jeszcze błyszczały radość i szczęście. Ccóż więc było powodem tak nagłéj zmiany, cóż go z pośrodka uciech, przeniosło w krainę łez i smutku, cóż go tak prędko oznajomiło z cierpieniem, tak srodze dotknęło, tak silną przygniotło dłonią? Jednym wyrazem na to odpowiem, on stracił matkę! A wiecie co to jest matka dla każdego, a tém bardziéj czém ona dla niego i całéj rodziny była.

Nie będę tu dotykał tych zbyt boleśnych strun cierpień człowieka, nie śmiałbym ich piórem malować, wszystkie podobne opisy są słabe, a nawet uważam je za lekceważenie i brak poszanowania świętości uczucia.

Są bowiem cierpienia, w których żal, boleść, łzy nawet, nie tylko nie ubliżają piersi męża, nie znamionują słabości sił i charakteru, ale owszem otaczają go niemém współczuciem, czcią i poszanowaniem, nawet najzimniejszych ludzi; lecz to uczucie, aby obudzało cześć i szacunek ogólny, powinno być uszanowane najprzód przez bolejącą osobę, ma być ono wzniosłe wiarą, silne miłością, poważne cierpieniem i oznakami żalu. Przerazi nas, lecz nie obudzi współczucia krzykliwy żal, szalona rozpacz; lecz silniejszą i świętszą zda się cicha łza, którą przygasłe oko starca wyleje nad mogiłą, w któréj wszystkie i ostatnią swego życia zagrzebał nadzieje,—niema, lecz stokroć silniejsza boleść matki, pochylonéj nad grobem dziecięcia, w który w téj chwili wpuszczają jego trumienkę, gdzie każdy odgłos trących się powrozów przeszywa jéj łono, stuk każdéj grudki zasypującéj je ziemi odbija się w sercu, kiedyby ona zda się i w grobie chciała otoczyć swe dziecko macierzyńską troskliwością, ogrzać gorącém swém tchnieniem zimną jego mogiłę, miększą przygotować pościałkę, na którejby ono wygodniéj snem wiecznym zasypiać mogło. W kim nie obudzi współczucia i poszanowania ciężki smutek wdowy, postępującéj za trumną męża, z utkwionym na wzrokiem, w któréj się cały jéj świat, nadzieje i życie mieści i w niéj wkrótce zamknięte ona, aby go jeszcze raz na długo pożegnać. Ileż w tym jednym wyrazie, który, opuszczając uśpionego mogiłę, w tém tkliwém do widzenia maluje się miłości, wiary i z niéj pochodzącéj nadziei!

(*Dalszy ciąg nastąpi*).

Wiadomości zagraniczne.

Pogląd ogólny.

Długo oczekiwane wyjście pana Minghetti z gabinetu włoskiego nakoniec nastąpiło. Dwie główne pobudki skłoniły go do tego kroku. P. Minghetti najszczerszy zwolennik Włoch jednolitych, mąż potężnego umysłu i rozległéj nauki, czuł synowskie przywiązanie do wspomnień dziejowych i przypuścić nie mógł, aby Włosi zapomnieli o różnicach pod względem politycznym i obyczajowym, jakie półwysep, od rozprzężenia państwa rzymskiego, dzieliły. Zdawało się zacnemu ministrowi, że odpowie serdecznym pragnieniom pojedyńczych krajów, kiedy im wewnętrzną zarządową udzielność zostawi. Zamknął oczy na zwikłania, jakieby stąd wyniknąć mogły, łudził się nadzieją, że prześciganie się na drodze rozwoju, że współzawodnictwo pojedyńczych krajów na drodze ulepszeń, podniesie wielkość, zamożność i porządek całéj ojczyzny na najwyższy szczebel ziemskiego uszczęśliwienia. Byłto obłęd szlachetnéj duszy, było mimowolne zapomnienie warunków bytu, w jakich nowe narodowe społeczeństwa żyć i rozwijać się są zdolne. Misternie ułożona osnowa nowego urządzenia państwa na pojedyńczo-krajowych udzielnościach oparta, przeszła pod rozbiór rady stanu i wywołała mnogie zarzuty. P. Minghetti, który uzbrojony od stóp do głowy wystąpił do bronienia swego **palladium**, zbijał je zręcznie, wytrwale, nawet namiętnie, ale, ani radców stanu, ani współtowarzyszów swoich przekonać nie mógł. W kraju włoskim pod berłem Wiktora Emmanuela najzupełniejsza jawność panuje, baczność powszechna wytężona jest na ruch sprawy pospolitéj, natychmiast więc pomysły pana Minghetti poszły pod rozbiór najlepszych głów włoskich; wszyscy szanując zacność pobudki, zamiar nowego rozdziału połwyspu na pojedyńcze narodowości potępili. P. Minghetti ciężko przebolał ten wyrok, ale nie wątpił, że kiedy to dziecię swego rozumu, z taką miłością wypiastowane, w nowe dowody opatrzy i na izby sejmowe wyprowadzi, przedstawiciele narodu uczują zadrgnienie w swych piersiach strony rodzinnéj, i porwani wymównym głosem głęboko przekonanego obrońcy nowe urządzenie półwyspu przyjmą. Nie ziściły się te złote sny jego wyobraźni; roztrącone o skały neapolitańskiego, reakcyjnego oporu, upadły zupełnie, gdy **Mazzini** z innych powodów i w innych celach, ogłosił się ich obrońcą. Okolnik rozgłośnego wichrzyciela, któryśmy w zaprzeszłym numerze **Kurjera**, umieścili, otworzył wszystkim oczy i jakby na dłoni pokazał, dokąd to rozdrobienie zbiorowéj siły doprowadzić jest zdolne. Pomysły więc pana Minghetti niepowrótn ie upadły. Drugą atoli,i bezpośrednią pobudką wyjścia pana Minghetti z gabinetu była uchwała większości rady ministrów co do zniesienia namiestnictw; poprzedziły tę uchwałę zatargi pana Minghetti z jenerałem Ciałdinim. Po ich uspokojeniu, gdy okazało się najwyraźniéj, że zdobywca Gaety miał słuszność, pan Minghetti uznał, iż dłużéj stanowiska swego nie będzie mógł bronić, pożegnawszy więc króla, rozstawszy się w miłości i zgodzie ze współpracownikami, odjechał do Bolonji, rodzinnego swojego miasta. Ale zacność téj wzniosłéj duszy, światło téj jasnéj głowy, rozległe wiadomości, jakiemi umysł swój zasilił i ozdobił, straconemi dla kraju nie będą. Pan Minghetti jako poseł sejmowy moze najpożyteczniéj dla dobra kraju pracować i w tym zawodzie, jako najszczerszy miłośnik nowego porządku rzeczy, jako przekonany zwolennik zasad wyzwolonych, pożytecznie krajowi służyć będzie.

Ta cząstkowa zmiana gabinetu dała zręczność panu Ratazzi zalecenia się znowu narodowi z najpochlebniejszéj strony. Wnet po złożeniu urzędu przez pana Minghetti, baron Ricasoli wezwał prezesa izby poselskiéj do zajęcia miejsca ministra spraw wewnętrznych. P. Ratazzi zwrócił jego uwagę, że pierwiastek piemoncki byłby wówczas zanadto w radzie ministrów przeważny że gdy pierwszą czynnością ministra spraw wewnętrznych być musi zaprowadzenie jednolitego rządu na półwyspie, przyzwoitsza jest panu Ricasoli, jako Toskańczykowi dokonać téj zmiany niż jemu, który jest synem Piemontu, a więc mógłby być posądzonym o stronność dla rodzinnéj ziemi w rozciągnieniu na całe królestwo włoskie jéj ustanowień i prawodawstwa. Przeciwnie jeżeli baron Ricasoli, potomek toskańskich możnowładców, którzy w dziejach rzeczy-pospolitéj florenckiéj, na jéj kartach tak świetne zajmują wspomnienia, obywatel tego wielkiego księstwa, od stu lat najlepiéj zpośród wszystkich krajów włoskich rządzonego, przyniesie ofiarę z jego udzielności na ogólne dobro ojczyzny, wówczas przykład jego zwalczy do szczętu pojedyńcze, może jeszcze gdzieniegdzie tlejące uprzedzenia i niezmiernie ułatwi drogę do stożsamienia jednorodnych, ale przemocą przez tyle wieków rozróżnionych krajów.

Z Włoch południowych coraz pomyślniejsze dochodzą wiadomości. Ludność ochłonęła z tego przestrachu, jakim ją zbójectwo z początku przerażało; przekonała się nakoniec, że bandyci tém są nikczemniejsi im się okrutniéj i chciwiéj nad bezbronnymi pastwili, gwardje narodowe zachęcone przykładem dzielności wojska włoskiego, wdrożone do używania broni, poczuły w swych piersiach bicie obywatelskiego serca i najczynniéj przykładają się do gromienia band zbojeckich. Widok mnogich pochwytanych z zgrai, wsadzanych w dzień biały w Neapolu na okręta i wysyłanych przez Genuę do obozu ś. Maurycego w Piemoncie, przekonał nawet najciemniejszy gmin neapolitański o niedołęstwie reakcji; nakoniec przybycie ministra robot publicznych pana Peruzzi, i oddanie przezeń przedsiębiercom budowy dróg żelaznych, pod obowiązkiem, aby wnet do pracy około nich przystąpili przeświadczyło lud ubogi, że Wiktor Emmanuel troszczy się i czuwa nad otworzeniem przed nim źródeł poczciwego zarobku. Porównywając zatém obojętność przeszłego, z dbałością teraźniejszego rządu coraz szczerzéj przywiązuje się do nowego stanu rzeczy. Wojska jest dosyć, ale służba jego była dotąd niezmiernie nużąca, zwłaszcza na pograniczu państwa rzymskiego, gdzie rozbójnicze kupy ciągły znajdowały przytułek, lecz i to wkrótce ustanie. Cesarz Francuzów niechce mieć spólnictwa w reakcji; rozkazał hrabiemu Goyon wzmocnić straż pogranicza i raz na zawsze przeciąć wpadanie band zbojeckich z ziemi kościelnéj na ziemię neapolitańską. Skoro raz te nieustanne najazdy i odwróty koniec wezmą, pozostałe jeszcze garstki błąkających się po górach złoczyńców uledz muszą. Neapol zajęty jest przygotowaniami do najwspanialszego święcenia rocznicy wejścia Garibaldiego. Sam wódz nie przyhędzie, chociaż postępowanie jenerała Ciałdini względem jego zwolenników przekonać by go powinno, że rząd włoski umie czuć i szanować wiekopomne jego przewagi. Chorobliwa drażliwość samotnika Kaprery nie dozwala mu uznać mądrości postępowania władzy; dla tego tak często okazuje się względem niéj niesprawiedliwym. Gorycz, która przy każdéj zręczności przepełnia jego odezwy, wyraża się w sposób tak gwałtowny, że cel prześciga i tém samém na doniosłości swéj traci. Uwagi psychologiczne nad Garibaldim któreśmy w przeszłym numerze Kurjera podali godne są czytania, znajdą w nich ci, których szczególniéj ta wielka indywidualność obchodzi, klucz do wyrozumienia tajemniczéj treści jéj duszy. Mądrość rządu włoskiego potrafiła w zdumiewający sposób zapewnić sobie potężny wpływ osobistości Garibaldiego w danéj chwili, i związać ją miłością dla króla Wiktora Emmanuela, tak silnie, że bez jego woli oswobodziciel Włoch południowych samotnéj wyspy swojéj nie opuści.

Tak więc żadnych wstrząśnień wewnętrznych we Włoszech lękać się nie należy. Rzeczy pójść muszą wskazanym przez Opatrzność biegiem. Pęd tego strumienia bystro lecącego w wieczność, wije się rozlicznemi skrętami, ale prędzéj czy późniéj w morzu wszechświata utonie, bo mimo wszelkie pozory, mimo dotykalne złudzenia prawda zwycięży. **Wieki przeminą, a słowa boskie nie przeminą!** Smuci nas i boli, że niektórzy choć nieliczni czytelnicy, opacznie myśli i wyrazy nasze wykładają. Nie możemy przyznać się do téj pokory, abyśmy nie śmieli dopóty spraw tego świata sądzić, dopóki jaka powaga pisana lub ustna nam nie powie, jak je pojmować powinniśmy. Nie unosi nas żadna zarozumiałość, bo z Sokratesem wyznajemy, **że tylko wiemy, iż nic nie wiemy.** Ale niemniéj niezamkniemy oczu na ogniste głoski dziejów, nie zatkniemy uszu na głos sumienia, nie przekręcimy nigdy słów Zbawiciela który rzekł: **królestwo moje nie jest tego świata.** Namiestnik Chrystusa jest dla nas w rzeczach duchownych najwyższym sędzią, od którego wyroków nigdzie odwołania nie ma, ale jak władzca świecki odpowiedzialny jest przed sądem dziejów, jak każdy inny syn człowieczy. Aleksandra VI nie osłoniła od téj odpowiedzialności tiara, zbrodniarzem byłby, ktoby imię jego śmiał stawić obok imienia Piusa IX, wzoru cnót i niezrównanéj chrześcijańskiéj doskonałości. Nie idzie jednak zatém abyśmy tego najświątobliwszego ojca wiernych widzieć chcieli władzcą świeckim, bo według słów Ewangelji, **nikt dwóm panom służyć nie może.** Słowa hrabiego Cavour **kościół wolny, w państwie wolném**, są dla nas wyrazem najczystszéj prawdy.

Zwróciliśmy uwagę czytelników na znaczenie powszechnych rad departamentowych we Francji; donieśliśmy, podług dzienników, że cesarz wysłał audytorów rady stanu do departamentów, dla zbadania jakie jest istotne przekonanie ludu francuzkiego o władzy świeckiéj papieskiéj; bo sam Napoleon III, jak to przez usta stryjecznego brata książęcia Napoleona dał do zrozumienia; jak to w rozgłośnéj broszurze **Papież i Kongres** objawił, jest tego przekonania, że Rzym stolicą całego katolickiego świata pozostać powinien. Ale cesarz, wybraniec ludu, gotów jest własne przekonanie, jego woli poświęcić. Tymczasem, nim badania audytorów dostarczą mu żądanych przezeń wiadomości, przewodnicy rad departamentowych przemawiają jego niemal ustami. Oto niedawno baron de Carayon-Latour prezes rady powszechnéj departamentu Tarn następnie się wyraził: „Mości panowie, uczucie wewnętrznéj pomyślności Francji nie pozwala mi zapominać o najgłębszych moich przekonaniach. Jako szczery przyjaciel rządu, myśl moja zwraca się z ufnością ku ponawianym obietnicom cesarza i ku prawicy Francji rozciągnionéj nad ostatnią ochroną zostawioną ojcu ś. Rzym, mocno wierzę, nazawsze pozostanie pod rządem papieżów i stolicą katolickiego świata; a krzyż jaśniejący na Watykanie, opiekun i będący w opiece Francji, będzie nazawsze wiecznem godłem cywilizacji i prawdziwéj wolności!“

W Austrji skutki rozwiązania sejmu węgierskiego nie rozwinęły się jeszcze w całéj swojéj rozciągłości. Żałować nam przychodzi, że żaden z otrzymanych przez nas dzienników, nie podał dosłównego tekstu mowy pana Schmerling. **Wschodnio-niemiecka** poczta, redagowana przez izraelitę pana Kurandę, męża wielkiéj nauki, zacności i odwagi, gorącego zwolennika zasad wyzwolonych, lubo przekonanego wyznawcę jednolitéj Austrji, rzeczoną mowę przyjęła z uwielbieniem. Tymczasem treść téj mowy podana przez dzienniki **le Nord i francuzki petersburski**, lubo w odmiennem, wprost **z gazety Wiedeńskiéj** tłumaczeniu,przedstawia ją w najniekorzystniejszém świetle. P. Schmerling, zdaje się urągać nad Węgrami, zdaje się unosić nad systematem Bacha, który sam, całą polityczną dążnością swoją, potępił; zdaje się z pewną lubością sypać rozpalone węgle na krwawiące się jeszcze rany ciężko upokorzonego narodu. Jesteśmy pewni, że mowa pana Schmerling nie mogła mieć téj cierpkości, w jakiéj ze streszczenia mniéj umiejętnego sprawozdawcy wyszła. Daje nam to powód do prośby, którą zanosimy do czytelników naszych, aby nam za złe nie mieli, że najważniejsze spółczesnych dziejów mowy i pisma w całości przytaczamy. Czego dotąd, żaden dziennik w języku polskim nie uczynił, to **Kurjer** postanowił spełnić, a mianowicie przedstawiać, o ile można, najzupełniejszy i najwierniejszy obraz spółczesnéj polityki świata. Z pilną uwagą wsłuchujemy się w głos publiczności i radzibyśmy zadowolić wszystkie jéj wymagania, o ile te nasze własne sumienie stwierdza. Owoż niektórym zdało się, że jesteśmy za nadto szczodrobliwi w tłómaczeniu całych dokumentów że woleliby treściwe a pobieżne wiadomości o zdarzeniach. Prosimy czytelników naszych, aby raczyli zwrócić uwagę na to, że dziennik nasz, jako dwa razy tylko na tydzień wychodzący, mieści taką obfitość telegraficznych doniesień, jakiéj żadne inne czasopismo nie dostarcza; w tym przeto oddziale, lubownicy, powierzchownych a najświeższych wiadomostek, ciekawość swoją zaspokoić mogą, a jednak ośmielamy się im radzić, aby zupełnie nie pogardzali obszernemi artykułami, bo niech raczą nam wierzyć, że treść ich najpożyteczniéj wpłynie na rozwój i dójrzałość politycznego o rzeczach sądu.

Włochy.

Turyn, 31go sierpnia. Wystąpienie z gabinetu pana Minghetti, tylokrotnie zapowiadane, stało się nakoniec czynem dokonanym. Otaczała go wielka niepopularność, którą w znacznéj części winien był dziwnemu postępowaniu swego jeneralnego sekretarza pana Borromeo, który potrafił wszystkich zrazić; minister dziś za to pokutuje. Pan Minghetti jest mężem pełnym zdolności; jak dyplomata jest może wyższym od innych, ale zbywa mu na wdrożeniu się w sprawy bieżące. Uporczywy w systemacie swoim pojedyńczych krajów, nie widział innego zbawienia dla Włoch, tylko w oddzielnych urządzeniach każdej prowincji z osóbna, a jednak jest najszczerszym zwolennikiem Włoch jednolitych. Prawo o obowiązkach gubernatorów, wniesione przezeń na radę stanu, dobiło jego system, zrozumiał nakoniec, że niemógł pozostać dłużéj na miejscu, skoro zasada centralizacji przemogła, dobrowolnie więc ustąpił.

Mówiono o panu Lanza, wymieniano nawet pana Farini; pochlebiano sobie nakoniec, że p. Ratazzi wejdzie do gabinetu, ale najpodobniéj do prawdy, że p. Ricasoli obejmie wydział spraw wewnętrznych, a sprawy zagraniczne wejdą pod kierunek hrabiego Arese. Zapewne p. Ricasoli przeniesie ministerstwo spraw wewnętrznych nad wszelkie inne; własciwa mu sprężystość i silna wola mogą wiele dobrego zrobić dla kraju; wszakże największa trudność zachodzi w znalezieniu męża, jak on, zdolnego do kierunku spraw zagranicznych wśród tak ciężkich okoliczności.

Czytamy w dzienniku *Narodowości*. Mały oddział wojska, przebiegający okolice Villanova w Raweńskiem, szukając unikających od służby wojskowéj, za namową plebana został napadnięty, po uderzeniu na gwałt we dzwony, przez podburzoną ludność. Jeden żołnierz został zabity a 2-ch ranionych. Wysłano natychmiast na miejsce dwie roty linjowe i jednę gwardji narodowéj Raweńskiéj. Uwięziono podżegaczów a na ich czele plebana, który będzie musiał zdać sprawę przed sądem z wygórowanéj gorliwości, tak przeciwnej obowiązkom kapłana i obywatela.

Dziennik neapolitański *Słońce* (il Sole) mówi, że najniezawodniejsza nadzieja stronnictwa burbońskiego, bohatér sławny i niezwyciężony Chiavone, wpędzony został na świętą i nietykalną ochronę Romulusa. Zdaje się, że powietrze gór rodzinnych, zarażone tchnieniem wolności i zbyt zgęszczone prochem wojska linjowego i gwardji narodowéj groziło mu śmiercią z uduszenia.

Skoro Chiavone opścił Terra-di-Lavore, wnet zbójectwo zupełnie niemal zniknęło. Wieści z prowincji Molise są wyborne; wszędzie wojska i gwardje narodowe zmuszają do ucieczki przed sobą reakcjonistów. Gwardja narodowa z Trozolone okryła się chwałą, nacierając na bandę zbójców, którzy z tych gór usiłowali połączyć się z bandami gór Matese. W téj utarczce, herszt zgrai, rozgłośny Luigi Mainelli poległ; znaczna liczba jego spólników liczy się w zabitych i rannych.

Genua, 31 sierpnia. W tém mieście panuje nadzwyczajny ruch wojska, 6 pułków wyprawiono do Włoch południowych, artylerja ma wkrótce odpłynąć, z Livurny i Ankony podobnież wojska odpływają na południe. Krąży tu wieść, że te wojska, pod pozorem uspokojenia rozruchów w neapolitańskiem, mają być w gotowości zmienić załogę francuzką w Rzymie, która uda się do Civita-Vecchia. Oczywista, że jeśliby się to zjściło, reakcja i zbójectwo wnet by ustały, bo zajęcie Rzymu przez wojsko włoskie zmusiłoby Franciszka II do wyjazdu za granicę.

W tych dniach statek zwany *miasto Lyon* przywiozł do Genui 700 zbójców, których natychmiast wyprawiono do obozu św. Maurycego. Córka Garibaldiego zaślubiona panu Canzio, z Genui, odpłynęła z mężem na Kaprerę. Cena żywności i mieszkań co dzień podnosi się w Genui i to w takich rozmiarach, że lękać się o przyszłość przychodzi.

Dziennik *Ojczyzna* podaje niektóre szczegóły o przesileniu gabinetu.

Turyn, 2-go września. W tym samym dniu, w którym p. Minghetti złożył swój urząd, p. Miglietti minister sprawiedliwości upoważniony został do wezwania pana Ratazzi do zajęcia jego miejsca. P. Ratazzi słuszną uczynił uwagę, że wejście jego do gabinetu w obecnéj chwili, nie może przynieść żadnego politycznego pożytku. Idzie teraz o zmianę systematu; byłoby może nie przezornie wkładać za to odpowiedzialność na Piemontczyka. Obalenie udzielności neapolitańskiéj, sycylijskiéj i toskańskiéj, sprawi najszczęśliwsze następstwa, jeżeli ich dokona Toskańczyk, ale rzecz miałaby się zupełnie inaczéj, gdyby to zrobił Piemontczyk; zewsząd podniosłyby się krzyki, że chcą Włochy spiemontyzować i nieszczęśliwy minister, któryby to spełnił, byłby oddany na pastwę nienawiści wszystkich ludów. Nikt nie posiada większéj moralnéj powagi do dokonania tego wielkiego dzieła, jak baron Ricasoli. Pan Ratazzi więc, jak przyjaciel, jak patryota, jak człowiek polityczny radzi mu objąć wydział spraw wewnętrznych, znieść namiestnictwa i przygotować wszystkie akta, mające uczynić Włochy jednolitemi. Baron Ricasoli długo wahał się z przyjęciem tego nowego brzemienia, może najcięższego w téj chwili; długo przebiegano w myśli wszystkich ludzi politycznych kraju, zdolnych do kierowania tym wydziałem, ale zatrzymując się to na tém to na owém nazwisku, skończono na przyjęciu rady pana Ratazzi, uznając, że najwłaściwszém jest postawić na czele wydziału spraw wewnętrznych samego prezesa gabinetu. Wczoraj rano to postanowienie ostatecznie przemogło.

Chodziło teraz o to, czy b. Ricasoli miał opuścić wydział spraw zagranicznych. Zadanie było wielkiéj wagi, a to tém bardziéj, że nazwisko wiele tu stanowi; b. Ricasoli używa wielkiéj powagi w obec dyplomacji europejskiéj. Z ocenienia tych wszystkich względów na tem stanęło, że b. Ricasoli został ostatecznie ministrem spraw wewnętrznych i zatrzymał do czasu zarząd wydziału spraw zagranicznych.

Zdaje się jednak, że nad 2 miesiące nie będzie dłużéj zarządzał obudwóma wydziałami. Po upływie téj zwłoki, gdy mu przyjdzie wybierać, pozostanie przy kierunku spraw zewnętrznych, chybaby w tym przeciągu czasu rozwiązano pytanie rzymskie; bo w tém ostatniem przypuszczeniu, dość wątpliwem, baron Ricasoli usunie się od władzy i ojczysty zamek Broglio, zamieni na swą Kaprerę.

Po upływie 2-ch miesięcy, zakreślonych przez b. Ricasoli dla swego dwoistego zarządu, p. Ratazzi stanowczo obejmie wydział spraw wewnętrznych. Zmiany, których nie chciał spełnić jako piemontczyk, już wówczas będą dokonane i p. Ratazzi będzie mógł zostać obrońcą rządowym przed izbami; w tym zawodzie ten mąż stanu od zgonu hr. Cavour, nie ma we Włoszech współzawodnika.

Niewiadomo jeszcze, kto zostanie jeneralnym sekretarzem po panu Borromeo, mówiono, że p. Celestino Bianchi, ale ponieważ jest on także Toskańczykiem, baron więc Ricasoli waha się go mianować, aby nie powiedziano, że cały zarząd jest toskański. Dziś gabinet przedstawia następne narodowości: Minister wojny pan della Rovere jest Piemontczykiem; marynarki, pan Menabrea, Sabudczykiem; P. Miglietti minister sprawiedliwości rodem z Lombardji; Toskanja dostarczyła 3-ch ministrów: pp. Ricasoli, Bastogi ministra skarbu; Peruzzi ministra robót publicznych. P, Cordova pochodzi z Sycylji; pan de Sanctis minister oświecenia z Neapolu.

Księżna Parmy wystąpiła także z protestacją przeciw pożyczce 500 miljonów przez rząd włoski, brzmienie jéj jest następne:

My Luiza-Marja de Bourbon, regentka państwa Parmeńskiego, w stopniu ks. Roberta I-go.

Kiedy d. 20 czerwca 1859 protestowaliśmy w Saint Gall w Szwajcarji, przeciw wypadkom, które nas zmusiły do opuszczenia państw Parmeńskich, ogłosiliśmy oświadczenie, że wszystkie czynności ubliżające najwyższym prawom syna naszego książęcia Roberta I-go, poczytujemy za żadne i niebyłe, oraz protestowaliśmy przeciw skutkom tychże czynności.

Do takiego postępku skłonił nas niemniéj wzgląd na dobro naszych najmilszych poddanych, jako też na prawa tronu. Gdy zaś w téj chwili nowe ciężary mają obarczyć naszych poddanych, my zaś zagrożeni jesteśmy utratą bogatych naszych własności, sądzimy, iż powinniśmy oznajmić:

Że jak pożyczka 5,000,000 liwrów Włoskich narzucona przez zgromadzenie narodowe na stany parmeńskie d, 15 września 1859 nie mogła być przez nas uznana, również nie możemy uznać następstw nowéj pożyczki 500 miljonów swieżo uchwalonéj przez rząd króla jego mości Sardyńskiego, a w któréj mają mieć uczęstnictwo również i nasze państwa.

Że poczytujemy za nieprawną każdą przedaż dóbr skarbowych Parmeńskich.

Doprowadzając do wiadomości powszechnéj niniejszy akt, który wkłada na nas święta powinność, spodziewamy się, że ludności, którémi rządziliśmy z macierzyńską miłością, ujrzą w nim nowy dowód nieustającéj troskliwości o ich pomyślność.

Dan w zamku Wartegg w Szwajcarji 8 sierpnia **1861** r.

Luiza.

Dziennik *La Nazione* otrzymał następny list z Rzymu:

Śmierć kardynała Santucci (Wincenty urodzony w Gorga, 18 lutego 1795 r.) dała powod do różnych domysłów; następny znalazł najwięcéj wiary:

Kardynał otrzymał list od hr. Cavour z prośbą, aby oświadczył papieżowi, że rząd królewski ma najmocniejsze postanowienie dostarczenia ojcu św. wszelkich rękojmi dla władzy duchwnéj. Do tego listu załączony był zarys projektu dójścia do rozwiązania sprawy rzymskiéj, i w którym godność ojca św., kollegjum kardynałów i kościoła, nie miała nic ucierpieć.

Kardynał Santucci pokazał ten list papieżowi, który kazał mu rozmówić się z kardynałem Antonelli. Ten udał, że stanowczo projektu nie odrzuca i zapytał kardynała, czy myśli odpowiedzieć rządowi turyńskiemu. Kardynał Santucci oświadczył, że to uczyni, kardynał więc sekretarz stanu podjął się przesłania listu drogą urzędową. List był oddany, ale pozostał w ręku ministra, który użył go w swoim czasie, dla przekonania Piusa IX, że ks. Santucci zdradza kościoł, przychylając się niemal do przełożeń hrabiego Cavour, który żądał zrzeczenia się władzy świeckiéj; zdaje się, że Pius IX, w chwili jakiegoś rozdrażnienia ostro skarcił kardynała Santucci, który oburzony zdradą kardynała Antonellego wpadł w chorobę, z któréj już nie powstał. Cokolwiebądź, to pewna, że natychmiast po jego śmierci sekretarz stanu rozkazał opieczętować jego papiery, pod pozorem oddzielenia tych jakie ściągały się do kongregacji szkól, któréj zmarły był prezydentem; domyślają się wszakże że to raczéj uczyniono dla zabrania i dla zniszczenia listu hrabiego Cavour.

Francja.

Paryż, 3 września. Powszechne rady departamentowe kończą swe prace, lecz mało co o nich słychać; obudziła tylko uwagę broszura, pod nazwą *List do rady powszechnéj departamentu Eure*, ogłoszona przez pana Germain w Poissy. Broszura jest ciekawą, a nadewszystko jéj koniec. P. Germain uwiadamia o marnotrawstwie prefekta; przytaczamy dosłownie:

„Rachunki za 4 ostatnie lata złożone przez prefekturę, dostarczają następne wymówne i nauczające liczby: ruchomość 50 tysięcy fr. jéj utrzymanie 8 tysięcy fr.; naprawy w hotelu 72,000; utrzymanie zewnętrzne hotelu 6,000; utrzymanie wewnętrzne 6,300 fr. cieplarnie i sadzawki w ogrodzie 13,000 fr; utrzymanie ogrodu 6,800 fr.,— ogół 162,000 franków. Dodając na nowe budowy 162,000 fr. dójdziemy do wypadku, że w ciągu 4-ch lat wydano 424,000 fr. to jest więcéj niż po 100 tysięcy fr. na rok. Nasz pan prefekt lubi dobrze mieszkać.“ Prefektem departamentu Eure jest p. Janvier-de la Mothe, jest on synowcem deputowanego tego nazwiska, a co do lat, jednym z najmłodszych prefektów Francji.

Rzeczona broszura była bardzo źle przyjęta w Evreux, gdzie autor nie mógł uprosić żadnego z redaktorów dzienników wychodzących w departamencie, aby o jéj wyjściu doniósł; żaden z księgarzy nie chciał ją przyjąć w kommis. Zdaje się jednak, że w tych niewinnych studjach nad liczbami niéma nic nieprzychylnego rządowi.

Dziennik *Kraj* (le Pays) podaje wiadomości z podróży ks. Napoleona.

Listy z New-Yorku donoszą, że ks. Napoleon opuścił d. 16 sierpnia to miasto, dla udania się na zachod. Książe miał zamiar zwiedzić Sant-Louis w Missouri, nad Missisipi i popłynąć w górę, aż do jeziora Wyższego, by wrócić przez Kanadę.

Podług otrzymanéj wczoraj wieczorem depeszy, książe przybył do Cleveland d. 17, na jezioro Erie, skąd miał popłynąć 19 na jezioro wyższe.

Księżna Klotylda pozostała w New-York, gdzie bierze

kąpiele morskie, połączy się z mężem przy wodospadzie Niagary i razem z nim zwiedzi Kanadę.

Przed wyjazdem z New-Yorku książe zwiedził Waszyngton i oba wojska amerykańskie i tak na pónocy, jak na południu znalazł najmilsze przyjęcie. Nie potrzebujemy uprzedzać, że książe podróżując jak turysta, bez żadnego posłannictwa ani urzędowego, ani przyjacielskiego, zachował względem obiedwóch stron najściślejszą bezstronność i wstrzymał się od wszelkiego mieszania się w spory, które je dziś różnią.

Ich cesarskie wysokości oczekiwane są z powrótem do Paryża pod koniec września.

Ten dziennik mówi: *Niepodległość narodowa* uwiadamia, że hr. Persigny przygotował mowę, którą miał mieć na otwarciu rady departamentowéj, lecz że cesarz tę mowę zganił. Rzeczona wieść jest zupełnie fałszywą.

Hr. Walewski minister stanu opuścił wczoraj Paryż i udał się do Biarritz. Margr. de Lavalette, nowomianowany poseł przy dworze rzymskim, podobnież zawczoraj pojechał tamże dla widzenia się z cesarzem.

Paryż, 4 września. Korespondent paryski dziennika *le Nord* pisze:

Zwiastuję nowinę zasługującą na baczną uwagę. Po kilku zwadach między Piemontczykami i żandarmami papieskimi, żołnierze francuzcy wdali się także w tę robotę, nie dla ochrony papieża, którego nikt nie myśli napastować, ale aby przeszkodzić rządowi rzymskiemu, a raczéj stronnikom Franciszka II-go mieszać się do walki zbójców neapolitańskich z wojskiem włoskiem. Rzeczywiście do téj pory występowaliśmy w postawie, któréj dłużéj odegrywać niepodobna. Zbójcy naznaczyli pogranicze rzymskie za miejsce swego zbiorowiska, a tam pod opieką, w niejaki sposób naszéj chorągwi, tworzyli swe drobne oddziały i wypadali, by roznosić spustoszenia po wsiach neapolitańskich. Pobici przez Piemontczyków znowu chronili się na ziemię rzymską, na nowo zaś urządziwszy się powtórnie rzucali się na kraj neapolitański. Sprężyste środki przedsięwzięte przez jen. Goyon dają nadzieję, że to ustanie. Nasze wojska zagrodziły drogę kilku takim bandom, w chwili kiedy już miały przekraczać granicę neapolitańską, zaszło wiele utarczek, w których zbójcy doświadczyli niemałych strat.

Czyż to nie było nowym dowodem jak zajęcie przez nas Rzymu jest niedorzeczne, i że chcąc opiekować się papieżem, opiekujemy się reakcją i rozbojami? Ważne pobudki skłoniły rząd francuzki do wzięcia w obronę zachwianego tronu stolicy świętéj, ale czyż te względy mogą nas wpędzić na drogę tak sprzeczną z dobrem Francji? My, cośmy dali sobie przez powszechne głosowanie rząd silny i potężny, czyż możemy utrzymywać rząd, który powszechne głosowanie Rzymian jednomyślnieby obaliło? Jeżeli wielka myśl Włoch jednolitych urodziła się we Włoszech, Francja ją wszakże urzeczywistniła. Dziś dłuższe przez nas zajmowanie Rzymu niweczy zwycięztwa pod Magenta i Solferino.

Zaiste nie w zamiarze dopomagania szalonym zamysłom Franciszka II-go Rzym zajmujemy. Pocóż więc tam siedzieć? Czyż dla zostawienia zupełnéj swobody księdzu de Merode znieważania naszego rządu, tak jak to uczynił miotając w obecności jenerała Goyon obelgi na cesarza? Czyż po to aby Franciszek II-gi mógł spokojnie bić fałszywą monetę i zalewać nią wioski neapolitańskie i urządzać roty zbójców, aby mściły się nad spokojnymi mieszkańcami neapolitańskimi i niewinnymi podróżującymi, za klęskę gaetską? Oczywiście to nie jest celem zajęcia przez nas Rzymu, a jednak patrzymy na jego skutki.

Co do obrony władzy świeckiéj papieskiéj, która nas sprowadzi do Rzymu, przeciąg 12 lat upłynionych zmienił postać rzeczy i to zadanie zajęło zupełnie inne stanewisko.

Wszystkie te uwagi wzbudzają we mnie przekonanie, że wchodzimy w nowy przejaw co do sprawy rzymskiéj, który wkrótce się uwydatni.

W Ameryce południowéj powstaje nowa dynastja, przynajmniéj list pisany z Walparaiso, który niżéj umieszczamy jeżeli nie jest jak to bardzo prawdopodobne mistyfikacją, o tem donosi.

„Panie Redaktorze,

Mam zaszczyt uwiadomić pana o założeniu nowéj konstytucyjnéj monarchji w Araukanji i o mojém wstąpieniu na tron tego królestwa pod imieniem Aureljusza-Antoniego 1-go z dziedzictwem wieczystem na rzecz moich dzieci, a w niedostatku potomstwa na rzecz innych dzielnic mojéj rodziny, jakie przezemnie wskazane będą.

Moja dynastja i wstąpienie na tron, nie mogą utrwalić się bez pomocy moich spółziomków, w tym celu odzywam się do nich o otworzenie *składki narodowéj*, niezbędnéj na pierwsze wydatki i dla wystawienia pierwszego zawiązku siły zbrojnéj lądowéj i morskiéj, by nakazać uszanowanie dla praw i władzy mojéj królewskiéj, a nakoniec by mi dopomódz do założenia ludu francuzkiego w całéj Ameryce południowéj, pod nazwą nowéj Francji, niezawisłéj od nikogo, z prawem udzielności pod moją dynastją.

Jako dawny prawnik i dziecię Perigordu, proszę pana o zachętę w swym szacownym dzienniku do *składki narodowéj*, o którą odzywam się do Francji z wyżéj wymienionych powodów. Nie należy przemilczeć o wielkich pożytkach, jakie spłynąć mogą na Francję z założenia ludu francuzkiego w Ameryce południowéj, a mianowicie z linji statków parowych, które mam zaprowadzić z Bordeaux do Araukanji, przez ciasninę Magellana do wszystkich portów Ameryki południowéj.

W razie, gdybyś pan nie mógł lub nie chciał wspierać *składki narodowéj* i mojéj dynastji, proszę, nie chciéj mi być przeciwnym.

Proszę przyjąć i t. d. P. O.-A. de Tounens.

Walparaiso, 18 lipca.

„P. S. Potrzeba nadewszystko dobrze wyjaśnić pobudki, mówiące za moją dynastją. Sądzę, że całe dziennikarstwo Francuzkie powinno jednomyślnie za mną się oświadczyć.

Anglja.

Londyn, 3 września. Po trzydniowym pobycie w Killarney, królowa udała się do Highlands, gdzie jak zwykle przebędzie porę jesienną. W ciągu pobytu swojego nad brzegami jezior, przyjmie gościnność lorda i lady Castlerosse, a potém pułkownika Herbert. Z tych zamków królowa będzie mogła ciągle używać wspaniałego widoku tych jezior szkockich, ujętych jakby w ramy cudownych krajobrazów. Dwór opuścił Kingstown i przeniósł się do Holyhead w ks. Wallji, gdzie przepędził dzień piątkowy dla obejrzenia nowego portu. Ztamtąd zaś odjechał do Balmoral. Odwiedzenie Irlandji przez królowę z powodu żałoby nie mogło mieć całéj świetności, jakaby je otoczyła w innym razie; lecz wszyscy zgadzają się, że Irlandczycy okazywali uczucia wierności i przywiązania, że okrzyki i objawy radośne miarkowane były tylko uszanowaniem dla smutku królowéj.

Austrja.

Wiedeń, 1 września. Gazeta wiedeńska podaje następną treść mowy ministra stanu pana Schmerling, mianéj w izbie poselskiéj rady cesarstwa:

„Zarzuty czynione ministrom głównie zmierzały do 2-ch szczegółów. Twierdzono, że złożona izbie *kommunikacja* była krokiem niekonstytucyjnym; tudzież, że ministrowie składając tę kommunikację, mieli jedynie na celu otrzymać uchwałę zaufania. W imieniu ministrów, powinienem stanowczo zaprotestować przeciw temu dwoistemu oskarżeniu. Droga, na którą ministrowie weszli, czyniąc rzeczoną kommunikację, nie jest niekonstytucyjną.

Względem sejmu Węgierskiego, ministrowie zajęli stanowisko prawne, żądają, aby sejm uznał konstytucję. My ministrowie, którzyśmy weszli w urzędowanie 20-go października i dla których dyplomat 20-go października był czynem dokonanym, którym cesarz jegomość poruczył dyplomat spełnić, powinniśmy byli zdać przed sobą sprawę jakie stanowisko naj. panu zająć należało względem sejmu i konstytucji węgierskiéj.

Pozwólcie mi teraz mości panowie rostrząsnąć pobudki, jakie mogły skłonić sejm węgierski, lub jakie go skłoniły do najwyraźniejszego odrzucenia konstytucji 26 lutego. Zarzucano téj konstytucji, że wprowadziła inne przedstawicielstwo, inną władzę, niż zapowiedziane przez dyplomat październikowy. Zgadzam się co do pierwszego, lecz wręcz zaprzeczam drugiemu.

Dyplomat 20 października nic nie mówi o liczbie przedstawicieli; list własnoręczny przesłany, w swoim czasie do hrabiego Rechberg, ówczesnego prezesa rady ministrów, ograniczył wówczas liczbę przedstawicieli rady cesarstwa do 100-a osób; nic przeto w téj mierze ostatecznego nie postanowiono.

Jeżeli teraz pomyślę, że może 25-ciu posłów wybranych sejmu węgierskiego zasiadłoby w radzie cesarstwa, która liczyłaby 100 członków, według pierwiastkowego urządzenia, sądzę, że stosunek byłby niemal taki sam jak teraz, kiedyby 85-ciu Węgrów zasiadło między 343 posłami.

Jeżeli znowu rozważycie mości panowie bezstronnie, w jakim stanie znajdowały się Węgry, gdy po klęskach: Temeswarskiéj, Komornskiéj i Willagosskiéj wpadły pod władzę Austrji, tudzież w jakiem położeniu były Węgry i wielka liczba ich urzędników, co poświęcili swą działalność zarządowi kraju, kiedy nadszedł dzień 20-go października; rozumiem, że bilans nie przechyliłby się na krzywdę rządu austryjackiego, (z lewéj strony izby: to prawda).

Czego potrzeba mości panowie dla szczęścia ludu? Dwóch rzeczy: naprzód praw zapewniających jego wolność, powtóre tego co zaspakaja jego potrzeby materjalne. Zgadzam się, że taki kraj jak Węgry, który przez tyle wieków cieszył się politycznem konstytucyjnem istnieniem, musiał głęboko boleć nad jego odjęciem; ale to pominąwszy powinniśmy przyznać mości panowie, że jeżeli rząd z jednéj strony zniosł wolność w Węgrzech, tedy z drugiéj wiele zrobił dla ich materjalnego dobrego bytu, tak jest wiele, głośno to mówię. Co się tycze stanu, w jakim znajdował się wymiar sprawiedliwości, kiedy rząd austryjacki ten kraj odzyskał, uwolnicie mię mości panowie od wdawania się w obszerniejsze szczegóły.

Pod względem oświecenia podobnież starano się wejść na drogę postępu. Pochodnia nauki wniesiona była przez ten bezecny rząd austryjacki, jak go nazywano nawet w okolice, gdzie przedtem zaledwie chrzecijaństwo było znane. Gdyby minister hr. Thun nic innego nie zrobił prócz zaprowadzenia szkół w *Pusztach* (Moczarach), już tem samym zasłużyłby na wdzięczność każdego patryoty węgierskiego. (Oklaski z lewéj strony).

Mości panowie, poseł p. Smolka, powiedział, że dla porozumienia się z Węgrami należy wrócić krajowi bez ścieśnień położenie w jakiem znajdował się 1848 r. uzupełnić sejm węgierski i czekać w jakim stosunku i w jakich częściach owych konstytucyjnych prerogatyw sejm węgierski chciałby je poświęcić dobrowolnie dla konstytucji centralnéj. Wyznam mości panowie, że bardzo wahałbym się nad użyciem tego środka.

Powtórzę, że posiadający są szczęśliwi i że nikt nie radził komukolwiekbądź wyzuć się z domu, dopóki mu utrzymać się przy nim wolno, (oklaski).

Utrzymuję, że taki jenerał byłby wielce przez wszystkich wojskowych ganiony, coby opuszczał wyborne stanowisko, wiedząc, że przyjdzie mu, może nazajutrz, zdobywać je ceną 10 tysięcy zabitych; lepiéj uczyni, gdy na niem pozostanie, choćby czekała go pewność napadu w zamiarze wyrygowania (oklaski).

Taki jest punkt widzenia, który obiera, który obrać powinien rząd austryjacki; nie zejdzie z niego dobrowolnie, dla otrzymania może cząstki swoich prerogatyw w drodze ustępstwa, i jakby daru z rąk sejmu węgierskiego, (na lewéj i środkowéj części izby: bardzo dobrze!)

Zalecano nam inny jeszcze środek, to jest abyśmy dobrowolnie zrzekli się téj konstytucji i nadali inną (śmiech).

Mości panowie, dowodzono często w téj izbie, że Austrja stanęła na krawędzi zguby, jak mówiono przez ponawiane polityczne doświadczenia.

Tymczasem doradzono nam nowe doświadczenie tego rodzaju; żałuję i we własnem i spółowarzyszów moich imieniu, iż nie mogę oświadczyć, że jesteśmy gotowi do téj próby i tem bardziéj, że nic nam nie ręczy, aby to miało doprowadzić do celu, do którego dążymy.

Ze wszystkiego, co poprzedziło, sądzę mości panowie, iż mogę bez ogródki oświadczyć, że rząd ma zamiar trzymać się konstytucji; że jeżeli część mieszkańców Austrji dotąd jéj nie przyjęła, to nie zmieni w niczem jego zamiarów i że od narodu nie dobrze objaśnionego odwołuje się do narodu świadomego rzeczy; że czekać będzie spokojnie chwili, w któréj przeniknie do wszystkich serc austryjackich to przekonanie, że w parlamencie austryjackim znajduje się dość miejsca dla wszystkich narodów, dla wszystkich pokoleń cesarstwa. Takie jest mości panowie wyznanie wiary politycznéj, które śmiało czynię za siebie i za moich spółtowarzyszy.“ (żywe oklaski we środku, na stronie lewéj i na galerjach).

Wsehodnio-niemiecka poczta podaje następną treść tegoż posiedzenia:

„Dzień był bardzo dobry dla naszéj młodéj konstytucji. W odpowiedzi danéj deputacji izby panów, która miała zaszczyt złożyć adres, cesarz przyrzekł w słowach tak szlachetnych i tak stanowczych wierność ustawie konstytucyjnéj, że nawet ci, którzy żywią nadzieję, iż postanowienia korony, mogą zachwiać się przez odmowę Węgier i Kroacji uznania rady sesarstwa, ujrzeli nowy dowód, że ich oczekiwanie jest ułudne. Z drugiéj strony ogólne rosprawy nad projektem adresu tak świetnie były zamknięte mową pana Schmerling, że ci wszyscy którzy trwają w wierności dla konstytucji i spodziewają się jéj utrzymania mimo wszystkie przeszkody, ożywili się nową ufnością. Ta mowa jest najważniejszą z liczby powiedzianych w téj izbie. P. Schmerling rozwinął w niéj cały swój programmat szczerze i stanowczo. Mowa jego dotknęła wszystkich pytań życia konstytucyjnego. Uznał odpowiedzialność ministrów w obec przedstawicielstwa narodowego; wyłożył bez przemilczeń politykę rządu względem Węgier, kilkakrotnie zapewnił, że zasada konstytucyjna jest gwiazdą, która go prowadzi. Przypomniał swą przeszłość, nie wystąpił w postawie ministra rządzącego z pełnością władzy, bez względny na uczucia stronnictw oświadczył, że wsparty zaufaniem tych co podzielają jego polityczne przekonanie, postanowił dokonać dzieła konstytucyjnego w duchu konstytucji.

Ta mowa rzeczywiście zelektryrowała większość izby Ta większość składająca się przeważnie z ludzi niezależnych, nie jest w cale zgrają służebną, powolną na każde skinienie ministra, jéj członkowie odznaczają się niezawisłością zdania. Wzruszenie radości objawiało się w sali kiedy minister, do którego przystąpiła wielka część izby tylko z konieczności politycznéj, uczynił owe wyznanie wiary gorące a widocznie płynące z głębi duszy, kiedy pokazał się mężem dalekim od wielkich targów i który postanowił albo zapewnić tryumf swojéj zasadzie, albo zagrzebać się pod jéj zwaliskami. Przyjaciele i przeciwnicy pana Schmerlinga nabyli dziś przekonania, że rząd ma na swym czele męża statecznego uczciwego i odważnego. Przeciągłe oklaski, któremi przyjęto domówienie, radośne uściski rąk, któremi posłowie wzajemnie objawiali swe zadowolenie z tego wyznania wiary człowieka, który aż do tąd na pozór obojętnie znosił najgwałtowniejsze napaści, to wszystko dowodzi, że stronnictwo konstytucyjne, stronnictwo jedności cesarstwa uczuło się pokrzepionem w swoich nadziejach.

Następni mówcy wysłuchani byli dzisiaj w porządku jak po sobie wchodzili na mównicę: pp. Brauner, Claudi, Kuranda, Potocki, Schindler, Brioz, Prakzack. Na końcu prezes dał głos hrabiemu Clam, dla wyrozumowania kontrprojektu adressu. Hrabia rozpoczął polemikę z przewodzcami większości i zakończył nową diatrybą na konstytuję lutową i ministerstwo Schmerlinga z wielkiem zadziwieniem izby p. Schmerling dopomniał się o głos, dla odparcia tych oskarżeń, i dał usłyszeć mowę, trwającą trzy ćwierci godziny, mowę, która sprawiła tak żywe wrażenie.

Minister zaczął ją od oświadczenia, że kommunikacja cesarska do izb z powodu rozwiązania sejmu węgierskiego jest środkiem zupełnie prawidłowym i konstytucyjnym, używanym nietylko w krajach obcych, ale nawet w Węgrzech. Wszakże ministrowie przyjmują zupełną na siebie, za ten krok, odpowiedzialność. A lubo oppozycja udaje, iż ma do czynienia z poselstwem cesarskiém, nie podlegającém roztrząsaniu, wszakże jéj nie tajona nagana dowodzi, że poczytuje kommunikację za pismo ministerjalne. Jest to wmawianie bezzasadne, że ministrom chodziło tylko o uchwałę zaufania; wysokoby je ceniło, gdyby izba samorzutnie tęż uchwałę ministrom udzieliła, ale okoliczności są nader ważne, aby miano zabiegać o podobne objawy. Ministrowie poczytują za swoję powinność oświadczyć izbie, że doradzali rozwiązanie sejmu węgierskiego, chociaż to rozwiązanie jest dziełem korony. Sejm węgierski zwołany był jedynie dla wybrania przedstawicieli na radę cesarstwa. Konstytucja węgierska rzeczywiście była zniesioną przez rewolucję.

Owoż z jakiego stanowiska działali ludzie doradzający koronie ogłoszenie dyplomatu październikowego, który niniejsi członkowie rządu uznawali za czyn dokonany. Albo więc ci mężowie stanu powinni byli uznać i wskrzesić konstytucję 1848, a więc nie ogłaszać dyplomatu październikowego, albo poczytywali tę konstytucję za obaloną. Zdarzyło się to ostatnie. Konstytucja lutowa ograniczyła się dozwoleniem Węgrom wyprawiania 85 zamiast 25 posłów, a nigdy przecież nie słyszano, aby kraj żalił się na to, iż otrzymuje większą liczbę przedstawicieli. Węgry wykonały część konstytucji wskrzeszonéj z zupełną swobodą, odrzucając wszakże warunek, z którym było związane; sejm zaś węgierski rozwiódł się z żałobami nad 12 ostatniemi, atemi, których obrona do dzisiejszego rządu nie należy. Rząd dzisiejszy wyznaje, z najgłębszego pzzekonania, zasadę konstytucyjną. P. Schmerling, co do siebie osobiście, odwołał się do świadectwa całéj swéj przeszłości. Ale rząd absolutny austryjacki dokonał według niego wielkich i dobrych ulepszeń w Węgrzech. Urządził wymiar sprawiedliwości, oswobodził rolę, pobudował drogi, koleje żelazne i parostatki, i to nietylko przez urzędników austryjackich, ale nawet za austryjackie pieniądze, wówczas kiedy dla pokonania rewolucji trzeba było przelewać krew austryjacką. Utrata praw wyzwolonych musiała być podwójnie boleśną dla tego kraju; ale za to Węgry najwięcéj zyskały na zniesieniu komór celnych.

Dawny zwolennik centralizacji i zniemczenia, który przemawia dziś w izbie panów za Magyarami (hr. Thun) również wiele dobrego wyświadczył oświeceniu, choćby tylko przez zaprowadzenie po wsiach szkółek początkowych.“

Urzędowy dziennik węgierski *Surgoeny* daje następny obraz obecnego stanu rzeczy:

Odrzucaliśmy i odrzucać nieprzestaniemy polityki zagajonéj przez patent lutowy. Pod tym względem naród okazuje bezprzykładną jednomyślność. Wszystkie stronictwa znikają skoro rzecz idzie o nasze zasadnicze prawa; jest to ognisko, w którem zestrzela się wszelkie uczucie, wszelka siła, wszelkie działanie; przemysł, nauka, sztuka, nagle milkną, wszystkie myśli zwracają się do tego jedynego przedmiotu. Kraj nasz liczy wielu ludzi dynastycznych, rozważnych, zachowawczych i gotowych wszystko poświęcić dla utrzymania pokoju. Ale do czego doprowadzić mogą te pojednawcze usposobienia, kiedy strona przeciwna nie przestaje na ustępstwach, ale pragnie wszystko nam odebrać? Coż zachowawcy zachować zamierzają, kiedy najświętsze prawa są zgubione i kiedy idzie przede wszystkiem o ich odzyskanie?

Oto jest położenie, w jakie nas wtrąciły reskrypta i kommunikacja cesarska świeżo przysłane radzie, kiedy nam nie zostawiono ani piędzi ziemi, na któréj mógłby stanąć Węgier i oświadczyć się za rządem, bez zalania się wstydem. Dziś już niema stronictwa pojednawczego, Wiedeń je odepchnął i pod tym względem umocowanie nasze ustato. Lecz kiedy zwracamy oczy na przyszłość, kiedy porównywamy między sobą dobre lub złe następstwa, pozostajemy w tém przekonaniu, że zasady naszéj polityki są niezmienne, bo jakikolwiek jest rozbrat między krajami, ludami i rządzącymi składającymi państwo austryjackie, jakkolwiek smutne gotują się zawiłości, jest w tym powszechnym ruchu jeden objaw stateczny, niezachwiany, którego ani błędy szkoły wiedeńskiéj, ani polityka zapędna a rewolucyjna niezdołają potłumić, który znowu tryumfujący wyjdzie z grożącego pożaru, t. j. objaw przyrodzonéj spójności ludów, w krajach cesarstwa austryjackiego, i ta idea europejska, przeciw któréj jak za którą popełniono tyle błędów.

Ta idea spoczywa jeszcze w przyszłości, lecz posłuży ona kiedyś za most do przejścia i byłoby niebacznem o niéj zapominać. Czy długo jeszcze potrafimy utrzymać się na polu téj idei? to od nas nie zależy; ale dopóki przemoc z niego nas nie spędzi, pozostaniemy niezmiennie wiernymi naszemu obowiązkowi.

Zamknięcie posiedzeń kommisji komitatowéj w Peszcie, po unieważnieniu uchwały d. 27 sierpnia doznało przeszkody.

Pomocnik naderspana Niary, otrzymał d. 28 o godzinie 11 wieczorem, rozkaz rządowy obejmujący zalecenie zamknięcia kommisji; tym czasem p. 29-go o godzinie 11-éj zrana kommisja komitatowa po odczytaniu rozkazu na wniosek samegoż pana Niary zapisała następne postanowienie:

„Zważywszy, że kommisja nie znajduje się w wymaganéj przez prawo liczbie członków, z powodu robót około gospodarstwa;

Że dla rozstrzygnienia tak ważnéj sprawy kommisja znajdować się powinna w komplecie;

Że nakoniec oddawna zapowiedziano już posiedzenie na dzień 30 września bieżącego roku. Obrady nad otrzymanym rozkazem odbędą się dopiéro d. 30 września.

Siedmiogrod. Prace przygotowawcze do zwołania sejmu siedmiogrodzkiego już ukończono; uczyniono dwa wniesienia co do wyborów i miejsca zebrania się sejmu:

Według jednego z tych przełożeń, które rozwinął p. Schmerling i jego zwolennicy, sejm powinien zgromadzić się nie w Klauzenburgu, ale w Hermansztadzie, stolicy księstwa; wysokość opłaty podatkowéj oznaczona na 8 zł. r. podatku ziemskiego ma obejmować nie tylko samą opłatę ziemską, ale i innego rodzaju podatki bezpośrednie.

Próżno byłoby zwracać baczność na rozporządzenie, w moc którego sejm ma obradować w Hermansztadzie, mieście zupełnie niemieckiem, zamiast w Klauzenburgu mieście Magyarskiem nurtowanem przez zabiegi zwolenników zjednoczenia.

Przez zniżenie opłaty dającéj prawo do wyborów, mówią że Rumuni zyszczą od 15 do 16 głosów. Podług wniesienia ministerjalnego wypada jeden poseł na 30 tysięcy mieszkańców. Dotąd liczba posłów nie była zastosowaną do liczby ludności; rozmaite inne rozporządzenia dawały przedstawicielstwo bardzo niewymierne.

Kanclerz siedmiogrodzki baron Kemeny uczynił wniesienie, które prócz innych szczegółów zmierza do tego, aby Klauzenburg pozostał miejscem przedstawicielstwa narodowego, z téj głównie przyczyny, że naród przywykł uważać to miasto za będące z prawa siedliskiem sejmu, że niełatwo zmieni w téj mierze swoje mniemanie i że z równą ufnością nie wyprawi swych posłów do innego miasta.

Obadwa te wniesienia złożono na sankcję cesarską; niewiadomo które z nich weźmie górę czy ministerjalne, czy kanclerskie.

Między wniesieniami królewskiemi na sejm siedmiogrodzki, pierwsze zajmuje miejsce uznanie czwartéj narodowości to jest Rumunów, dotąd bowiem prawnie trzy tylko: Węgrów, Szeklerów i Niemców były przedstawione, tudzież o wyprawieniu posłów na radę cesarstwa.

Peszt, 2-go września. Łatwo było przewidzieć, że za protestacją komitetu pesztańskiego przeciw nieprawnemu rozwiązaniu sejmu, pójdą protestacje innych komitatów. W oczekiwaniu, że rząd krajowy prędzéj lub późniéj ulegnie systematowi centralizacyjnemu i że zgromadzenia komitatów i mucypalności miejskich będą rozwiązane, zgromadzenie municypalne pesztańskie spodziewa się po owych urzędnikach, że nie ustąpią w spełnianiu swoich obowiązków prawnych, chyba przemocy materjalnej albo kiedy ich patryotyzm, cześć, lub duch ustaw węgierskich, nakażą im złożyć urzędy.

Aby zaś przez wskrzeszenie systematu absolutnego miasto nie zostało na nowo narażone, jak to, już miało miejsce niedawno, na wielkie szkody, przyszli urzędnicy ogłaszają się za odpowiedzialnych na majątku i dobrem imieniu za wszystko co ściąga się do własności i praw miasta.

W tym stanie rzeczy zgromadzenie miejskie protestuje przeciw niekonstytucyjnym rządowym dekretom. Władza wojskowa rozkazała porozlepiać obwieszczenia przypominające stan oblężenia. Powiedziano wnich, że żołnierze czasowo uwolnieni wzywają się bez żadnego wyjątku do powrotu w szeregi swych pułków. Wszyscy, którzyby namową lub datkiem odwracali żołnierzy od powrótu pod chorągwie, ulegną surowym karom sądów wojennych, a takich żołnierzy którzy do 9 września nie stawią się w swych pułkach, władza poczyta za zbiegów. Jest to ubarwiony tylko stan oblężenia, bo obywatele podciągnieni zostali pod sądy wyjątkowe i wyzuto ich z opieki sądownictw i praw cywilnych.

Z tych pobudek i ponieważ rozkazy wojenne poddały urzędników pod sądownictwo i opiekę władzy wojskowéj, ponieważ też rozkazy naruszają postanowienia wykładowe, konferencji sędziego (judex curiae), potwierdzone przez sejm i przez samego cesarza, zgromadzenie postanowiło w przedstawieniu mającem się przesłać cesarzowi oświadczyć, iż zgodzić się mu niepodobna, aby sądownictwa prawne co chwila były gwałcone i spokojność obywateli narażana.

Za przykładem miasta i komitatu pesztańskiego, komitat Saroski zaprotestował przeciw rozwiązaniu sejmu. Nie zbędzie więc hrabiemu Forgach na zręczności do rozwinienia gorliwości swojéj, będzie zawieszał jedne po drugich zgromadzenia komitatowe, aż dopóki rozkaz zawieszenia samego kanclerstwa węgierskiego nie uderzy, bo na cóż potrzebny będzie kanclerz, kiedy prawne organa komitatowe zawieszonemi zostaną? Nadto systemat centralizacyjny, jest w sprzeczności z instytucją kanclerstwa, będącą kluczem sklepienia węgierskiéj autonomji.

Zdaje się. że p. Schmerling również jest niezadowolony z pana Mazuranika jak z pana Sokczewicza. Jeden i drugi są silnemi podporami Austrji, ale zarzucają im w Wiedniu brak sprężystości i w pływu w doprowadzeniu Kroatów do wyprawienia posłów na radę cesarstwa.

Nieufność poczyna ogarniać Niemców, którzy spodziewali się, że Austrja będzie uposażoną wolnością druku, że konkordat będzie przejrzany przez radę cesarstwa, że projekt do prawa o małżeństwie cywilnem a przynajmniéj dozwolenie małżeństw mieszanych, tudzież swoboda zmiany religji i mianowania na urzędy publiczne bez względu na wyznanie, zostanie przedstawiony. Nic podobnego nie nastąpiło. Projekta do praw wypracowane w biórach pana Schmerlinga są satyrą na konstytucjonalizm. Nawet p. Kuranda, który *bałwochwalczą kadzielnicą otacza wonnem kadzeniem* pana Schmerlinga wpadł w odurzenie, rozmyślając nad dolą jaka prassę czeka. Co do konkordatu, organa ultramontańskie śmiało utrzymują, że p. Schmerling przed wejściem swojem do gabinetu, zobowiązał się nie tykać konkordatu; a nadto miał powiedzieć, że konkordat, jako umowa zawarta między dwóma państwami, należy do wydziału ministra spraw zagranicznych i że przyzwolenie dworu rzymskiego jest niezbędne na wprowadzenie w niéj jakichkolwiek odmian. Można by zapytać, dla czego rząd nie trzyma się tych samych zasad względem Węgier? wszakże konkordat tycze się tylko praw indywidualnych, przeciwnie pakta węgierskie stanowią umowę panującego z panującym i w niczem nię nadwerężają praw jednostek.

P. Schmerling wychwalał zarząd pana Bach i hr. Thun, ośmielił się powiedzieć, że oświecenie weszło na drogę postępu, że pochodnia nauki zapalona była w tych okolicach, gdzie wprzódy zaledwie znano chrześcijaństwo. Zdaje się, że minister chciał rzucić rękawicę prymasowi i duchowieństwu Węgierskiemu. Tak jest, hr. Thun okrył Węgry szkołami jezuickiemi i karmelitańskiemi: jest to jego niezaprzeczona zasługa. Czyż prymas nie oznajmił przed kilku dniami, że roskazał wynieść się karmelitom do Bawarji, skąd napłynęli? Widoczna, że jednomyślny głos duchowieństwa węgierskiego przeciw rządowi, cięży panu Schmerling, który postara się dowieść, że duchowieństwo węgierskie nie jest katolickiem, bo nie broni polityki austryjackiéj we Włoszech i nie płaci świętopietrza.

Rząd zabronił wszystkim urzędnikom od korony nosić brody i wąsy; prawidła co do brod oddawna były przedmiotem bardzo w administracji ważnym. Przepisy szczegółowe oznaczały formę, długość, lub zupełnie zakazywały noszenie bród i wąsów urzędnikom; cierpiano to wykroczenie w mieszkańcach, ale brodatych miano za podejrzanych lub rewolucjonistów.

Po przywróceniu konstytucji zdawało się urzędnikom, że brody znajdą pobłażanie, ale ministerstwo odgrzebało przepisy pana Bacha i prawidła Marji-Teresy w téj mie-

rze. Urzędnicy zatém mękkie swoje ozdoby muszą poddać pod brzytwę cyrulicza. Prócz tego zakazano urzędnikom austrjackim w Węgrzech nosić strój węgierski; ten zakaz jest przynajmniéj zbytecznym, bo wszystkim wiadomo, że niemiec przebrany po węgiersku jeszcze nie zrobi Węgra.

Jeden z dzienników ministerjalnych objaśnia w następny sposób rozwiązanie rad komitatowych w Węgrzech:

Każdy z 52 komitatów ma swój rząd własny, co wystarcza do okazania, że tyle osobnych rządów nie mogą działać w sposób zgodny. Prawo służące komitatom uchwalania dla siebie statutów, rozkładania z nieograniczoną władzą podatków, urządzenia dróg komunikacyjnych, stanowi przedmioty, które powinny zależeć od rządu centralnego. Ale zgromadzenia komitatowe poczytują się za korporacje administracyjne, sądowe i polityczne; one to *administrują, wymierzają sprawiedliwość i rządzą*. Takie instytucje niezgodne z organizacją rządów nowoczesnych, służą tylko do wywołania zawikłań i aktów dowolności. W swojém wyrodzeniu się nie uznają najpierwszych zasad organizacji politycznéj, stanowią najniższy szczebel życia politycznego, męty wymoczkowe, w których życie organiczne rozwinąć się nie może. Komitaty nie mają najmniejszego stosunku z gminami. Szlachta stoi w nich w odosobnieniu, skrępowana swemi prawami, swemi widokami i działaniami politycznemi.

Od 1848 r. znakomitsi mieszczanie znaleźli wstęp do zgromadzeń, ale to nic istoty rzeczy nie zmienia, wpływ szlachty jest przeważny we wszystkich zgromadzeniach. Komitaty stanowią, a panująca w nich dążność zmierza do zniszczenia wszelkiéj działalności rządowéj. Oceniając dzisiaj to co Węgry posiadają w ustanowieniach konstytucyjnych, trudno w nich co innego znaleźć jak nieład, niepewność, zaprzeczenie wszelkiéj niepodległości, słowem jest to odmęt polityczny.

Wiedeń, 2 września. Cesarz zamieszkał w zamku Schoenbrunn i rada ministrów tam zgromadzać się będzie.

Na rogach ulic porozlepiano *komunikację* do rady cesarstwa, poprzedzoną zdaniem władzy miejskiéj. Jest to rodzaj jawności dotąd niezwyczajnéj, który bardzo zaciekawił powszechność.

Wieść, że rada cesarstwa będzie albo odroczoną, albo rozwiązaną, coraz więcéj nabywa wiary; twierdzą, że ta wieść opiera się na przekonaniu, że rada cesarstwa nie przedstawia całości państwa.

Mówią, że rząd zamyśla przedać część koni należących do wojska stojącego we Włoszech, coby dowodziło, że Austrja nie przewiduje tak prędko wybuchnienia kroków nieprzyjacielskich; żołnierze też otrzymują z łatwością uwolnienie czasowe.

Dziennik *Pątnik* ogłasza projekt pojednania z Węgrami dosyć oryginalny.

„Jeśliby chciano uczciwie porozumieć się z Węgrami, należałoby zwołać do Pesztu, skoro dziennikarstwo spełni swoję powinność i przygotuje do tego umysły, aby na miejscu niezłomnego prawa postawić wzgląd na wzajemne dogodności, należało by mówimy zwołać w Peszcie i sejm węgierski i radę cesarstwa; obie strony byłyby zadowolone. Węgrzy ludzie gościnni dobrze przyjmą gości; Austrjacy jako goście złagodzą ciérpkość swoich wymagań; a wówczas można będzie niemal z pewnością powiedzieć, że Węgrzy nie będą się wzdragali wzajemnie odwiedzić Austrjaków w Wiedniu. Na wezwanie rządu przybyliby do Pesztu Rumuni, Kroaci, Serbowie, Słowacy, a kto wie może i Wenecjanie. Co do Polaków, Czechów i Dalmatów, ci bez wątpienia woleliby sejmować w Peszcie niż w Wiedniu.“

Prusy.

Berlin, 3 września. Dziennik wychodzący w Carlsruhe oznajmuje, że sąd najwyższy odrzucił odwołanie się Oskara Beckera od wyroku jaki oskarżeń, odsyłający go przed sąd przysięgłych obwodu średniego Renu.

Gazeta Spenera ogłasza następne uwagi nad blizko przyszłemi wyborami sejmowemi:

„Nadchodzące wybory w Prusiech, będą wypadkiem, mogącym albo przyczynić się do spotęgnienia tego kraju, jako wielkiego mocarstwa, albo przyśpieszyć jego upadek. Rzeczą jest prostą, że w obec zdarzenia politycznego téj wagi, rozmaite stronnictwa zagajają działania swoje wyznaniami wiary, pod kształtem programmatów wyborczych, które między innemi pytaniami roztrząsają tak zwane pytania niemieckie. W tych trudnych okolicznościach, obowiązkiem jest stronnictwa konstytucyjnego skupić się i dążyć do praktycznego celu. Na nieszczęście to skupienie znajduje przeszkodę w zboczeniach części pierwiastku wyzwolonego, mającéj swój wyraz w dążeniach *narodowego stowarzyszenia*. Możeby dość było bliżéj określić te zboczenia, dla odwrócenia nieuchronnego rozprzężenia się wyzwolonego pierwiastku.“

Gazeta Kolońska w tych słowach odwiada na te usłuże wrażenia:

Dziennik Spenera rozumié, że skupienie kierunku spraw wojennych Niemiec w ręku Pruss jest programmatem niebezpiecznym, ponieważ zastosowanie jego każe domyślać się dobréj woli tych, przeciw którym jest wymierzony, to jest przeciw drugorzędnym państwom niemieckim i ich dynastjom. Skutek ruchu, rozpoczętego przez *stowarzyszenie narodowe* okazuje, że triada, na któréj czele stoi Bawarja, istnieje. Państwa drugorzędne gotowe są do wyprowadzenia w pole wojsk dla obrony téj polityki. *Stowarzyszenie narodowe* nic przeciw nim niema i podług najwyraźniejszych swoich oświadczeń, ma na celu agitację prawną i pokoju przekonania. Jest to odwieczna zachęta dla samolubstwa państw drugorzędnych.

Znamię więcéj nie pouczające w tych uwag podnosi ich znaczenie. Niewiadomo jeszcze dokąd zmierzają te przestrogi. Choć zapewne chodzi o programmat wyborczy stronnictwa postępu; to stronnictwo przyjmuje wprawdzie jako cel pytanie niemieckie, nie wkładając jednak bynajmniéj na Prussy obowiązku opieki w jego rozwiązaniu. Czyż to jest dążnością chorobliwą? Czyż dla uniknienia bądź podejrzeń, bądź oporu państw drugorzędnych mamy zaprzeczać albo przynajmniéj taić cel który chcemy? Według naszego zdania, że cokolwiek byśmy czynili na celu ich podejrzeń przed państwami drugorzędnemi. Ten cel wielkiej pieczny nie jest wymysłem głów pojedyńczych, ale wypływa z całości położenia; jest on potrzebą dziejową, a Prussy nie mogą zrzec się jego, ani drugorzędne nie dadzą się podejść. Najlepiéj przeto być szczerym i nie wydawać się za głupszych, niż się komu zdaje.

Gazeta Kolońska utrzymuje, że król przy obrzędzie koronacji włoży mundur jeneralski; ta wiadomość jest niedokładną. Król będzie w stroju mistrza orderu orła czarnego zupełnie takim, jakiego używał w dzień koronacji Fryderyk I roku 1701.

DEPESZE TELEGRAFICZNE.

TURYN, 3 września. Dziennik **Opinione** ogłasza następną depeszę z Neapolu tegoż dnia wysłaną: Minister robót publicznych p. Peruzzi wydał umocowanie do budowy drogi żelaznéj z Tronto do Foggia, i z Salerny do Eboli; przedsiębiercy powinni natychmiast rozpocząć roboty.

TURYN, 3 września. Minister skarbu umocował dom Rothschilda w Paryżu do przyjmowania drugich zaliczeń dziesiątéj części pożyczki włoskiéj, przypadającéj do wniesienia 15 tego miesiąca, za okazaniem świadectw z opłaty pierwszéj jednéj dziesiątéj.

MARSYLJA, 3 września. Ekskadra angielska odbiła od Neapolu dnia 31, nie wiadomo czy wraca do Malty.

Rada miejska neapolitańska wspaniałe czyni przygotowania do obchodu rocznicy 6 lub 7 września wejścia w roku przeszłym Garibaldiego. Ponieważ Garibaldi znajdować się na obchodzie nie będzie, wyprawioną zostanie deputacja do Caprery, dla wynurzenia mu uczuć Neapolitanów.

Wyrugowanie z urzędu pana Tofani, prezesa sądu kryminalnego, wzmocniło zgodę między Cialdinim i garybaldystami.

W skutek niezgody zaszłéj między Rzymem a Portugalją, biskup umocowany do wprowadzenia konkordatu został zawieszony. Odpłynął do Goa.

NEAPOL, 2 września. Dziennik **Paese** donosi, że flota popłynęła do Civita-Vecchia.

RZYM, 3 września. Wczoraj zrana 50 Piemontczyków uderzyło na Epitaffio na granicy neapolitańskiéj; ale odparci przez żandarmów papieskich, cofnęli się po całogodzinnem strzelaniu. Epitaffio zostało zajęte przez rotę żołnierzy francuzkich.

Dnia 27 sierpnia, między Orvieto i Bolsena zaszła utarczka, w któréj, straty kolumny żandarmów papieskich z jednéj, a żołnierzy piemonckich z drugiéj strony, były wcale nieznaczne.

Dnia 29 sierpnia, znaczna liczba Piemontczyków przybyła do San-Lorenzo, w prowincji Viterbo, dla zajęcia téj miejscowości; lecz pograniczny francuzki dowódzca zniewolił ich do wejścia nazad do Toskanji.

WIEDEŃ, 3 września. Wczoraj zaszedł w Krakowie niewielki rozruch, który wnet poskromiono.

KRAGUJEWACZ, 3 września. Skupczyna została zamknięta dnia 1 września, na jednem z ostatnich posiedzeń rozmaite powiaty pograniczne przekładały znęcania się i krzywdy, jakich doznają ze strony Turków pospołu z Serbami mieszkających. W téj mierze Skupczyna była jednomyślną i zaniosła prośbę do księcia, aby dołożył wszelkiéj usilności do wykonania hatti-szerifu.

Zapowiadając zamknięcie posiedzeń, książe Michał rzekł: „Przeczułem, widząc was po raz pierwszy, że będę mógł przy pożegnaniu powiedzieć: mówiłem z głębi mojego serca i serca wasze mię zrozumiały; zasiałem dobre ziarno, które padło na bujną rolę“. Zapał był niewymówny.

MADRYT, 2 września. Dziennik **Correspondencia** oznajmuje, że Kortezy będą otwarte dnia 25 października. Mowa królewska zapowie ulepszenia konstytucyjne w duchu polityki wyzwolonego zjednoczenia.

TURYN, 4 września. Wylądowanie reakcjonistów dokonało się dziś w nocy, niedaleko San-Elpidio w prowincji Ascoli. Wojsko i gwardja narodowa nadbiegły dla ścigania tych co na brzeg wysiedli.

Jenerał Brignone nie przyjął namiestnictwa sycylijskiego. Wieść krąży, że wzywany był na tę posadę jenerał Pettinengo.

MADRYT, 3 września. Dziennik **Correspondencia** uwiadamia, że przedstawiciel Sardynji nie protestował przeciw oddaniu archiwów konsulatów neapolitańskich konsulatom hiszpańskim.

Wszystko przygotowuje się, aby co najrychléj rozpocząć dezamortyzację dóbr kościelnych.

MONTPELLIER, 4 września. W prefekturze departamentu Herault, odbyła się uczta, na któréj p. Michel Chevalier miał mowę, a w niéj wyraził: że Francja jest szanowaną i czczoną za granicą, że lękają się jéj tylko nieprzyjaciele postępu i przeciwnicy cywilizacji. Francja uważana w świecie jak główna przedstawicielka, jak główna zapaśniczka postępu, społecznego i politycznego napełnia podziwieniem i spółczuciem ludy spodziewające się lepszéj doli; jeżeli bywa przedmiotem nienawiści lub podejrzeń, to tylko ze strony ludzi tchnących namiętnościami innego wieku.

P. Michel Chevalier ubolewa, że musi zaliczyć do ich rzędu, z powodu świeżo wyrzeczonych mów, niektórych ministrów wielkiego ludu, najbliższego sąsiada Francji, wsławionego przez swą miłość wolności i postępu. Rząd cesarski pierwszy uczynił kroki przyjazne, dla obudwu stron równie zaszczytne, które zasługiwałyby na lepsze przyjęcie i na życzliwszą odpowiedź.

WIEDEŃ, 4 września. Kardynał arcypiskup ostryhomski oświadczył się przeciw rozwiązaniu sejmu węgierskiego i wystąpił w obronie jego uchwał.

PESZT, 4 września. Z rozkazu rządu, prócz rady miejskiéj pesztańskiéj, zawieszono jeszcze kommissje ośmiu komitatów.

ZAGRZEB, 4 września. Uczyniono wniesienie na sejm, aby wyraził żal, jakiego doznał z nieprawnego rozwiązania izb węgierskich.

RAGUZA, 5 września. Donoszą z tego miasta ze źródeł tureckich, że 4 września 6,000 Czarnogórzan, przekroczywszy swoją granicę, zajęli Wraninę, główne miasto nad jeziorem Skutari. Mieszkańcy Wraniny połączyli się z Czarnogórzanami i spólnie oblegli turecką załogę, która po bezskutecznym oporze wysadziła basztę na powietrze i zginęła w jéj rozwalinach. Turcy zajęli dnia 5 września Zubcy.

PRZEGLĄD LITERACKI.

(Władysława Syrokomli).

Roczniki Towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego, Tom I. Poznań, nakładem Towarzystwa Przyjaciół nauk, 1860; — czcionkami N. Kamieńskiego, in 8-vo, str. 625.

(Dokończenie ob. nr. 67).

Pobieżnie teraz przechodząc z autorem część drugą i trzymając się jego systematu, wymieńmy co ciekawsze i bardziéj charakteryzujące wiek i społeczność ustawy.

Arcybiskupi Gnieźnieńscy (jeszcze bez tytułu *prymasów*, który nastał w r. 1417), byli naczelnikami kościoła w Polsce; inni biskupi, jakoto: Wrocławski, Poznański, Krakowski, Płocki i t. d., byli jego sufraganami i wykonywali mu przysięgę uległości. Obowiązki biskupów były te same co dzisiaj, nadto służyło im dozwolone, owszem nakazane prawo, zbierania co rok synodów diecezalnych, to jest osobistego zjazdu plebanów, kanoników i prałatów, pod surowemi karami. — „Na synodzie — mówi autor — siedzieć byli powinni biskupi w mitrach i całym ubiorze biskupim, proboszczowie i inni prałaci w kapach, komżach, i stułach, plebani zaś i niżsi duchowni, tylko w komżach i stułach.“ Archidjakon obowiązany był umieć prawo kanoniczne i wizytować parafje swojego archidiakonatu, z prawem karania plebanów niedbałych lub występnych. Obowiązki kanoników i prałatów względem swéj katedry, były niemal te same co dzisiaj. Kto znieważył legata, arcybiskupa lub biskupa, trwał w klątwie przez rok cały, a jeśli się nie postarał o jéj zdjęcie, uznany za heretyka, podlegał konfiskacie majątku. Synod legata Jakuba (1248) gromi wyższe duchowieństwo, że opływając w dostatki i swobody, pozwala szlachcie krzywdzić duchowieństwo parafjalne w dziesięcinach, w więzieniach, a nawet ich zabijać. Prałat, gdy jedzie konno lub wychodzi z domu, powinien mieć na sobie kapę okrągłą, a pod nią komżę; kapy takie z kapturami miały nazwę mantoletów. Zakonnikom, nakazano stosować się ściśle do ubioru swéj reguły, a zachować w klasztorze taką cichość, aby dwóch do siebie mówiących trzeci niemógł usłyszeć. Pod koniec trzynastego i na początku czternastego wieku, kościoł w Polsce stawał się coraz bardziéj narodowym. Jakób Świnka postanowił karać odebraniem dóbr zakonników, którzyby wzbraniali się przyjmować do nowicjatów, młodzież rodu polskiego, przekładając nad nią cudzoziemców. Daléj jeszcze poszedł arcybiskup Jarosław Bogorya, bo zapowiedział wzbronienie wejścia do kościoła tym, którzyby przyjmowali duchownych lub nauczycieli nieposiadających języka polskiego. Powagę i skromność nakazano surowo stanowi duchownemu; zabroniono kapłanom nosić suknie koloru zielonego, czerwonego lub w kwiaty, butów ściąganych lub spiczastych. Niewolno było duchownym oddawać się pijaństwu, wstępować do gospód, oraz trudnić się żołnierstwem, wyrokować na śmierć lub wpływać na spełnienie wyroku. Przy każdéj parafji zalecano mieć szkołę, nieprzyjmując do niéj nauczycieli Niemców, którzyby nie posiadali języka polskiego, o tyle, aby byli zdolni wykładać autorów łacińskich po polsku. Przywileje i własności duchownych, były najsurowiéj przestrzegane; należało oddawać dziesięciny pod najstraszniejszą klątwą, któréj ulegały nawet miejsca, gdzie się przechowywały rzeczy odjęte kościołowi lub jego sługom; podatkom gruntowym, czynszom, ani żadnym ciężarom krajowym dobra kościelne niepodlegały. Poddany księdzowskiéj wioski, nie miał obowiązku stawać przed żadném sądownictwem krajowém, W kościele niewolno było przechowywać sprzętów świeckich, sprzedawać w kościołach fałszywe relikwje, wchodzić do świątyni boso lub w masce. Istnienie zakazu dowodzi, że istniało nadużycie, w sposób w wieku dzisiejszym niesłychany. Jaką cześć miano dla ś. Wojciecha i wdzięczność, że wpuścił do Polski promienie wiary, dowodzi nakaz (w roku 1285), aby po wszystkich kościołach katedralnych i zakonnych, znajdowała się historja ś. Wojciecha, aby ją każdy mógł czytać i śpiewać (zapewne po polsku — gdzież są te skarby ?!) Kaznodzieje i spowiednicy mieli obowiązek nakłaniać wiernych do składek na odzyskanie grobu Pańskiego; ten zwyczaj w średnich wiekach trwał i po innych krajach Europy. Po kazaniu, powinnością było plebana czytać imiona dobroczyńców kościoła, prosząc Boga o ich dobro doczesne i wieczne. Żydzi nosili na piersiach znak okrągły z sukna czerwonego, mahometanie żółtego, aby tym sposobem odróżniali się od chrześcijan; resztę bowiem ubioru nosili jednostajną z krajowcami.

Postępy chrześcijaństwa bardzo szły powoli: resztki dawnego bałwochwalstwa, napady pogan pruskich i litewskich, swawola żołdactwa, rozboje po drogach, świętokradztwa, opłakane rozwolnienie obyczajów, wszystko skutki właściwe rozprzężeniu społecznemu, w wojnach domowych — były to codzienne grzechy owéj epoki. Karcił je kościoł surowo, a wyznać potrzeba, że wdanie się jego więcéj skutkowało na moralność krajową, niż kary, groźną ręką panujących wymierzane. Ukarania dzikie, jak np. za fałszywe świadectwo, stawienie u pręgierza przed domem biskupim, lub inne, o których czytamy gdzie indziéj jak wybijanie zębów za zgwałcenie postu, stawienie w kunicach przy kościele, były zgodne z duchem czasu i za nie duchowieństwa tak bardzo winić nie trzeba. Miało i cywilne sądownictwo swoje kary lub zwyczaje, któreby się nam dzikiemi wydawać mogły, jak tortury, pojedynki sądów bożych, odszczekiwanie z pod ławy i t. p., — ale te okrutne środki miały niemal swoją konieczność, jeżeli zważymy dzikość obyczajów średniowiecznych i potrzebę działania strachem na wyuzdaną swawolę, któréj przyczyn w historji szukać potrzeba.

Takiemi były w treści synodalne ustawy od początku chrześcijaństwa, do wieku XV w Polsce. Ogłaszano je po kościołach, a czytelnie wielkiemi literami przepisawszy, na żelaznym łańcuchu wieszano u drzwi świątyń, aby je każdy mógł czytać.

Niewiemy, czy ksiądz Jabczyński zamierza daléj w ten sposób prowadzić dzieje kościoła w Polsce. Tak umiejętnie czerpiąc z jedynych źródeł, jakie archiwa gnieźnieńskie i poznańskie dostarczyć mogą, nauczy nas wielu ciekawych rzeczy i sobie zjedna niepoślednią w historji krajowéj zasługę.

Krótko tylko możemy przebiedz trzeci artykuł Pamiętnika Poznańskiego p. t. *Jan Ostrorog, dokt. obojga pr. wojew. poznański i jego pamiętnik na zjazd walny koronny, za króla Kazimierza Jagiellończyka etc., napisał Leon Wegner.*

Młody badacz dziejów, p. Wegner z gruntowną rzeczy znajomością i sumienną pracą, podarował rzec można historji Polskiéj XV wieku, wzniosłą postać Jana Ostroroga. Cześć dla jego imienia przetrwała wieki; wszyscy się zgadzali, że to był mąż niepospolity, że był wyższym nad wiek swój, że postrzeżenia jego nad krajem i rady podawane były wyborne, ale prócz urywkowéj treści tych uwag, oprócz ogólnych pochwał, nikt się szerzéj nad nim nie rozwiódł, nikt nie postawił go na należącym mu piedestale, w rzędzie wielkich ludzi rady i pióra. Nawet nieoceniony historyk Michał Wiszniewski, nad miarę rozwiódłszy się nad rozumem i zasługami współczesnego Grzegorza z Sanoka, lekko lubo z należytą cześcią zbył Ostroroga, — nawet Pamiętnik Warszawski, podając niegdyś w urywkach jego uwagi, krótko tylko wspomniał o autorze. P. Wegner postanowił zapełnić tę ważną w dziejach wieku piętnastego lukę; z ułomków tu i owdzie zebranych, zestawił olbrzymią postać Ostroroga, owszem, oddał ją tak dobrze, że spajania dojrzeć niepodobna. Postawiwszy Polskę na ogólnym planie Europy, a Ostroroga na tle ówczesnéj Polski, oznajmia czytelnika z jego życiem, zawodem politycznym i pismami. Gdyby nam przyszło czynić ściślejsze sprawozdanie z pracy p. Wegnera, musielibyśmy wyciągać z niéj treść, skracać, a tém samém psuć tak samą pracę jako i myśli Ostroroga. Dla tego króciuchno oboje przebiegłszy, odsyłamy czytelnika do saméj pracy, należy bowiem do rzędu tych, jakie czytelnik polski pod obowiązkiem znać powinien.

„Kiedy świat germański — mówi autor — tonie w anarchji politycznéj i w zdziczeniu religijném i moralném, a żywioł germański światłem i uszlachetnieniem swojém tylko słabo oświeca krzyżującą się tam zamieć feudalną, wychylają się na północy i północnym wschodzie dwa narody słowiańskie, które siłą żywotną, rozumem politycznym i wielce rozwiniętą i rozpowszechnioną oświatą, górują najwybitniéj nad panującém w otoczeniu ich barbarzyństwem. Narodami temi byli Czechowie i Polacy.“

Czechy uważa autor za najświatlejszy w XV wieku naród w Europie. Troskliwi o swoją samodzielność w obec germanizmu, toczą krwawe i długie boje, wydają ludzi, którzy jak Huss chcą tylko reformować obyczaje, a płoną jako heretycy na stosie, ręką niemiecką zapalonym, albo jak Żyżka, którzy w wojnie religijnéj widzą wojnę o niepodległość Rzymowi i Niemcom. Sympatycznie Czechowie podają rękę Polakom, walczą w ich szeregach, a w środku XV wieku zabłysnąwszy na widnokręgu politycznym, blaskiem pierwszego rzędu, tulą się do Polski, i Władysława królewicza polskiego obierają swym królem.

W Polsce znowu, dojrzewająca społeczność wyłamuje się z pod absolutyzmu Piastów, wykluwa się pierwiastek gmino-władny szlachecki, a w połowie XV wieku (za Kazimierza Jagiellończyka), już dobrze daje uczuć swoje przewagi. Była to chwila właściwego uregulowania gwichtu na szali rządów; absolutyzm wchodzi w szlachetne karby monarchizmu, a demokracja niema jeszcze czasu rozkiełznać cugle swawoli. Rzecz publiczna u wszystkich na sercu, stosunki dyplomatyczne z ościennemi pełne są godności, rodzą się wielcy ludzie publiczni, ocyka się historja z kronikarskiego letargu, i jak Czechy z Cesarstwem Niemieckiem, Polska krwawo bojując z niemieckiemi krzyżakami, usiłuje pokonać germanizm, którego szkodliwość przeczuwa. Każdy z ludzi wyższego umysłu troskał się zarówno o wielkość i sławę kraju, jako i o wewnętrzne jego urządzenie. Każdy ku temu celowi usiłował, a w tych szlachetnych usiłowaniach rodzą się dwa stronnictwa. Jedno widzi szczęście kraju w rozszerzeniu władzy królewskiéj, drugie w rozwoju swobód obywatelskich. Sejm Piotrkowski w 1459 wykazał dążenia obu stronnictw i ludzi im przewodniczących. Jan Kuropatwa, Stanisław i Jan Ostrorogowie, Jan z Czyżowa, Grzegorz z Sanoka, stanęli przy królu, zaś Zbigniew Oleśnicki, Jan z Rytwian, Jan z Tarnowa i Jan z Mielsztyna, oświadczyli się za narodem.

Ale za chwilę szala chystnęła się na swéj równowadze, naród przemógł; magnaci utworzyli osóbną izbę senatorską, szlachta pozostała w rycerskiéj czyli poselskiéj, a mieszczanin i kmiotek poszli w nicość polityczną. Kraj jeszcze się trzymał na zdrowiu, ale już był w nim pierwszy zaród śmiertelnéj gangreny.

Ludzie wielcy przychodzą na to, aby łamać logiczny porządek konieczności, przyśpieszyć lub opóźnić coś w kolejach ludzkości, która idąc wedle ogólnych praw swoich, doszłaby nie ku tym celom, jakie jéj w każdéj epoce wskazuje Opatrzność. Są to regulatorowie społeczności, dzielne w ręku Bożem narzędzia Jego woli, nie zawsze nawet rozumiejące zadanie, które pełnią.

Takim człowiekiem, takim regulatorem psującéj się społeczności, był Jan Ostrorog. Opowiedzmy jego życie, idąc w ślad za poszukiwaniami p. Wegnera.

Urodzony około roku 1430, uczył się w Bononji prawa rzymskiego i kanonicznego. Oddany potem na dwór Kazimierza Jagiellończyka, zwróciwszy na siebie oko monarchy, miał zręczność odznaczyć się z bronią w ręku, w wojnie z krzyżakami w 1455 roku. Należał już wtedy do liczby doradzców królewskich i zarówno z monarchą kłopotał się o dostanie grosza na wojnę, bo pokonanie krzyżaków i zajęcie Prus, uważał za główny pomyślności Polski warunek. Duchowieństwo wprawdzie na zaręczenie króla odstąpiło srebra kościelne, lecz odmówiło gruntowego podatku. Wpływ Ostroroga na umysły okazał się na sejmie Piotrkowskim, gdzie za jego staraniem magnaci i szlachta połowę swych czynszów na rzecz publiczną ofiarowali; za przykładem świeckich, poszło wyższe i niższe duchowieństwo; tak więc cały naród przyłożył się do wojny krzyżackiéj, która jednak wlokła się bez stanowczych rezultatów. Kupy zbrojne kraj pustoszyły, król był nienasyconym w wymaganiu grosza, obojętnym na kipiące sprawy krajowe, samowolność magnatów i szlachty psuła wszelki porządek, — wszystko to oburzało naród, który całą winę przypisywał królowi. — Małopolanie, mając na swém czele energicznego mówcę Jana z Rytwian, zaledwie że Kazimierza nie złożyli z tronu (w r. 1459). Król, chcąc się usprawiedliwić, kazał Ostrorogowi, dobrze ze sprawą publiczną oswojonemu, spisać pamiętnik, wykazujący prawdziwą przyczynę klęsk krajowych, któréj usiłowania królewskie zapobiedz nie zdołają. Pamiętnik ten, którego celem było oczyszczając króla od winy, wskazać źródła złego i przeciw niemu środki zaradzenia, miał być odczytany na zjeździe stanów państwa. Szlachetny monarchista, ale niemniej kochający swój kraj obywatel, dobrze znający potrzeby kraju, śmiało wytknął magnatom, szlachcie i duchowieństwu ich nadużycia, a lubo nie wiadomo jaki los spotkał jego pamiętnik na zjeździe, autor jednak w późniejszych ustawach krajowych, widocznie dopatruje zawarte w nim myśli.

W 1462, Ostrorog jako pojednawca i jeden z arbitrów wpłynął na przyłączenie do korony Mazowsza, po śmierci książęcia Ziemowita, — potem wespół z Mikołajem z Gosluba, mniéj szczęśliwie odbył poselstwo do niechętnego Polakom Piusa II papieża, w sprawie biskupa Płockiego Scibora; następnie wzbudzał w kraju wojnę na krzyżaków i był posłem do króla do zawarcia z niemi pokoju po 14-letnich bojach. Traktat tego przymierza odwoził Ostrorog do Rzymu, już obleczony troistą godnością: rycerza, doktora obojga prawa i kasztelana Międzyrzeckiego. Posłując po trzecie do Rzymu dla powitania na tronie nowego papieża, Ostrorog wystąpił z mową, którą za arcydzieło sztuki krasomówczéj współcześni uznali. Mowę tę p. Wegner z łacińskiego przełożył.

W następnych latach, odprawia funkcje sądowe, żeni się z Heleną księżniczką na Raciborzu, i stale przy boku Kazimierza Jagiellończyka pracujący, jako dusza gabinetowych obrad, załatwia stosunki dyplomatyczne, a własnemi stosunkami wpływa na podparcie w kraju, dosyć już nadwątlonéj władzy królewskiéj. Po śmierci Kazimierza Jagiellończyka, on przyczyniając się do obioru syna jego, Jana Olbrachta, przyczynił się zarazem do utrwalenia w sercach Polaków, wiary domowi Jagiellonów. Zawsze przy boku królewskim, to zasiada w radzie, to na sądach, to przyjmuje poselstwo od Wenetów, to zostawszy starostą poznańskim, reguluje sądownictwo, wymierza sprawie-

dliwość, a piśmienną część juryzdykcij grodowych, urządza tak dokładnie, że p. Wegner księgi archiwalne po nim pozostałe, złotemi materjałami do historji nazywa. Ze starosty zostawszy wojewodą Poznańskim, umarł Ostrorog w Toruniu 1501 r.

Tak, pędzlem prawdziwie historycznym skreśliwszy Ostroroga obraz, autor bogato zamalowywa tło jego, umiejętną ręką wydobywa z cienia światłe partje obrazu, niezapominając o postaciach nawet dalekiego planu, naprzykład o znaczącéj, ale nieznanéj figurze żyda Orszejki, na dworze Jana Olbrachta. Po przeczytaniu obecnych studjów nad Ostrorogiem, powtórzmy, cośmy kiedyś rzekli sobie, po przeczytaniu przekładu Wapowskiego, iż wkrótce spełni się przepowiednia M. Wiszniewskiego (w tomie III Hist. liter. w przedmowie) że wiek piętnasty da nowy żywioł literaturze, poezji, malarstwu. Co bo tam za ciekawe postacie, jakie drammatyczne wypadki, ile toczy się najżywotniejszych zadań, jaki nieraz łatwy klucz do zagadek dziejowych, których bez niego, w wieku szesnastym wytłumaczycbyśmy sobie nie mogli. W 10-ciu następnych rozdziałach, p. Wegner przegląda, tłómaczy sławny pamiętnik Ostroroga. Gdy zakres artykułu nie dozwala nam iść za nim, kilka tylko możemy przytoczyć uwag i rad Ostroroga, statysty, spostrzegacza i pogromcy wad swojego wieku.

Zaleca tolerancję religijną i usunięcie się od politycznego wpływu papieża, zawsze jednak w duchu katolickiéj uległości. Mianowanie biskupów chce mieć zależném od króla, woła na skarcenie świętokupstwa w duchownych, rozwolnienia obyczajów w klasztorach i zbytniego pochopu do stanu duchownego i t. p. Kościoł owocześnie był w ściślejszym niż dzisiaj stosunku z polityką rządową. Ostrorog więc, wtrąca się w rzeczy kościelne, jedynie ze stanowiska męża stanu; to też bez skrupułu, usunął swoim wpływem notarjuszów papieskich, którzy przywłaszczyli sobie prawo pisarzów publicznych.

Radzi znieść prawa pojedyńczych stanów, z krzywdą ogółu ustanowione przywileje, a prawodawstwo czyniąc jednolitém, zabronić mieszczanom apellować do Magdeburga, skrócić niepotrzebne formalności sądowe, sprostować niesprawiedliwości, które się wkradłszy do statutu Wiślickiego, dotąd miały moc obowiązującą. Reformuje porządek sejmowania, ukazuje ważność dobrego utrzymania dróg i mostów, zaleca szlachcie porządne chowanie rynsztunków wojennych i koni, a wojewodom poleca pilnie czuwać nad jéj gotowością do wojny. Najgłówniejszém jego w téj mierze zadaniem, było dowieść, że najskuteczniejsza obrona kraju zależy na zjednoczeniu wszystkich stanów. Czystość monety, opieka handlowi, rzetelność kupiecka, reforma obyczajów duchowieństwa świeckiego — nakoniec, usunięcie z ambon języka niemieckiego, upowszechnionego w Polsce z przyczyny przybyszów niemieckich, (bo „niech się uczy Polskiej mowy, kto chce w Polsce mieszkać") wprowadzenie polszczyzny zamiast łaciny do prawodawstwa i umów prywatnych (bo „język łaciński inaczéj rozumie uczony, inaczéj prostak"), — to wszystko jest przedmiotem jego troskliwéj uwagi. Dotykając wszystkich zadań administracyjnych i sądowych, dyplomatycznych i militarnych, wszędzie okazuje się mężem rady i doświadczenia. Uwagi które naród przyjął, okazały się pożytecznemi. Że nieprzyjęcie innych wyszło szkodliwie w skutku, winą tego jest ich zawczesność. Społeczność polska była na drodze postępu w swoim towarzysko-politycznym rozwoju; jeszcze wady były raczéj wyjątkowemi, jeszcze niepodobna było myśleć o radykalnych reformach. Wina leży na późniejszych wiekach. My, widząc palec boży na każdéj karcie historji, lecz wierząc zarazem w wolną wolę narodów, jak w wolną wolę pojedyńczego człowieka, nie możemy z p. Wegnerem zgodzić się na jakiś fatalizm historyczny.

Zacny historyk medycyny w Polsce, *Ludwik Gąsiorowski,* dał do Pamiętnika *Rozprawę, wyświecającą historją zaprowadzenia kanonikatu doktora medycyny.* Kiedy z początkiem szesnastego wieku, niesłuszne prawa krajowe i bulle papieskie zamykały przed nieszlachtą *bramę* do wyższych godności kościelnych, kanonikat medycyny był po prostu *furtką,* przez którą zacni a nieurodzeni w szlachectwie ludzie, przeciskali się do wyższych kościelnych stallów, idąc drogą stopni akademickich. Autor wylicza 24 takich nazwisk, kanoników-medyków przy archi-katedrze gnieźnieńskiéj, a 22 przy poznańskiéj. Spotykamy tu ludzi znanych skąd inąd w kraju, jako uczonych i dobrych lekarzy, w różnych czasach, jak: Mateusz z Błonia, Wincenty Oczko, Paweł Saldini, trzech Grodzickich, Stefan Mikan i St. Fogelveder, przyjaciel Jana Kochanowskiego. Na trzech chromolitografowanych tablicach, dołączone są nagrobki Jana Jozicjusza i Wincentego Oczki, oraz Jakóba Zagórskiego w archikatedrze Gnieźnieńskiéj i Jędrzeja Grodzickiego w katedrze Poznańskiéj,

Sumiennie, żywo i obszernie wypracowany ustęp z dziejów Polskich: *Wojna Zygmunta-Augusta z Zakonem Inflanckim* r. 1557, *przez D-ra Jana Nepomucena Romanowskiego* napisany, którego *dalszy ciąg nastąpi,* po uzupełnieniu, będzie przedmiotem naszego przeglądu, przyszłych (da Bóg) tomów Pamiętnika, stosunki bowiem królów polskich z niemieckiemi rycerzami, wojenne czy dyplomatyczne, uważamy za nader ważne w dziejach i pouczające swą treścią. Tu widzimy we właściwych charakterach i cesarzów niemieckich i papieżów, królów, senat i rycerstwo, — tu kwestja słowiańszczyzny i germanizmu silniej się, niż na innych stronnicach dziejów uwydatnia.

Obecny stan nauki o runach Słowiańskich, artykuł doktora *Cybulskiego,* przetrząsł a raczéj podkopał całą niemal historję téj nauki, która jak słusznie uważa autor, jeszcze jest w niemowlęcém spowiciu. Nieliczne a wątpliwe zabytki nie dały dosyć obfitego materjału, a dowolność z jaką je tłumaczono, oziębiła wiarę i w to co posiadamy i w to co umiemy. P. Cybulski przechodzi kolejno te zabytki, na każdy rzuca cienie, albo do hieroglifów runicznych dodaje od siebie jeszcze jeden hieroglif — znak zapytania. Dowody jego zdają się mieć siłę przekonania, ale w rzeczach tak wielkiego w archeologji znaczenia, musimy bronić się sami od siebie, aby temu przekonaniu nie uledz. Przestaniemy tutaj na podaniu samych ostatecznych wniosków D-ra Cybulskiego, zostawując przekonaniu czytelników ich przyjęcie lub odrzucenie. Dotąd w dziedzinie archeologji słowiańskiéj znane były następne głośne zabytki: *1. Napisy na hełmach Styryjskich.* W r. 1812, w Styrji, niedaleko Radkersburga, wykopano 20 hełmów bronzowych, rdzą pokrytych; na dwóch z nich dzisiaj będących w Wiedniu, są napisy, które naprowadziły na domysł run słowiańskich, wbrew twierdzeniu archeologów niemieckich, że są etruskie. Wyczytywali je nasz Kucharski i znakomity Czech Kollar. Kucharski wyczytał te napisy, na pierwszym: *Sidaku, tu dli Jaromysel, zupni pan Wapi,* co miało znaczyć *Mularzu tu leży župny pan Wapi;* na drugim zaś: *Ejarifas go tu ubił,* to jest: *Ejarifas tu go zabił.* Kollar to samo wycyfrował: *Siraku, turpi Jarmeyswa iphauna Phinthausu,* t. j. *Sziraku trupy (popioły) Jarmejsla zupana Phinthausu,* na drugim: *Hari Czastitiva roku 40* to jest: *popioły Czastitiva roku 40.* Tak niepodobne do siebie wycyfrowanie tychże samych napisów przez dwóch Słowian, rzuciło wątpliwość na ich słowiańskie pochodzenie. P. Cybulski, podzielając tę wątpliwość w wyczytaniu Kucharskiego widzi sprzeczności językowe i logiczne, w wyczytaniu zaś Kollara straszliwe nadciągania. Ma wespół z niemcami te napisy za etruskie, dla tego, że litery w napisie przedstawionym towarzystwu uczonych niemieckich w Berlinie na urnie znalezionéj w Botzen, p. Momsen archeolog uznał za etruskie i jednostajne z temi, co są na hełmach wiedeńskich; — wyczytał go, to jest nazwał każdą literę, ale sensu z nich nie złożył. Mamy więc prawo, nie zgadzając się na wątpliwość p. Cybulskiego, uważać rzecz o hełmach Styryjskich i wyczytach za nierozstrzygniętą, wespół z napisem urny w Botzen, która przy pewnym lektorskim dowcipie, przy pewnéj etymologicznéj naciąganinie, może także dałaby się po słowiańsku wyczytać. 2. Za drugi zabytek run, uchodzą *napisy na posągach Czarnoboha w Bambergu.* Bóstwo to słowiańskie miało się symbolizować lwem; dwa takie lwy kamienne grubéj roboty z napisami, odkrył przy katedrze w Bambergu tenże czeski uczony Kollar i wyczytał na nich najwyraźniéj *Czarny bug.* Wycyfrowanie to uznał i okrył swoją powagą nieodżałowanéj pamięci Szafarzyk, ale p. Cybulski naocznie się przekonał, że kilka szramów i nacięć na jednym lwie, wcale są przypadkowe i do żadnych liter niepodobne, na drugim zaś lwie, nic napisanego niema. Trudno komuś zaprzeczyć świadectwa własnych jego oczu, niezgadzamy się tylko na twierdzenie, że ś. Otto nie sprowadzałby aż z Pomeranji tych bałwanów, bo są bardzo brzydkie. Niemiał bez wątpienia ś. Otto namiętności archeologicznéj, która czasem lubi brzydki zabytek, właśnie dla tego że brzydki — ale niemógł też wymagać piękności od djabła, za którego obraz niewątpliwie wspomnione lwy kamienne uważał.

Inne zabytki, jak czaszę złotą z Siedmiogrodu, będącą w Wiedniu, z napisem i różne zabytki podane przez Narbutta, jako to, chorągwie, puklerze, pieczątki i t. d., autor mając za niewątpliwe, przyznaje runiczność ich napisom.

Kiedy tak Jaromysł, pan županowy, zakrył się swoim hełmem ze wstydu za Kollara i Kucharskiego, a lwy Bamberskie przed p. Cybulskiego badawczym wzrokiem opuściły uszy, Gazeta Poznańska ogłosiła w r. 1855 list z Mikorzyna (w powiecie Ostrzeszowskim), w którym p. Piotr Droszewski, synowiec właściciela miejsca, donosi, że tam znaleziono kamień z wyobrażeniem postaci ludzkiéj i nieczytelnemi napisami. Józef Przyborowski, autor nieocenionéj książki o Kochanowskim, na mocy Lelewelowskich badań, przekonał się, że to jest bożek słowiański *Prowe,* z napisem: Prowe *bel-bog* (biały bóg). Wkrótce potém odkrył się tamże w Mikorzynie, inny kamień z rzeźbą konia i napisem, który tenże Przyborowski wyczytał przez przypuszczenie: *Zbir woin, boh. dan. sl. na woi.* (Zebranie wojenne, daj Boże siłę na wojnę). Rysunek obu tych kamieni, p. Przyborowski kommunikował Lelewelowi, a donosząc o wszystkiém p.Cybulskiemu, dodał, że więcéj takich kamieni zakopano pod fundament świeżo budującéj się karczmy w Mikorzynie. W maju 1858 towarzystwo przyjaciół nauk poznańskiej poleciło p. Antoniemu Białeckiemu zbadać rzecz całą na miejscu i wyszukać tamże w Mikorzynie więcéj bóstw podobnych.

Dziedzic miejscowy, w obawie, aby mu dla archeologicznych badań karczmy nie rozrzucono, dosyć się okazał oziębłym w czci bożka *Prowego,* którego kamień obrócono na korytko dla źrebiąt. Cóżkolwiek bądź, p. Białecki widział oba zabytki, dowiedział się że jeden z nich został znaleziony na pochyłości dworskiego ogrodu, drugi pod konarami ogromnego jakiegoś dębu. Okoliczności towarzyszące znalezieniu i naiwność znalazców, usunęły wszelką wątpliwość co do podrobienia tych zabytków. Notatki pp. Przyborowskiego i Białeckiego, posłużyły za materjał do artykułu p. Cybulskiemu, który wszakże, odczyty Przyborowskiego i Lelewela odrzucając, czyta na pierwszym kamieniu: *Smir kmet 1 rowe,* na drugim *Smir woin s. l. na woi.,* ale znaczenia tych napisów nie tłómaczy.

Kiedy tak Prowe Mikorzyński powiększa szczupłą liczbę runicznych zabytków uznanych za prawdziwe, owszem, sprawdza autentyczność posążków prylwickich Lelewela, — a towarzysze jego, inni bożkowie pogańscy, zakopani w fundamencie pilnują propinacji w karczmie Mikorzyńskiéj, my przejdźmy do innego archeologicznego poszukiwania, wspomnionego Antoniego Białeckiego, które stanowi osobny artykuł w Pamiętniku.

Wykopaliska w Manieczkach zbadał i opisał Antoni Białecki. Autor tego artykułu, kollega nasz jako członek wileńskiéj Archeologicznéj kommissji, osobiście przezemnie znany i kochany, z niezmordowanym zapałem i świadomością rzeczy, podczas pobytu swojego w Wielkopolsce, krzątał się nad poszukiwaniami starożytniczemi zabytków w łonie ziemi złożonych. Komu miłe podobnego rodzaju prace, ten niezapomniał bezwątpienia jego badań nad miasteczkiem *Gieczem,* umieszczonych w jednem z pism czasowych. W Manieczkach (w Wielkopolsce) odkryto przy wydobywaniu kamieni, wielki cmentarz pogański. Wiadomość o tém skłoniła Towarzystwo przyjaciół Nauk, do polecenia p. Białeckiemu, aby na miejscu, systematyczne czynił poszukiwania. W żadnéj części dawnéj Polski niemasz tyle przed chrześcijańskich kurhanów, co w Wielkopolsce; w każdym niemal domu znaleźć można urny czyli garnki z popiołem, rozmaitéj wielkości i kształtu. Oglądaliśmy takowe w zbiorach Towarzystwa przyjaciół nauk, u JX. Arcybiskupa Przyłuskiego w Poznaniu, u p. Turno w Obiezierzu, u p. Kars. w Mystkach u hr. Mielżyńskich w Miłosławiu,— każdy z obywateli, chętnie rozkopuje kurhany na swem polu i z poszanowaniem strzeże znalezione zabytki, ale systematycznem, naukowem, poszukiwaniem mało kto się zajmuje oprócz nielicznych Archeologów *ex professo.* Białecki, miał obecnie na głównym celu, poznać doskonale rodzaj, charakter i budowy pojedyńczych grobów, tak w zewnętrznym jako i wewnętrznym ich układzie, następnie zebrać wszystkie kształty naczyń pogrzebnych, oraz starać się, za pomocą rozważania okoliczności towarzyszących znalezieniu ich, zrozumieć przeznaczenie pojedyńczych. Poszukujący, naprzód na placu swojéj pracy, zakreślił prostokąt obejmujący około trzech morgów kwadrat. W środku téj przestrzeni leżało wzgórze, na którém już dawniéj znajdowano zabytki; następnie, tę przestrzeń przeciął kilku podłużnemi linjami, dla zbadania obszerności cmentarzyska, a wszystkie te drogi kopane schodziły się do środkowego wzgórza. W kierunku południowo-zachodnim, najlepiej badaczowi się poszczęściło, w przeciwnym zaś nienatrafił na żadne grobowisko. Kopiąc, a raczéj odkopując naleciałą ziemię na 0,25 metra, natrafił na ścianę kamieni szczelnie przy sobie umieszczonych. Nieruszając ich, lecz tylko oczyściwszy i okopawszy miejsce, przekonał się, że kamienie są osłoną urn i ogrodzeniem grobu. Takich grobów wynalazł dwa rodzaje, jeden, który nazwał grobami *kamiennemi,* drugi złożony po prostu z urn do siebie przytulonych i nasypanych ziemią, którym dał nazwę *podziemnych.* Zdjął następnie tajemniczą osłonę ziemi i kamienia— i oto, skarby archeologiczne odkryły się przed badaczem: „W środku, na glinianym krążku ustawione są jedna, dwie, a najwięcéj trzy duże popielnice, do koła nich kręgiem przystawione różnego kształtu i wyrobu inne mniejsze naczynia. To grób w którym złożono szczątki całej familji". Popielnice tu przykryte umyślnemi *pokrywami,* aby nic do nich niewpadło, nic z nich się nieuroniło. Czasem młotek kamienny, czasem się tu znajdzie szpilka bronzowa lub paciórek. Niepodobna bez rysunku opisać urn i przystawek, naczyń do potraw i naczyń obrzędowych, z uszami i bez uszek. Przy rycinach nawet nie zawsze łatwo można zgadnąć użytek każdego drobiazgu. Zbiory ich co największe i badania porównawcze, na pewne wnioski naprowadziłby tylko mogły.

Oprócz rzeczy glinianych, znalazł tu p. Białecki, siedm grubych obręczy żelaznych, trzy szpilki, parę zwojów drutu i jeden paciórek.

Wszysto to, w liczbie 180 przedmiotów, oddane zostało do Muzeum Starożytności przy Tow. przyjaciół nauk. Jakże ożywiona musiał mieć oblicze młody pracownik kiedy składał te *spolia* w świątyni nauki. Zazdrościmy mu téj chwili w życiu!

W kolejnym artykule, H. Jabczyński podał *Wiadomość historyczną, o mieczu przechowanym w Archikatedrze Poznańskiéj, którym według podania miał święty Piotr Apostoł uciąć ucho Malchusowi.* (z drzeworytem). Miecz ten, jak pisze Długosz, papież Stefan VII wysyłając Jordana biskupa do zamieszkującego w Poznaniu książęcia Mieczysława, aby wstęp jego na biskupstwo Poznańskie uczynić tém przyjemniejszym duchowieństwu i ludowi, dał mu miecz, którym według podania, miał Piotr ś. uciąć w ogrodzie oliwnym ucho Malchusowi, czyli też inny miecz użyty w to miejsce i pobłogosławiony, a to na pamiątkę tego sławnego czynu rzeczonego Apostoła. Ksiądz Jabczyński, rzecz swoją, piętnaście stronic historycznych wywodów obejmującą, konkluduje temi słowy: „Gdy zaś niepodobną jest rzeczą przypuścić, jakoby stolica ś. mogła już w wieku XI pozbawić się w całości—jeżeli go istotnie posiadała—tak drogiego zabytku, przez ofiarowanie go komukolwiek i gdy, jak się w istocie pokazuje, więcéj takowych mieczów istniec na owczas musiało, tedy wniosek ztąd jasny, że miecze takowe były tylko naśladowaniem pierwiastkowego miecza tego Apostoła i że były poświęcone przez Papieża".

Nie czując się kompetentnemi do rozbioru nauk przyrodniczych, artykuł p. F. Sypniewskiego p. t. *Okrzemki* (Diatomaceae) *okolic Poznania* i t. d., musimy pominąć, życząc, aby w naszem piśmie znalazł ocenę, przez kogoś oznajomionego z przedmiotem. Zbadanie zwierzo-krzewów jako ważnego ogniwa w łańcuchu istot organicznych, jest rzeczą wielkiego interessu. Zostaje nam cieszyć się, że w języku polskim zjawiają się podobne specjalne prace; zarzucano nam bowiem lekceważenie nauk przyrodniczych, jak gdyby obojętność na otaczającą nas naturę. Podobny zarzut jest boleśny, chociaż nie bez zasady.

Następują artykuły, dotyczące samego Towarzystwa Przyjaciół nauk Poznańskiego;

Sprawozdanie z czynności Towarzystwa od 1 stycz. 1860 czytamy z życzliwą ciekawością. Towarzystwo zawiązało się i przepisało sobie ustawy w r 1857. Prezesem honorowym został obrany JW. Arcypasterz Przyłuski, a rzeczywistymi Prezesami, naprzód hr. August Cieszkowski, potem, świeżo zgasły Tytus Działyński. Tegoż roku Towarzyswo podzieliło się na dwa wydziały, historyczny i nauk przyrodniczych, Wydział pierwszy za cel sobie położył: 1) Odczytywanie rozpraw przeznaczonych do umieszczenia w Pamiętniku. 2) Odczytywania ważnych, zwłaszcza rękopiśmiennych materjałów odnoszących się do dziejow Polskich, lub sprawozdanie z nich. 3) Prace kommisyjne, które zarząd porucza wydziałowi. 4). Sprawozdanie z wycieczek archeologicznych 5) Wnioski stawiane przez Członków wydziału. Uiszczając się z tych zadań, odczytano 35 rozpraw, położono zasady i przystąpiono do zbierania materjałów do opisania księstwa Poznańskiego, z pomocą gorliwych obywateli wiejskich, naznaczono konkurs do napisania Historji włościan (nagroda ofiarowana p. hr. A. Cieszkowskiego (1000 talarów), nakoniec czyniono poszukiwania archeologiczne i zdawano z nich sprawę. Dalsze projekta Towarzystwa, jak wydawnictwa biblioteki elementarnej, pomnik dla Klonowicza, wkrótce może w czyn zamienione ujrzymy. Nadto wydział historyczny postanowił założyć u siebie muzeum starożytnicze.

W wydziale nauk przyrodzonych, odczytano 22 rozpraw, oraz poczyniono pierwsze kroki do założenia laboratorjum chemicznego i muzeum historji naturalnej.

Wykaz darów nadesłanych Towarzystwu po rok 1860, raduje serce, jak każdy objaw współczucia ogółu dla poczciwych pojedyńczych usiłowań. Patrzaliśmy na szybki wzrost naszego Muzeum w Wilnie, na skwapliwość z jaką każdy swój grosz wdowi przynosił, a ten grosz, niemówiąc już o materjalnéj, bywał nieraz w oczach nauki miljonowéj nie ocenionéj wartości. Winszując teraz Muzeum Poznańskiemu jego bogatych nabytków, my przypominamy sobie, żeśmy niedaléj jak przed czterma laty, widzieli skromniutki, w jednym pokoiku pałacu Raczyńskim zmieszczony, złożony z garstki wykopalisk, jego początek. Dziś czytając listę 150 dawców i mnogą liczbę darów, mamy prawo cieszyć się wespół z całym uczonym światem, że się coraz więcéj ciekawych przedmiotów ocala od zepsucia w łonie ziemi i gorszéj jeszcze poniewierki i zatraty, w pojedyńczych nieświadomych rękach.

Ze spisu imiennego członków, widzimy, że Towarzystwo ma ich 246. Niespotykamy tutaj imion głośnych w kraju z nauki i zasługi, ludzi niemieszkających w Wielkiejpolsce, ani nawet wielu z miejscowych, któreby miały prawo liczyć się w tém poważnem gronie. Co do pierwszych, Towarzystwo będąc zbiorem prywatnym, lubo istnieje na mocy praw Pruskich, niemoże jednak wcielać do siebie externów, co do drugich, osobom urzędującym, a głównie młodym nauczycielom, Regencja Pruska *nieradzi* zapisywać się do Towarzystwa.

Ustawa Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, kończy obecny tom pierwszy, brzemienny prawdziwemi naukowemi bogactwy. Szczęść Boże ludziom dobréj woli, na ich szlachetnéj drodze! *Wł. Syrokomla.*

PRZEGLĄD ROLNICZY.

Szkody przez teraźniejszą słotę w zbiorach i wpływ jéj na przyszłoroczne urodzaje.— O lasach, ich zagospodarowaniu i handlu drzewnym, oraz o poprawie łąk naszych.

Jeżeli kiedy, to w tym roku rolnikowi użalać się wolno, bo smutny stan jego gospodarki obecnie i smutna perspektywa w roku przyszłym widoczna. Mało tego, że użętek oziminy mniejszy, że jarzyny poprzypalało, obecnie owsy i gryki za zupełnie przepadłe liczyć już można. Trzy tygodnie ciągłego deszczu przy ciepłém powietrzu spowodowały to, że owsy czy to na garściach przewrócone, czy w krzyże złożone, czy czapkami nakryte, czy nareszcie w czuby wiązane, mimo ciągłego ich przestawiania, zupełnie porosły, tak że je rozerwać trudno i słoma zgniła zupełnie. Toż samo i gryka kto ją pożął, a nawet i na pniu ziarnka kiełki puszczają. Tracimy więc ziarno, z nim dochód, tracimy karm dla bydła, boć takiéj owsianki tylko na podściół ledwie użyć można i nakoniec nie wiem, ponieważ to klęska na owsy ogólna, skąd weźmiem na wiosnę pewnego nasienia, boć owsem, który raz kły wypuścił, jeśli go i zbierze się, siać niepodobna. Dla tego też, kto wcześniejszego owsa choć trochę za pogody zebrał, niech go chowa starannie, niekwapiąc się z wyprzedażą, choć wysokie ceny kusić będą, bo wyprzedając go, straci plon i na rok przyszły. Toż samo i z wyprzedażą siana bardzo oględnym być potrzeba, słomy ozimej mniéj jak zawsze, owsianka przepadła, więc na sianie opiera się przekarm bydła, a mieliśmy i w tym roku jasny dowód, że strraszniejszy jest głodny przednówek dla bydła, jak dla nas samych, bo i za pieniądze karmu dostać nie można.— Też same deszcze wstrzymały siewbę i tak rozmoczyły ziemię, że nie prędko siać będzie można, a tu pora przechodzi; w naszym bowiem klimacie wczesna tylko siewba, dając zbożu czas do rozkrzewienia się należytego, jakikolwiek urodzaj zapewnia, bo wtenczas zima a szczególniéj tutejsza wiosna tak zmienna, sucha i wietrzna, choć go przerzadzi zupełnie, przecież nie wyniszczy, późne zaś wschody i na gruntach zimnych zupełnie zabija, czego rok teraźniejszy najlepszy dał dowod.— Kartofla już gnić zaczęła, a prócz tego pod krzakami niezliczona massa robaków, które toczą kłęby i teraz za wyrwaniem krzaku znajdziemy całe ich gniazda i kartoflę do połowy pojedzoną. Toż samo robactwo toczy w ogrodach marchew i buraki. Kapusty w tym roku całkiem chybiły, bo nie dość, że rozsady dwa razy na grzędach posadzone, meszka jadła i stąd dosadzać było trzeba i kapusty sadzenie spóźnione, lecz dotychczas liście tylko rosły, główki się nie zawiązywały wcale, a teraz gdy ślad główek postrzegać się dawał, gąsienice opanowały ją tak i w takiéj ilości, że wszelkie środki na ich wygubienie bezskuteczne i sterczą już nagie głąbie.

Wszędzie, gdzie okiem rzucić, wszędzie klęska jedna po drugiéj; patrzmy co lasów iglastych i na jak ogromnych przestrzeniach robactwo leśne, mianowicie prządka mniszka i drukarz zrobiły. A przecież nikt tutaj środków zaradczych nie przedsiębierze, co rok robactwo daléj idzie i coby przestrzeń zarażoną przez robaki natychmiast naprzód przed zimą szerokiemi duktami odseparować, a nakoniec drzewo, gdzie są zarody robactwa natychmiast na całéj przestrzeni w pień wyciąć i wywieźć, to u nas stoi to drzewo nietykalne, zda się, że naumyślnie hodują tu robactwo grożące klęską krajowi, tak jak gdzieindziéj jedwabniki.— A cóż to się tego drzewa marnuje już przez nieumiejętne używanie, już nareszcie przez brak gospodarstwa leśnego. Lasu urządzonego w jakiéj bądź kolei niewidziałem dotąd na Litwie i to nie tylko w małych majątkach, ale nawet w posiadłościach ogromnych, gdzie trzymają służbę leśną nader liczną i kosztowną, a nawet zagranicznych leśniczych. W takich to lasach marnują też drzewo najwięcéj, bo jeszcze mały właściciel skąpi się z lasem i jeśli traci, to traci dochód roczny, który przy rozumném urządzeniu mógł co rok pobierać, las odmładniać i kiedyś się lasu zwartego, pięknego i procentowanego doczekać. Tu znów dzieje się zupełnie inaczéj w lasach wielkich, taki pan nadleśny całą swą myśl wysila, aby co najwięcéj wyciąć drzewa w czasie swego pobytu, nie troszcząc się o przyszłość, bo prowadząc tém drzewem handel zagraniczny, ma swój zysk na widoku. Korzystając zaś z naszéj niewiadomości tak nauki leśnictwa, jak tém więcéj nieznajomości handlu i wyrobu drzewa, oszukuje dziedzica na każdym kroku. Zacytuję tu przykład, którego sam byłem naocznym świadkiem. Będąc czas jakiś w ogromnych i lesistych dobrach na Litwie, gdzie administracja leśna trudniąc się handlem drzewa zagranicznym, takowe drzewo wchodząc w umowy z administracją rolną, siłą tejże zbywającą od potrzeb gospodarskich wyrabiała. Wyrabiano brusy, klepki, smołę i t p. materjały do spławu za granicę. Wyrób ten tak się odbywał: dwór wypędzał do lasu ile mógł ludzi, którzy szli i wycinali drzewo; wiadomo, że do wywozu za granicę brusy muszą być zdrowe, mieć pewną stałą średnicę i długość, na klepkę zaś dąb z najmniejszą skazą nie zdatny. Na całym świecie tak się to robi, że sam nadleśny posiadający dokładną znajomość tego wszystkiego, wprawę oka nabytą doświadczeniem, że za jednym rzutem jego długość grubość i zdrowie oceni, idzie wybiera sztuki, te młotem cechuje a robotnik dopiero takowe już na pewno wycina. Tu zaś nikt się o to nie troszczy i nasz włościanin sztuk 50, szczególniéj dębu na klepkę zetnie, nim na zdatny na trafi; mniejsza już o stratę czasu i pracy, lecz skutkiem tego tyle drzew, które by czy do budowli, czy do innych użytków zdatne być mogły, pada i gnije, bo z nich ani sążni nie stawią ani wywożą, lecz rzucają na miejscu, tworząc te ogromne zawały leśne, za któremi ani przejść w lesie, ani młodzieży wzrastać niepodobna. Skutkiem to takiego postępowania, znikają lasy w najbardziéj leśnych naszych pozycjach, a znikają nie przynosząc żadnéj korzyści właścicielowi, więc nie przez chciwość ale nieznajomość i niedozór właściciela, a niedbalstwo, głupotę i złą wolę leśniczego.

Teraz zobaczmy daléj, kiedy już który majątek stosownie do umowy wyrobił na termin t. j. przed nadejściem czasu spławu przeznaczoną ilość brusów i klepki, a szczególniéj klepki, np. kop 500, wtenczas zjeżdża p. nadleśny do odbioru i obrakowania. Wyrabia się zwykle z jego rozkazu klepka największych rozmiarów, t. j. *pipówka* jedynie, chociaż z téj saméj sztuki drzewa, któréj część idzie na marne, możnaby wyrobić jeszcze inny rodzaj klepki w handlu nie mniéj poszukiwany i jednako płacony. Otóż p. nadleśny najmniéj połowę brakuje, t. j. kop 250 nie wchodzi w słuszność braku, lecz to tylko nadmienia, że płacąc za wyrób tylko przyjętych 250 kop; brakownych przecież nie porzuca, lecz jako własność leśną zabiera i spławia. Gdym się naumyślnie zapytał o przyczynę braku pewnéj sztuki, pokazał mi sęczek w połowie klepki; rzeczywiście jest to brak w handlu zagranicznym, odpowiedziałem, lecz gdy tęż pipówkę rozpiłuję, wyrzuciwszy ten sęk, na części, będę miał z niéj okseftówki, barkówki, a nakoniec denkówki, które się przy sprzedaży redukują na pipówki i po téj saméj cenie płacą i są nietylko poszukiwane, lecz przy sprzedaży pipówek klepki mniejszych rozmiarów koniecznie wymagane. Zaperzył się ogromnie Niemiec, a że to było przy jego oficjantach, tém bardziéj go to obeszło, odpowiedział więc, że on na tém już zęby zjadł i nauk niczyich nie potrzebuje. Otóż naoczny dowód, jak nas na każdym kroku oszukują, patrzałem w mniejszych majątkach żydzi szczelnie téj saméj metody się trzymają, ani kupiec mówi o przedaży hurtowéj lasu, gdzie właściciel nie wie co przedaje, ile ma drzewa jakiego i jaką temu stosowną naznaczyć cenę.

Lecz może za długo rozpisaliśmy się o lasach, lecz o tém nigdy dość i nigdy nadto. Trzeba wołać choćby ostatkiem tchnienia do ogółu, aby się upamiętał, aby nie wypuszczał z rąk tego jedynego jeszcze krajowego i swego własnego bogactwa, aby się wzięto do urządzenia lasów, bo i konserwowanie lasu bezcelowe jest także marnotrawstwem i szkodliwem dla samego drzewa.

Mamy także jeszcze jeden bodziec więcéj, bo jeśli da pan Bóg, że Towarzystwo Kredytowe przyjdzie do skutku u nas, to ono tylko na lasy urządzone, pożyczkę wydawać będzie, bo takie tylko lasy mają swą stałą oznaczoną wartość.

Urządzenie lasów i poprawa łąk, oto dwie podstawy, na których nasze przyszłe gospodarstwo budować powinniśmy. Mamy ogromne przestrzenie łąk, ale złych, kwaśnych wilgotnych, torfowych lub suchych, otóż osuszmy je naprzód urządźmy nawodnienie, użyjmy i innych środków, jakie ich stan i nauka wskazuje, a wtenczas przybędzie nam stokroć karmu, stąd powiększymy inwentarz i lepiéj go utrzymamy z nim massa nawozu, a stąd i gospodarstwo podnieść się musi. Dziś przy zmniejszonéj przestrzeni uprawianego gruntu, tylko w łąkach, t. j. w ich poprawie dalsze rozwinięcie naszych gospodarstw spoczywa. Nie lękajmy się

nakładów, tu się nie ryzykuje, kapitał natychmiast procentuje, bo nic tak prędko w produkcji się niepodnosi, jak poprawiona łąka, a zatém i nakład sowicie opłaca.

T. S.

PRZEGLĄD PISM CZASOWYCH.

Gazeta Polska (do 210):

— Artykuł rozumowany podaje nader zajmującą wiadomość o szkółkach wiejskich w Królestwie i stanie ich nauczycieli. Podajemy ją w zupełności, żałując niezmiernie, iż niemożemy w téj chwili dać dla wywzajemnienia się i porównania takiegoż obrazu szkółek na Litwie; spodziewamy się jednak, iż to z czasem będziemy mogli uczynić. Dziś z żalem możemy tylko powiedzieć, iż jakkolwiek stan szkółek w Królestwie jest nie do zazdrości, tutaj stoi jeszcze niżéj! Lecz wróćmy do artykułu G. P.:

„Codzień prawie dochodzą użalania z prowincji na brak dobrego i zdrowego pojęcia własnego nawet interesu przez włościan, lecz możeż być inaczéj gdy ich wyobrażeń niczém sprostować się nie staramy? Szkółki elementarne odpowiecie mi, nie rychło wydadzą owoce; zapewnie, ale jestże to powód, by je opóźniać, czy żeby ich rozmnożenie przyśpieszyć? Powtóre, jest rzeczą niezawodną, że ukształcając dzieci, wpłynie się na rodziców przez nie, jakkolwiek zda się to może paradoksem, jest najniezawodniejszym i w praktyce sprawdzonym pewnikiem.

Wpatrzmyż się teraz w stan ogólny elementarnego oświecenia w Królestwie, które, wedle urzędowych źródeł, liczy dziś 4,764,446 mieszkańców.

Szkółek elementarnych, rządowych i prywatnych, rzemieślniczych i ludowych, liczymy razem tysiąc trzysta dziewięćdziesiąt i jedną.

Od czasu jak płaca na szkółki pobierana, stała się dowolną z obowiązującéj, w gubernji warszawskiéj znikło lub zachwiało się zupełnie sto siedmdziesiąt jedna szkółka wiejska, w radomskiéj dwanaście, w lubelskiéj jedenaście, w Płockiéj trzydzieści trzy, w Augustowskiéj jedenaście, zatém dwieście trzydzieści osiem.

Liczba ta wymównie przemawia za wychowaniem elementarném przymusowém, za koniecznością wpływu postronnego i inicjatywy ze strony ukształconych i zamożnych członków społeczeństwa. Z innych źródeł wiemy, że w djecezji warszawskiéj, na parafij 277, jest tylko szkółek sto ośmdziesiąt jedna, (zatém w dziewięćdziesięciu sześciu ich braknie), w sandomirskiéj na sto dziewięćdziesiąt siedem parafij, tylko pięćdziesiąt dziewięć ma szkółki (zatém w stu trzydziestu ośmiu na nich zbywa) w kieleckiéj na dwieście dwadzieścia dziewięć, jest szkółek siedemdziesiąt dziewięć, (zatém brak stu sześćdziesięciu). Wszędzie niezmierny niedostatek środków oświaty czuć się daje. Nie potrzebujemy zresztą dowodzić go liczbownie, fakta nam go poświadczają codziennie.

Czém jest zresztą dzisiaj nauczyciel wiejski i czém on być może przy takiéj płacy, na jaką same parafje się zdobywają? Najwyższa płaca, jaką znamy, wynosi czterdzieści pięć rub., a w wielu do najlepiéj uposażonych liczących się szkółek nie przechodzi dwudziestu.

W gubernji warszawskiéj, najlepiéj na oko opłacany nauczyciel w Radzyminie, bierze dwieście siedemdziesiąt złot. bez mieszkania i domu, w Kaliszu dwóch nauczycieli po sto dziewięćdziesiąt pięć, trzeci sto pięćdziesiąt. Takąż płacę mają inni, w Koninie, Pyzdrach, Brześciu, Przedeczu, Wieluniu, mało więcéj w Częstochowie (180). W ogóle cyfra pensji od dwóchset niespełna do ośmdziesięciu schodzi, przy małych ordynarjach, ogrodzie i t. p.

W Radomskiem, w Lgocie Koziegłowskiéj, nauczyciel pobiera aż trzysta zł., w Radomiu podobnież, w Dąbrowie mało mniéj, ale w Szydłowcu, w Stbonicy, pensje nie dochodzą półtorasta, a mówimy tylko o najlepiéj uposażonych. W Płockiém jest zupełnie podobnie, w Lubelskiém nie inaczéj; nauczyciele w Hrubieszowie, Lublinie, Włostowicach, Elżbietowie, Siedlcach, Janowie ordynackim mają od dwóchset do stu czterdziestu złot., ale Międzyrzecki tylko siedmdziesiąt pięć z dodatkiem w naturze niedochodzącym drugie tyle.

W gubernji augustowskiéj, od Kalwarji począwszy sto trzydzieści płacącéj, (gdy żydowska szkółka swojemu daje dwieście), w Suwałkach jest 213, w Augustowie 195, w Szczuczynie 150, w Wyłkowyszkach 150.

Przy takich warunkach, jakich mieć możemy nauczycieli wiejskich, i nie potrzebaż koniecznych ofiar, aby im dać choćby dostatni chleb powszedni tylko, za ofiarę życia i pracę mozolną?

Nie jesteśmy wcale stronnikami tego zdania, że dziś dać należy byle jakich nauczycieli, zatém byle jaką naukę. Owszem, potrzeba żeby ona była zdrową, w dobrym poprowadzoną kierunku, maluczką ale pożywną, i nie tylko nauczającą ale rozwijającą przedewszystkiém. Takiéj lada jaki nauczyciel nie przyniesie i nie da.

Historja zwiniętych lub zamienionych na religijne szkółek, byłaby wielce ciekawą—gdyby rozmiary dziennika obszerniéj ją dozwoliły wypisać; w saméj gubernji warszawskiéj liczba jest niezmiernie znaczącą. Od roku 1852 do końca 1860, zniknych lub zmienionych sto siedmdziesiąt jedna szkółka!—to ogromnie.

Przypomnim, że niektóre parafje w diecezji warszawskiej liczą po dwa tysiące kilkaset dusz, jedna (Grodzisk) trzy tysiące przeszło, a większa część, jak w innych diecezjach po tysiąc kilkaset. Jakaż gwałtowna potrzeba rozszerzenia, pomnożenia, obowiązkowego narzucenia szkółek wszelkiego rodzaju, jaka konieczność dla ludzi większych środków materjalnych i ukształcenia, by podjęli koszta i pracę!

Nie wątpimy o gorliwości zacnego duchowieństwa naszego które i spełnia ten piérwszy obowiązek chrześcjański i spełniać go będzie, ależ ono samo mu nie podoła, jeśli my wszyscy w pomoc nie przyjdziemy. Są parafje, w których *cura animarum* tak zaprząta, iż nie daje czasu na posługę religijną przy szkółce. Było to dawniéj obowiązkiem organistów, że łączyli kościelne swe funkcje z nauczycielskiemi, może być, że i dziś usposobienie ich ku temu celowi byłoby pożądaném i łatwiejszém, niż dostarczenie osóbnych nauczycieli wiejskich, których tak bardzo braknie.

Zawsze i to potrzebuje czasu nim da nam ludzi, których dopełnić, zastąpić, wyręczyć obowiązani są dziedzice, sąsiedzi, szlachta jedném słowem. Wierzym w to mocno, iż ten ciężar przewodnictwa, który jest tradycyjnym i spadkowym w pojęciach zdrowych szlachectwa—każdy zechce dźwignąć, nikt nie odmówi wziąć go na ramiona. A to nauczycielstwo z miłości bratniéj, z poświęcenia, pełnione z gorliwością i przejęciem, samo tylko niedostatek wiejskich pedagogów zastąpić jest w stanie.“

— Piszą z Budzynia z d. 29 sierpnia r. b.: W miasteczku Zychlinie, w powiecie gostyńskim, odbyła się w dniu wczorajszym rzadka uroczystość założenia kamienia węgielnego pod nowo wznieść się mającą bożnicę dla gminy Izraelskiéj. Mówimy rzadka uroczystość dla tego, że duch zgody i jedności łączący nas tak silnie, nanowo podczas téj uroczystości się okazał. Mieszkańcy obójga wyznań miasteczka, zgromadzeni na placu, uczęstniczyli w téj uroczystości, pod przewodnictwem rabinów tutejszych i m. Kutna odbytéj. Starszyzna Izraelitów, wywdzięczając się p. Sewerynie z Żochowskich Pruszakowéj, dziedziczce dóbr Zychlina, która hojném wsparciem postawiła gminę tutejszą w możności wystawienia świątyni, zaprosiła zastępcę swego i zięcia p. Walentego Garczyńskiego administratora dóbr do położenia kamienia węgielnego. Następnie przystępowali z kolei, burmistrz m. Zychlina, kassjer, ławnicy i znakomitsi mieszkańcy. Podczas uczty kończącéj tę uroczystość, p. Garczyński wzniósł kilka toastów, za pomyślność gminy, szczęśliwe ukończenie zaczętéj świątyni mającéj być miejscem zgody i miłości i jaśnieć blaskiem sąsiednich świątyń chrześcijańskich. Życzenia te hucznemi oklaskami przyjęte zostały. Niepodobna nie dodać jeszcze, że podczas téj uroczystości, Izraelici urządzili między sobą składkę na dochód istniejącéj w Żychlinie ochronki dla dzieci chrześcijańskich rodziców.

— Piszą z Radzymina, z d. 29 sierpnia r. b.: Czytając dzienniki nasze, niepodobna przypuścić nawet, by którykolwiekbądź kraj więcéj dziś kwestją oświaty i umoralnienia włościan mógł być zajętym. Księża ze swéj strony nie żałują ni piersi, ni pracy—i z całém możliwém zajęciem krzątają się około dzieła, w którém pomyślność i szczęście całego kraju spoczywa. A jednak mimo to zdarzają się wypadki, zbyt wyraźnie przekonywające, żeśmy jeszcze nie wszyscy obowiązki nasze pojęli. Następujące smutne zdarzenie potwierdzi prawdę słów naszych.

Majętność R... dzierżawi p. K. W jednym z folwarków (A) téj obszernéj majętności, wyprawiono d. 17 z. m. zabawę dla żniwiarzy, zwaną dożynki, w któréj uczęstniczyła także czeladź przyległego folwarku M. Chociaż uroczystość ta pod okiem syna dzierżawcy w tymże folwarku A. mieszkającego, odbywała się, trucizna, nad którą sam szatan nic zgubniejszego wymyślićby nie mógł, stanowiła jedyną nagrodę wyznaczoną przez pana dzierżawcę chłopkom, co w pocie czoła plony jego zbierali. Podziękowali mu też niektórzy z nich za gorzałkę w sposób tak silny i niezwyczajny, że podzięka ta do saméj śmierci z oczu jego zejśćby nie powinna. Dwóch bowiem parobków Rosińskich, braci stryjecznych, zaraz bez duszy na miejscu zostało (pierwszy umarł o godzinie 9-éj wieczorem, drugi o parę godzin późniéj), a trzeciego zaledwie rychła pomoc lekarza uratować od śmierci potrafiła. Po dwóch zmarłych pozostały wdowy: jedna z czworgiem, a druga z trójgiem dzieci—trzeci zaś lubo żyje, nigdy już podobno dobrém zdrowiem cieszyć się nie będzie. Możeby jeszcze wypadek ten nie był tak wielkiego znaczenia, gdyby nie to, że zdarzył się zaledwie w czteromilowéj od Warszawy odległości. Zapewnie w tym roku nie w jedném jeszcze miejscu wyprawiać się będą dożynki; niechże podany tu wypadek, który nie wątpimy, oburzy każde szlachetne serce przeciw sprawcom śmierci nieszczęśliwych, będzie zarazem nigdy niezapomnianą przestrogą.

— Kaplica Matki Boskiéj w Częstochowie, niezadługo ozdobioną zostanie dwóma oknami kolorowemi, wyobrażającemi św. Stanisława w całéj postaci, według kancjonału Kazimierza wielkiego w Krakowie i św. Kazimierza królewicza. Okna te z 3-ch części złożone, wyrobione w Paryżu według pomysłu p. Mikołaja Wisłockiego, są darem tegoż dla pomienionéj kaplicy.

— Dnia 20 b. m., odbyło się w Międzyrzeczu walne zebranie Towarzystwa pomocy naukowéj imienia Karola Marcinkowskiego. Drugie od czasu niezbyt dawnego istnienia, zgromadzenie to było dość liczne, a wzrost szczupłych jak dotąd dochodów towarzystwa—pomyślną zdaje się zapowiadać mu przyszłość. Oprócz postanowienia, by dotąd dwa razy do roku zgromadzenia Towarzystwa pomocy naukowéj w Międzyrzeczu miało miejsce—postanowiono również, by każde posiedzenie mszą św. było poprzedzone. Po załatwieniu niedługo trwających czynności, członkowie Towarzystwa do wspólnéj zasiedli uczty, podczas któréj zbierano składki na pogrzelców m. Żerkowa. Zbytecznem byłoby dodawać, że wszyscy obecni: księża, kupcy, obywatele miejscy i wiejscy i włościanie, którzy tam już dzięki Bogu na równi z niegdyś swymi dziedzicami obradują—w składce téj, stosownie do możności każdego udział przyjęli.

— „Gazeta Augsburgska“ zaprzecza Polsce Lelewela, twierdząc, że był to Niemiec na polskiéj ziemi urodzony. Co to za smutna rzecz, że co się który znakomitszy w Polsce człowiek pokaże, to zaraz znajdą się na to dowody, że to Niemiec. Jeżeli wszakże Lelewel Niemiec, to się djabelnie przeniewierzył swojéj ojczyźnie niemieckiéj. Nie lepiejże to cicho siedzieć, niż się przyznawać jak to czyni „Gazeta Augsburgska“ do takiego niewdzięcznego rodaka, co to jak Lelewel i urodził się w obcym kraju, bo w Polsce, i pracował całe życie dla obcego kraju, bo dla Polski, i nadewszystwo miłował ten obcy kraj—Polskę.

— List z nad Horynia obszernym rozumowanym poglądem na odcienia w mowie niepiśmiennéj ludowéj naszych prowincij, dowodzi nietrafności dwóch projektów powstałych w Pińsku i na Wołyniu celem wywołania elementarza w mniemanym *języku pińskim i wołyńskim*, za mocą konkursu. Niestosowności téj dowodził już uprzednio w piśmie naszém ogłoszony list studenta uniwersytetu moskiewskiego; uwagi filologiczne autora listu z nad Horynia nader mocno tę myśl popierają. Wniosek korespondenta który w zupełności podzielamy, jest następujący: „Jakkolwiek najzacniejsza myśl leżeć mogła w ogłoszeniu księcia Lubeckiego, niejest ona wykonalną i wielkie prowadzi za sobą plątaniny, których każdy miejscowe stosunki znający domyśleć się może; a że potrzeba oświaty ludu tak nagląca, tak ciąży na sumieniu naszém, nieoglądając się przeto na mniemane korzyści z konkursu wypłynąć mogące, szukajmy dla zadosyć uczynienia jéj innych środków, takich mianowicie, jakie nam podyktuje miłość kraju i wiekowa tradycja przeszłości. To się samo stosuje i do Wołynia.“

— W Kamieńcu Podolskim, liczącym około 15,000 mieszkańców Żydów, założono szkołę przychodnią sobotnią, zawiadywaną przez sześciu członków tego wyznania. Dotychczas zgłosiło się około 40 uczniów.

— Pomiędzy uczniami królewskiego Atheneum belgijskiego, którzy na uroczystości w dniu 15 sierpnia roku bieżącego odbytéj, otrzymali nagrody, czytamy nazwisko: Piotra Światopełk z Kroszyna (na Litwie), który za rysunki otrzymał pierwszą nagrodę.

— Roboty na moście stałym pod Warszawą, ciągle postępują, obecnie cylindry są zapuszczone na pierwszym filarze od Pragi, na 2-m zaś i na 3-m kończą się, a na 4-m i 5-m zaczynają składać cylindry. Na pierwszym filarze cylindry zapuszczane są na 40 stop przeszło pod poziom wody i tu położoną już została krata z potężnych belek żelaznych, zamurowana betonem i kamieniem; zaczynają nadto stawiać fundament z kamienia ciosowego wąchockiego, a na tym położony będzie granit olbrzymi. Cylindry pierwszego filaru od Warszawy będą miały przeszło 60 stóp głębokości pod poziom wody.

— Na Ukrainie w powiecie zwienigrodzkim odkryto ogromną kopalnię węgla kamiennego, który niezaprzeczenie znaczną przyniesie korzyść krajowcom: drzewa bowiem już tam niezbyt wiele, a liczne cukrownie ogromną massę paliwa zużywają.

— Samuel Orgelbrand, księgarz zamierza wydawać szereg słowników stereotypowanych; rozpoczną słowniki łacińsko-polski i polsko-łaciński, oraz francuzko-polski i polsko-francuzki. Obok dokładności jakiéj rozmiar dozwoli, czytelnego druku i pięknéj edycji, uwaga głównie zwróconą będzie na taniość edycji.

— W Krakowie nakładem D. E. Friedlein'a wyszła bardzo starannie i pięknie wydana, jak wszystkie książki téj firmy: „Astronomja sposobem dla każdego dostępnym wyłożona przez J. K. Steczkowskiego“ profesora matematyki w Uniwersytecie Jagiellońskim (8-ka 608 str. z 80 drzeworytami, tablicą i kartą gwiazd.)

— W G. P. wydrukowano obszerny, pełen głębokiego znaczenia artykuł p. Fr. Staszica p. t. „Moralny stan włościan w W. Ks. Poznańskiém.“ W epoce zajęcia się oświatą i bytem ludu wiejskiego, praca p. Staszica jest wielce nauczającą.

— W Paryżu wyszedł z druku Żywot Adolfa Januszkiewicza i jego Listy ze stepów kirgizkich. Dzieło to nadzwyczaj zajmujące, bo nosi prawdziwe piętno rzeczywistości.

— Narodni Listy i Czas (prazki) w skutek domagań się publiczności, zmuszone były dać swym czytelnikom w osóbnych odbitkach mowy miane w Radzie państwa przez Smolkę i Riegera.

KORESPONDENCJA
KURJERA WILEŃSKIEGO.

Londyn, *dnia 31 sierpnia 1861.*

Z odroczeniem parlamentu na sześć miesięcy zawieszone zostały tylko czynności prawodawcze, ale nie rozwój politycznego życia narodu angielskiego. W sześciu miesiącach, jakie przedzielają jedną sessję parlamentu od drugiéj, naród angielski sam za siebie myśli, przegląda czynności prawodawców, zastanawia się dokładniéj nad własném położeniem, upomina się o zmiany, które nie zostały dopełnione, podnosi nowe potrzeby, żąda zaprowadzenia dalszych ulepszeń lub usunięcia przeszkód, jakie stoją na drodze jego postępu, podaje środki, projekta, słowem, przygotowuje materjały do przyszłych prac parlamentarnych. Po zamknięciu parlamentu można powiedzieć naród angielski, który sam sobą rządzi, wchodzi w funkcje pierwotnego prawodawcy i na zgromadzeniach ludowych (mityngach), obradach stowarzyszeń, kongresach, bankietach i tym podobnych zebraniach objawia swoje potrzeby i żądania. Te miejscowe, częściowe i pojedyńcze objawy myśli i życzeń ludowych nie mogą naturalnie wywierać wpływu na zewnątrz i posiadać tyle znaczenia co obrady reprezentacji całego narodu, ale nie są one bez zajęcia dla tych, co chcieliby dowiedzieć się jakie są w Anglji początki uchwał narodowych, jakie koleje przechodzi myśl podniesiona przez pojedyńczego człowieka nim się zamieni na ustawę lub prawo krajowe. Oprócz tego, jak to powiedziałem w przeszłéj korrespondencji, są sprawy, które ani rząd, ani parlament, ale naród sam przez siebie musi załatwić. Właśnie dla tego naród angielski jest samorządzącym, że podejmuje czynności, które w innych krajach są pod kierunkiem i nadzorem rządu. Zakładanie szkół, ochronek, domów poprawczych, wsparcie ubogich, chorych, sierot, ulepszenie zdrowia publicznego, budowanie lepszych domów dla wyrobników, podniesienie oświaty i poprawa obyczajowości ludu, wchodzą w zakres działania samych obywateli. Otoż na wzmiankę zasługują narady Stowarzyszenia dla podniesienia nauki społecznéj, które właśnie za zadanie sobie położyło nietylko przygotowywać materjały i torować drogę do ulepszeń prawodawczych, ale podejmować te obowiązki i prace około ulepszenia stosunków społecznych, któremi parlament albo zajmować się nie może albo zajmować się nie powinien. Gdy na postęp społeczny wpływają tysiączne okoliczności, gdy każdy krok zrobiony naprzód jest summą wysileń wszystkich stowarzyszeń, wszystkich organów publicznych i tych cichych a pomimo to może najskuteczniejszych prac, jakie odbywają się w kołach rodzinnych, trudno oznaczyć wpływ, jakie zawiązane niedawno Stowarzyszenie Społecznych Nauk wywarło na podniesienie ludu do wyższego stopnia dobrobytu. Że jednakże i ono mogło się przyczynić do popchnięcia społecznéj pracy naprzód, trudno zaprzeczyć. Na uwagę zasługuje skład i firma tego stowarzyszenia. Stowarzyszenie to składa się z ludzi majętnych i oświeconych, którzy biorą żywo do serca położenie niższych warstw ludu angielskiego. Samo zawiązanie jego dla wyrażonego w jego nazwisku celu jest ważnym faktem, bo wyobraża poczucie się klas wyższych do obowiązku względem niższych i dążność zmniejszenia przedziału, jaki rozłącza jedne od drugich. Aby działać na massy, Stowarzyszenie nie tylko zaprasza lud na swoje zgromadzenie, ale co rok odbywa swój kongres w inném mieście. Tegoroczny kongres (piąty z kolei) odbył się w Dublinie. Prezydentem Stowarzyszenia jest nieznużony w pracy ośmdziesiątletni staruszek lord Brougham, sławny reformator prawodawstwa angielskiego, przyjaciel oświaty ludu, gorliwy obrońca praw murzynów, znakomity pisarz, uczony i mówca. Społeczna nauka jest trudna do określenia. Można pod nią wszystkie podciągnąć nauki. Stowarzyszenie jednakże angielskie przyjmujące firmę nauk społecznych zajmuje się: 1) ulepszeniem praw, 2) upowszechnieniem oświaty ludu, 3) poprawą zbrodniarzy, 4) publiczném zdrowiem, 5) ekonomją społeczną i 6) naprawą stosunków międzynarodowych.

Nie zamierzam tu zdawać sprawy ze wszystkich projektów i pomysłów, jakie pod powyższemi nagłówkami w pojedyńczych wydziałach kongresu przedstawione i odczytane były, ani nawet podawać sumaryczny pogląd na prace pojedyńczych sekcij, ale korzystam z tych rubryk, aby pomówić o rzeczach, których przy rozprawach parlamentarnych nie miałem sposobności dotknąć, a mianowicie powiedzieć kilka słów o społecznéj ekonomji, czyli o sposobie, jak Anglja bierze się do podniesienia dobrobytu, obyczajów i oświaty swego ludu. Lordowie angielscy wiedzą dobrze, że posiadanie większych majątków wkłada na nich większe obowiązki względem kraju i społeczeństwa angielskiego, że dobroczynność jest główną ich powinnością; lecz wiedzą także, że wszelkie ich zakłady dobroczynne dla niesienia ratunku niedostatkowi, są tylko drobną kroplą w massie własnych starań miljonowego ludu o podniesienia swego materjalnego i moralnego stanu, przyznając, że wychodzące z łona ludu naprawy stosunków społecznych są wykonalne, skuteczne i trwałe, i że największą pomoc, jaką nieść mogą, jest to wspierać moralnym wpływem to co lud obmyślił i stara się przez własne siły do skutku doprowadzić. I to właśnie stanowi główną zaletę i zasługę Stowarzyszenia nauk społecznych, że stara się lud do własnych usiłowań pobudzić, pochwala jego stowarzyszenia, zakłady i cieszy się z postępu jakie te zrobiły. Z drugiéj strony pomysły i starania ludu angielskiego o polepszenie swego dobrobytu nie stają w sprzeczności z interesem klas uprzywilejowanych i majętnych. Lud angielski obmyślał sposób wydobycia się z biedy bez naruszenia niczyjéj własności. Nie przez podział istniejących majątków, ale przez stworzenie własnego kapitału stara się on polepszyć swój byt materjalny. Nie niwelowanie wszystkich klas do nizkiego poziomu, ale podnoszenie niższych do wysokości wyższych i stopniowe wyrównywanie im w dobrobycie, oświacie i moralności jest dążnością angielskiego praktycznego socjalizmu. Ztąd też dziwny fenomen, że w Anglji lordowie angielscy nie widzą nic strasznego w nazwie socjalizmu, ale występują sami pod jego firmą i przyklaskują postępowi, jaki lud czyni w ulepszeniu swego stanu społecznego.

Środkiem dźwigania się ludu z biédy do wyższego dobrobytu są stowarzyszenia, których godłem jest jedność a zasadą wzajemną pomoc i współdziałanie. Wielorakie są stowarzyszenia ludowe w Anglji, lecz można je podzielić na trzy kategorje: rzemieślnicze, dobroczynne i przemysłowe. Rzemieślnicze stowarzyszenia (trades unions), składają się z wyrobników należących do jednéj i téj saméj gałęzi pracy. Ich celem jest rozdzielić pomiędzy stowarzyszonych pracę, wyszukać ją dla tych co jéj nie mają, wspierać tych co w skutku bankructwa fabrykantów lub przesileń handlowych nagle bywają jéj pozbawieni, starać się o co raz lepsze jéj wynagrodzenie i opierać się samowoli kapitalistów i fabrykantów. Wszystkie rękodzieła i rzemiosła uorganizowane są w stowarzyszenia. Sieć stowarzyszeń rzemieślniczych pokrywa całą Anglję. Są one ze sobą albo stale połączone i stoją pod zarządem centralnych komitetów, albo wchodzą w porozumienie w razie potrzeby przez delegacje. Roczne składki niektórych stowarzyszeń rzemieślniczych wynoszą kilka miljonów złp. Dwie trzecie funduszu idzie na wsparcia a jedna trzecia zachowywana jest dla obrony interesu wszystkich. Stowarzyszenia te występują często do walki z fabrykantami i podnoszą tak zwane *strike*, czyli opuszczają w masie fabryki, aby oprzeć się zniżeniu wynagrodzenia za pracę lub żądać jego podwyższenia. Lecz doświadczenie okazało, że rzadko przechyla się zwycięztwo na stronę wyrobników podnoszących *strike*. Obie strony tracą. Tymczasem interes wyrobników jest ściśléj połączony z interesem fabrykantów, jak się na pozór zdawać może. Fabrykanci wprawdzie zyskują na pracy wyrobników, ale ostatecznie oni ją wynajdują. Ich przedsiębierczy duch, podsycany zyskiem, jest źródłem pracy dla wyrobników. Przemysłowcy angielscy ubiegając się po całym świecie za odbytem dla wyrobów, pomnażają ilość pracy dla wyrobników do wykonania. Walka więc z kapitalistami jest najczęściéj samobójcza. Bo ze zrujnowaniem kapitalisty i zamknięciem fabryki, ci co się upominali o podwyższenie zarobku, zostają pozbawieni w końcu wszelkiego zarobku. Zresztą wyrobnicy nie są w stanie zbadać i przeniknąć wszystkich przyczyn, jakie wpływają na zniżenie cen wyrobów, a zatém na zniżenie wartości pracy, i nieraz uważają to za zdzierstwo co było nieuniknionym skutkiem dalekich wojen, przepełnienia targów, przesileń handlowych i tym podobnych wypadków niezależnych od kontroli fabrykanta. Lecz ponieważ stowarzyszenia rzemieślnicze okazały, że gdy chcą, to mogą zniszczyć fabrykanta, sam fakt ich istnienia jest tarczą broniącą ich pracę od nielitościwego wyzyskiwania przez kapitalistów. Stowarzyszenie nauk społecznych dąży do zaprowadzenia bliższego porozumienia pomiędzy klassą wyrobników a klasą fabrykantów, oświecając pierwszą o zasadach ekonomji politycznéj a skłaniając drugą do ustępstw dla pracujących i radząc obydwóm załatwienie sporów na drodze kompromisu. Chociaż *strike* wyrządza ogromną stratę dla obu stron walczących, jednakże jest on czasami jedynym środkiem, ultima ratio, do rozstrzygnienia spornych kwestij pomiędzy wyrobnikami a fabrykantami. Opinja publiczna przyzwyczaiła się też uważać je jako zjawisko naturalne w dzisiejszym stanie stosunków społecznych i nie tylko nie zaprzecza wyrobnikom prawa do łączenia i porozumienia się dla obrony własnego interesu, ale stowarzyszenia rzemieślnicze uważa za jedyny środek do oparcia się przewadze kapitalistów i majstrów.

Lecz lud wyrobniczy nie tylko musi się bronić przeciwko chciwości kapitalistow, ale także przeciwko chorobie, która nie dozwalając mu zarabiać, pogrąża go od razu w wielką nędzę. Oprócz tego każdy pamięta o śmierci i chciałby, aby go pogrzebano przyzwoicie i aby pozostała po nim rodzina nie wystawiona była na nędzę. Otoż lud angielski pozawiązywał liczne stowarzyszenia dobroczynne (benefit clubs, friendly societies) których członkowie wnoszą co tydzień regularne składki, aby wspierać się wzajemnie podczas słabości, chować przyzwoicie zmarłych członków i utrzymywać pozostałe po nich wdowy i sieroty. Niektóre z nich pamiętają także o starości i mają składki na utworzenie funduszu dla wypłacania członkom pensji w podeszłym wieku, gdy nie mogą pracować. Liczą około 22,000 stowarzyszeń wzajemnéj pomocy w Anglji. Największém jest stowarzyszenie Odd Fellows, które liczy około 427,000 członków. Po niém największe jest stowarzyszenie zwane Ancient Order of Forestry, które liczy około 189,000 członków. Można liczyć, że 2 miljony ludzi należy do Towarzystw wzajemnéj pomocy. Stowarzyszenia te są świadectwem wielkiego postępu, zrobionego przez lud angielski w oświacie i obyczajowości. Aby wnosić co tydzień regularną składkę, potrzeba nie tylko ciągle pracować i z ochotą pracować, ale ograniczyć się w potrzebach, mniéj wydawać na napoje, czyli pielęgnować cnoty pracowitości, trzeźwości, oszczędności, przezorności i dbałości o rodzinę. Oprócz tego zdarzać się musi w podobném zebraniu ludzi, że jedni cieszą się lepszém zdrowiem od drugich, czyli że zdrowi składają na utrzymanie słabowitych. Stowarzyszenia więc wzajemnej pomocy są zarazem dowodem silnego i upowszechnionego poczucia braterstwa pomiędzy ludem angielskim. Członkowie nie mogą także zmyślać słabości i próżnować kosztem pracujących, bo w takim przypadku stowarzyszenie musiałoby wkrótce zbankrutować. Trwałość więc tych stowarzyszeń świadczy o sumienności członków. Zresztą stowarzyszenia wzajemnéj pomocy, będąc zamknięte, przyjmują do grona swego ludzi przykładnego moralnego prowadzenia. W końcu nie potrzeba zapominać, że w Anglji istnieją domy ubogich, na których utrzymanie parafje płacą około 6,000,000 f. szt. podatku. Niemoże więc nikt umrzeć z głodu. Wdowy i sieroty wyrobników w najgorszym razie mogą znaleźć w nich przytułek i utrzymanie. Zawiązywanie towarzystw wzajemnéj pomocy dowodzi jeszcze silnego poczucia osobistéj godności i niezawisłości w angielskiéj wyrobniczéj klasie. Angielski wyrobnik brzydzi się jałmużną bądź to udzielaną przez filantropów, bądź przez państwo i nie tylko chce sam utrzymać się z pracy rąk własnych, nie być nikomu ciężarem i w razie słabości uchronić się od potrzeby wyciągania ręki, ale po śmierci jeszcze zachować żonę i dzieci od biedy i towarzyszącego jéj poniżenia i wstydu.

Lecz tak stowarzyszenia rzemieślnicze jak stowarzyszenia dobroczynne zawiązywane przez klassę wyrobniczą mogą jéj tylko zapewnić dzienny zarobek wystarczający na szczupłe utrzymanie i przynieść ulgę i pomoc w nieszczęściu słabości, kalectwa, śmierci, sieroctwa, ale nie mają przeznaczenia poprawić jéj bytu materjalnego w ogóle. Dla osiągnienia tego celu, zaczęły się od niedawna zawiązywać na podstawie współdziałania pomiędzy ludem współki przemysłowe (co-operative societes), naprzód dla zakładania wspólnych składów, aby nie tylko nabywać dobre i zdrowe artykuły żywności, ale kupować je hurtem i dzielić się zyskami z ich sprzedaży, a późniéj dla zakładania fabryk, w których wyrobnicy są zarazem kapitalistami. Pierwsza współka ludowa dla założenia składu wspólnego zawiązała się w mieście Rochdale, przed 16 laty z kapitałem 40 f. szt. Dziś liczba współek i fabryk założonych przez lud dochodzi do 600, które posiadają 2,500,000 funt. szt. kapitału. Zadziwiający postęp w tak

krótkim czasie; zwłaszcza, że pierwsza współka Rochdalska łamała się przez 8 lat z trudnościami nim instytucja jéj okazała się trwałą, wykonalną i mogła stanąć dla innych za wzór do naśladowania. Wyrobnicy bowiem w Rochdale zaczęli swoje przedsiębierstwo bez kapitału, nie wdrożyli się od razu do zawiadowstwa, musieli wytrzymywać i zwalczyć konkurencją kramarzów, rozbroić podejrzenia klas wyższych i prawodawców, którzy opierali się podciągnieniu ich pod akt wydany dla towarzystw wzajemnéj pomocy, ochraniający ich od przeniewierstwa kuratorów i udzielający im opiekę prawa we wszystkich tranzakcjach i ugodach handlowych. Dziś stowarzyszenia przemysłowe ludu odbyły próbę, jaką wszelkie przemysły przechodzą nim okażą się wykonalnemi i trwałemi. Nikt nie wątpi o ich przyszłości. Stowarzyszenia przemysłowe nie tylko wyszły z łona ludu, ale są przez lud zawiadowane i mają przeznaczenie pomiędzy ludem się rozprzestrzeniać, nie tworząc wielkich kapitalistów z wyrobników, ale zamieniając ich na drobnych kapitalistów i pomnażając ich liczbę w nieskończoność. Członkowie towarzystw przemysłowych nie tylko odznaczają się temi samemi cnotami co członkowie towarzystw dobroczynnych, bo nie są im obce cele dobroczynne, ale zawiadując przedsiębierstwami przemysłowemi, posiadając własne szkoły, czytelnie, mechaniczne instytuta, stanowią w pośród klasy wyrobniczej klassę oświeceńszą. Oznaką postępu ich w oświacie są wydawane przez te stowarzyszenia noworoczniki, w których zawierają się artykuły pisane przez samych wyrobników i tygodnik *Co-operator*, którego redaktorami i współpracownikami są również wyrobnicy. I te płody literackie wyrobników odznaczają się zdrowym sądem o rzeczach, których dotykają i pisane czystym gramatycznym językiem. Towarzystwa przemysłowe wyrobników pracując dla siebie przeznaczone są koniec położyć strajkom, jakoż najczęściéj gdzie wyrobnicy nie mogą pogodzić się z majstrami i fabrykantami, zawiązują się pomiędzy nimi stowarzyszenia dla założenia i prowadzenia fabryki na siebie. Dotąd stowarzyszenia przemysłowe wyrobników nie wywołały przeciw sobie oporu ze strony klasy kramarskiéj i fabrykanckiéj. Kongres stowarzyszenia nauk społecznych zaś, traktując o ekonomii społecznéj, nie tylko uznał je za najzbawienniejszy i najwznioślejszy pomysł ludowy, ale cieszył się z ich rozwoju, podziwiał nadzwyczajność ich powodzenie i zachęcał klasę wyrobniczą do zakładania ich po całéj Anglji.

Drugim wydziałem kongresu społecznych nauk, o którym warto byłoby uczynić wzmiankę, był wydział zajmujący się upowszechnieniem oświaty pomiędzy ludem. Ale ponieważ przedstawienie stanu oświaty ludowéj i opisanie środków obranych w Anglji dla podniesienia jéj, wymagałoby obszerniejszego miejsca, aniżeli jest to jakie mi jeszcze pozostaje, a tak ważnego i zajmującego dla czytelników przedmiotu nie wypada pobieżnie traktować, wolę więc opis jego na późniéj odłożyć (bo jak o społecznéj ekonomji tak i o upowszechnieniu oświaty ludu można mówić niekoniecznie w obecności kongresu) a przystąpić do opisania wydarzeń bieżących czyli kroniki miesięcznéj.

(Dokoń. nastąpi.)

Ryga, *25 sierpnia.*

Od dawna powtarzaliśmy na początku prawie stereotypowany frazes: że ożywienia na giełdzie naszéj niewidać; dziś jednak powtórzyć go niemożemy. Ruch mamy znaczny, a ta krzątanina musi wpłynąć na pomyślniejszy odbyt produktów surowych. Żyto kurlandzkie 115 f. kupowano po 100 r,; 118 f. po 103 r.; za rossyjskie 116 f. dają po 99 r. Sprzedający owies żądają za 75 funtowy po 75 r. Lnu dużo transportują; cena stoi po 44, 40 i 34 r.; za najlepszy żądają po 44 r. 50 k. Siemię lniane 5½ m. kupowano po 6 r. 75 k.; teraz umów o nie niesłychać. Jęczmienia na rynku niema. Obrótów z pieńką również mało; sprzedawano po 106, 100 i 96 r.

Królewiec, *d. 2-go września 1861.*

Powietrze nader zmienne, dżdżyste i chłodne. Wiatr południowo zachodni.

Targi angielskie były w początku tygodnia spokojne. Przy końcu dopiéro obojętność nieco wstąpiła, pokup był łatwiejszym a ceny, których dawniéj nie było można osięgnąć, teraz już z gotowością postępowano. Zakupna na francuzki i belgijski rachunek nieustannie we wszystkich niemal portach angielskich się odbywają, w których mianowicie krajowa pszenica bywa uwzględnianą.

Dowozy z wewnątrz Anglji są bardzo znaczne, choć i ze zagranicy też jeszcze nie małe; jednak przy sprzęcie mniéj jak średnim, tudzież przy zarazie kartofli nie wywierają cisnącego wpływu.

We Francji znajduje się zbożowy handel w dobrem usposobieniu. Pokup zawsze stały i po nieco wyższych nawet cenach.

W Holandji prawie wszystkie główne place były ożywione. Pszenica miała dość łatwy po wzmocnionych cenach odbyt, a obrót w życie był bardzo ruchliwym. Ostatniego wartość w Amsterdamie o 12 florenów przez jeden tydzień się podniosła.

W Hamburgu i Nadreńskiem objawiało się na targach wiele życia i ochoty, które jedynie obawa o coraz bardziéj psujące się ziemniaki wywołuje. W pierwszém miejscu płacono za pszenicę o 1—1½ tal, na żyto o 2 tal. w przecięciu wyższe ceny.

Królewiecka giełda w pierwszych dniach tygodnia nie okazywała stanowczego usposobienia. Przy końcu zaś ochota do tranzakcji znacznie się wzmogła, zbyt był łatwym, a ceny na pszenicy przynajmniéj o 3—4 sbr., na życie o 3 sbr. przybrały. Zboże jare wszelakoż pozostało na tym samym stopniu.

W minionym miesiącu exportowano z naszych śpichrzów: pszenicy łasztów 3,383, żyta 5,072, jęczmienia 302, owsa 203, grochu 277 siemienia lnianego 842, rozmaitego olejnego siemienia nie wyłączając rzepika 1,345.

Płacono na giełdzie naszéj:

	za szefel Pruski		korzec Warszawski z doliczeniem 17½%		— agio.	
	funt. holl.	srb.	złp.	gr.	złp.	gr.
pszenicy jasnéj z wagą	121—132	90—96½	48	18	52	4
„ żołtéj „	125—128	82—88½	44	9	47	24
„ czerwon. „	124—129	82—90	44	9	49	4
żyta z wagą	115—120	46—51	24	25	27	16
„ świeżego „	123—126	54½—58½	29	13	31	18
„ na odstawę w paźd.	120—	53½	28	27		
jęczmienia z wagą	93—101	34—39	18	11	21	2
Owsa z wagą	70—75	22—72	11	26	14	17
grochu białego „		50—51	27		27	16
„ burego „		52—54	28	2	29	5
Bobu „		50—66	27		35	19
Wyki „		50—	27			
siemienia lnianego „	112—115	83	44	25		
„ „	105—106	72	38	26		
rzepiu zimowego „		96	51	17		

Koniczyny czer. centnar Tal. 10½—16.
ditto białéj „ „ 16½—
Tymoteuszu „ „ 9½—11¾.
Spirytusu 8000% Tral. z naczyniem Tal. 21⅚.
Kursa zamian: Londyn 3 m. 200¾, Amsterdam 71 dn. 101⅙, Hamburg 9 tyg. 44⅜, Berlin 2 m. 99⅖, 3 m. 99, Paryż 1 m. 79⅙. Rubel zamienia się 28⅜.

Agencja Domu Nadniemeńskiego J. GOŚCICKI.

Uwagi nad uwagami
W KWESTJI OŚWIECENIA LUDU WIEJSKIEGO.

W numerze 60-tym Kurjera spotkałem się z uwagami pana Al. Wernickiego nad projektem towarzystwa szerzenia oświaty pomiędzy ludem pana L. B, ogłoszonym w 44-tym N. Kurjera Wileńskiego i powtórzonym przez Gazetę Polską. Zniewala to mię do króciutkiéj pogadanki z panem A. W. w przedmiocie oświecania ludu wiejskiego, tém więcéj, że przedmiot ten obecnie jest największéj wagi.

Sposób zniszczenia nieufności ludu przez obchodzenie się z nim jako równy z równym bardzo trafnie p. W wskazuje. Sama wyższość moralna aż nadto jest zdolną do nakazania szacunku, byleby była prawdziwą.— Przy tém w obec doskonałości chrześcijańskiéj wcale niewiele od ludu się różnimy i nawet prawa nie mamy uważać go za cóś niższego od nas, włościanin bowiem od wieków będąc przykutym do miejsca, od wieków ciężko pracując na chleb dla siebie i drugich, nie miał czasu mi środków do kształcenia się. Znosząc nieraz nędzę, głod, często uciemiężenia a ciągłe poniżenie, grzechy swe cierpieniem wiekowem okupywał. Szlachcie więcéj było daném, więcéj się od niéj społeczeństwu należy.

Niepodobał się szanownemu panu Wernickiemu drugi paragraf projektu, dzielący członków towarzystwa na czynnych i honorowych.— Zgadzam się zupełnie, że podział ten jest niekoniecznym, byleby tylko wszyscy członkowie zechcieli być rzeczywiście czynnymi. Z prawdziwą radością widziałbym utworzenie się towarzystwa według rozmiarów jakie mu pan W. zakreśla; ale czy można przy obecnym stanie rzeczy tego dokonac, bardzo wątpię.

Proszę na projekt pana L. B. patrzeć nie jako całkiem wielkiemu zadaniu mający odpowiedzieć, lecz tylko do okoliczności o ile można zastosowany. Nie wszystko według chęci daje się robić.

Pojmuję całą wzniosłość towarzystwa szerzenia oświaty, pojmuję że jak najrozleglejszy zakres zająć ono powinno. Jednak przedewszystkiem praktyczność i możliwość trzeba mieć na względzie.

Co się tycze opłaty 10-ciu lub 9-rs za członkowstwo, które nawet Kurjer z 3-ch na 9 omyłką drukarską przemienił, rzecz to pod dysskusję oddana, więc łatwo zmianie ulegać może.

Paragraf 5, ktorego pan W. nierozumie, będzie bardzo przystępnym do jego pojęć gdy się zastanowi nad obecnym stanem rzeczy. Sędziowie pokoju, wybrani z pomiędzy ludzi światłych i postępowych, bardzo łatwo mogą mieć dobre pojęcie o srodkach, jakiemi lud oświecac można. Na to nie koniecznie trzeba być pedagogiem, lecz głównie człowiekiem serca.

Przez prezesostwo marszałka i zarząd towarzystwa powierzony sędziom pokoju, p. L. B. chciał zawiązanie się towarzystwa możliwszém uczynić. W tym duchu należy się i dalsze paragrafy projektu rozumieć. Ostatni zaś t. j. natychmiastowe rozwiązanie się towarzystwa za zgodą zarządu jako zło, ale niezbędne uważać potrzeba.

Zresztą trudno mnie z panem Wernickim rozmówić się. W imieniu zaś p. L. B. szczerze dziękuję mu za wznowienie kwestji, która wszystkich nas zarówno obchodzić powinna.

Lucjusz Bochwic.

ROZMAITOŚCI.

Postrzeżono w Anglji, iż kassy oszczędności, pomimo ważnych usług, które oddają społeczeństwu, mają też ważne niedogodności, zawadzające ich dobroczynnemu wpływowi. W Londynie kassy oszczędności otwierane są zwykle tylko dwa razy na tydzień i to w godzinach oznaczonych; w mniejszych zaś miastach i miasteczkach, kass takich zupełnie niema. To przeszkadza nieraz dobréj chęci oszczędności, bo grosz przeznaczony do kassy, nim przyjdzie możność złożenia go do niéj, może być dwadzieścia razy wystawiony na niebezpieczeństwo puszczenia go z rąk tam, skąd już nazad niepowróci. Inną znowu zawadą bywa brak dostatecznéj rękojmi: zdarzało się nieraz w Anglji, iż podskarbiowie kass oszczędności znikali jak kamfora wespół z pieniędzmi powierzonemi ich pieczy. To naturalnie musi niepomału odstręczać biedaków, dla których każdy szeląg krwawo zarobiony jest drogi. Ażeby usunąć wszystkie tego rodzaju niedogodności, zamierzają obecnie w Anglji połączyć rzeczone kassy z urzędami pocztowemi. Instytucje poczt w zjednoczoném królestwie Wielkiéj Brytanji, urządzone są pod każdym względem nader wybornie. W samym Londynie liczy się około dwudziestu tysięcy pocztowych urzędników i posługaczy, a prócz tego mnóstwo jest oddziałów pocztamtu w aptekach, kramach i kramikach. Większa część tych oddziałów po wsiach oraz znaczna w Londynie, jest zarazem „Money order-offices,“ t. j. każdy może składać w nich summę do wysokości pięciu f. st. i otrzymawszy na to rewers, podnieść za nim swe pieniądze z jakiego się podoba kantoru pocztowego. Środek ten nader ułatwiający przesyłkę pieniędzy, jest tak mało kosztownym, że go prawie dobroczynnym nazwać można: jakiego zaś kredytu używa ta manipulacja, dość jest powiedzieć, że w przeciągu roku 1850 wypłacono tym sposobem 26,500,000 f. st. czyli więcéj niż 1,060,000,000 złp. Nienależy też zapominać, iż pocztamt angielski z całych sił stara się o wszelkie dogodności osób doń się udających. Działalność jego niezmordowana i prawość urzędników posuwająca się do podziwu godnych zabiegów celem wynalezienia osób, do których listy szczególniéj pieniężne są adresowane lub zwracane, przywykłym do innego trybu wydaje się niepodobną do wiary. Tą koleją instytucja pocztowa w Anglji z jednéj strony przynosi ogromne dochody podskarbstwu krajowemu, z drugiéj cieszy się niemniejszą wziętością oraz nieograniczoném zaufaniém narodu. Posiada więc wszelkie cechy dodatnie, na których kassom oszczędności dotąd w znacznéj części zbywa. Zamierzone połączenie z urzędami pocztowemi kass oszczędności, ma się odbyć w jak najprostszy sposób. Każdy kto oszczędził jakąś sumkę, udać się może każdego dnia do najbliższego wedle upodobania kantoru pocztowego, będącego zarazem „Money order-office,“ składa tam swe pieniądze, a w książeczce mu wydanéj zapisuje się dlań świadectwo ich przyjęcia. Skarb państwa ręczy za całość tych pieniędzy. Tak prosty środek zaradza wadom organizacji kass oszczędności, zarazem łączy niemałe dogodności, pożyteczne równie dla rządu jak i dla osób prywatnych. Można naprzykład mieć znaczny zasób w kassie oszczędności w Londynie, a pomimo tego być w nader kłopotliwym stanie z powodu braku pieniędzy w Edymburgu. Zamierzane połączenie kass tę niedogodność usuwa: mając przy sobie swą książeczkę z poświadczeniami, można na piérwsze zażądanie otrzymać z każdego kantoru pocztowego całkowitą summę oszczędności, złożonych w jakimkolwiek innym kantorze pocztowym, z doliczeniem przypadających od téj summy procentów. Obok tego, państwo również doznaje wygody z tego urządzenia: może bowiem mieć do rozporządzenia znaczne kapitały, które będąc wnoszone do niedostępnych mu dzisiejszych kass oszczędności, całkiem dlań stawały się nieużyteczne. W wielu państwach na stałym lądzie Europy środek ten mógłby wydać cale inne następstwa, niż te, których się Anglja z połączenia rzeczonych instytucij spodziewa; ale też położenie stanu finansowego tych państw jest cale różne od położenia Anglji. Anglja ma wprawdzie ogromne długi—ale sama jest i wierzycielem i dłużnikiem; naród sam sobą rządzi—i pożyczka dla niego jest tylko przełożeniem kapitału z prawéj ręki do lewéj, lub przeciwnie.

— Na księżycu, o którego zupełnéj martwości astronomowie mieli dotąd najzupełniejsze przekonanie, zdarzył się obecnie fenomen, dowodzący, że ten opiekun kochanków balladowych, przewodnik pijaków nocnych, ten nasz kochanek powietrzny rusza się jeszcze i żyje! Ten objaw życia księżycowego okazał się w zawaleniu się jednego wulkanu w miejscu zwaném Mare humoreum. Są jednak niedowiarki, którzy i tak lichemu objawowi życia, jak ruina, jeszcze niezupełnie wierzą.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

— Z dnia 30 na 31 sierpnia, o godzinie 1-éj po północy, w Wilnie wybuchnął pożar przy ulicy Garbarskiéj, w domu należącym do p. Krywobokowa, dozórcy uczniów tutejszego gimnazjum, który w przeciągu niespełna godziny, zniszczył dwa mieszkalne zabudowania w dziedzińcu, a trzecie mocno uszkodził. Przybycie tylko straży ogniowéj oraz zupełna cisza w powietrzu sprawiły, że ogień nie pochłonął téj całéj części miasta, złożonéj po większéj części z drewnianych domów. Przyczyna pożaru dotąd niewiadoma.

КАЗЕННЫЯ ОБЪЯВЛЕНІЯ.

1. Виленскій губернскій предводитель дворянства, получивъ увѣдомленіе г. начальника Виленской губерніи, отъ 22 сего августа за N. 4525, что г. управляющій министерствомъ внутреннихъ дѣлъ невстрѣчаетъ препятствій къ открытію губернскаго собранія, для дворянскихъ выборовъ по Виленской губерніи, 5 января 1862 г., доводитъ объ этомъ до свѣдѣнія дворянъ Виленской губерніи сообразно 93 ст. IX Т. Св. Зак. (изд. 1857 г.); имѣющіе затѣмъ право участвовать въ семъ собраніи дворяне благоволятъ прибыть въ г. Вильно къ означенному сроку, а предварительно тому за три мѣсяца, т. е. 5 октября 1861 года находиться въ уѣздныхъ собраніяхъ, которые должны быть составлены по уѣзднымъ городамъ на основаніи 97 ст. тогоже устава. Г. Вильно, августа 28 дня 1861 года.

Виленскій губернскій предводитель дворянства *Домейко.* (588)

2. Отъ Виленской дирекціи училищъ симъ объявляется, что 6 сентября мѣсяца сего года, будутъ производиться въ канцеляріи Виленской дирекціи торги, съ узаконенною чрезъ три дня, 11 числа того же мѣсяца, переторжкою, на постройку для Виленской прогимназіи классной мебели; желающіе участвовать въ сихъ торгахъ, благоволятъ явиться въ канцелярію дирекціи съ надлежащими залогами. 25 августа 1861 года.

Исправ. долж. директора А. *Кандидовъ.*
Бухгалтеръ *Чеховичъ.* (584)

OGŁOSZENIA SKARBOWE.

1. Marszałek szlachty gubernji Wileńskiéj po otrzymaniu od JW. naczelnika gubernji Wileńskiéj pod dniem 22 b. m. sierpnia za N. 4525 zawiadomienia, że JW. zarządzający ministerjum spraw wewnętrznych nie znajduje przeszkod do otwarcia w dniu 5 stycznia 1862 r. zgromadzenia szlachty gubernji Wileńskiéj dla wyborów,— na zasadzie 93 § IX Tomu Zbioru Praw podaje o tém do wiadomości szlachty tejże gubernji; mający więc prawo uczęstniczyć w tém zgromadzeniu raczą przybyć do m. Wilna w powyższym terminie, a trzema miesiącami przed tém to jest 5 października 1861 roku znajdować się na zgromadzeniach w miastach powiatowych stosownie do 97 § tejże ustawy. Wilno, 1861 r. sierpnia 28 dnia.

Marszałek szlachty gubernji Wileńskiéj *Domejko.* (588)

2. Wileńska dyrekcja szkół ogłasza, że 6-go września niniejszego roku odbędą się w biórze Wileńskiéj dyrekcji szkół targi, ze zwykłym przez trzy dni, 11 tegoż miesiąca przetargiem, na zrobienie nowych mebli do klass Wileńskiego Progimnazjum. Przeto życzący uczęstniczyć w tych targach, zechcą przybyć do bióra dyrekcji w oznaczonym terminie z prawnemi ewikcjami. Dnia 25 sierpnia 1861 roku.

Peł. ob. dyrektora A. *Kandidow.*
Buchhalter *Czechowicz.* (584)

ВИЛЕНСКІЙ ДНЕВНИКЪ.

Пріѣхавшіе въ Вильно съ 28-го по 31-го Августа.

ГОСТИННИЦА НИШКОВСКІЙ. Пом. Зыбергъ-Плятеръ. Ромеръ. Бяллозоръ. Папи. инжен. Олендзкій. Коржибскій. Кислянскій. Гуэнъ. Лямберъ. поруч. Довгялло. подпоруч. Карпинскій. полк. Граве. ротм. Новицкій. студентъ Коньча. стат. сов. Мухлинскій. колл. сов. Гржималло. стат. сов. Рейковскій. проф. Турскій.

Въ разныхъ домахъ:

Въ д. Айзенштадта: лѣкарь И. Карнилевичъ. губ. секр. П. Кабелевъ.—Въ д. Огинскаго: губ. секр. Леоновичъ. Въ д. Шишки: И. Пржездзѣцкій.—Въ д. Оскерки: докторъ Выгановскій.—Въ д. Ковалевскаго: учит. Ф. Хондзынскій.—Въ д. Доброчинности: пом. А. Колянковскій. В. Даукша.

Выѣхавшіе изъ Вильна съ 28-го по 31-го Августа.

Пом.: Коржибскій. маіоръ Горжевскій. Ходаковскій. стат. сов. Сгороженко. Олендзкій. полк. Граве. Коньча. Лукашевичъ. Кон. Тукалло. Ад. Тукалло. Бейдель. Рамелле. Галецкій. Наборовскій. Садовскій. Рейковскій. Лоранъ. тит. сов. Ад. Мильвидъ. подпор. Сазоновъ. надв. сов. А. Сурвилло. Н. Леоновичъ. австрій. поддан. графъ Залускій. турецкій подд. Н. Больгаридесъ. губ. секр. Куль. Цыммерманъ. пом. Малицкій. колл. секр. Ф. Довойна. пом. Лаппа.

DZIENNIK WILEŃSKI.

Przyjechali do Wilna od 25-go do 28-go sierpnia.

HOTEL NISZKOWSKI. Obyw. Zyberg-Plater. Romer. Białłozor Papi inżyn. Olendzki. Korzybski. Kisłański. Gouin. Lambert. porucz. Dowgjałło. podporucz. Karpiński. półk. Grawe. rotm. Nowicki. stud. Kończa. radca stanu Muchliński. radca koll. Grzymałło. radca stanu Rejkowski. prof. Górski.

W różnych domach.

W d. Ajzensztadta: lekarz J. Karnilewicz. sekr. gub. R. Kobelew W d. Ogińskiego: sekr. gub. N. Leonowicz.—W d. Szyszki: J. Przezdziecki.—W d. Oskierki: doktor Wyganowski.—W d. Kowalewskiego: naucz. F. Chądzyński.—W d. Dobroczynności: ob. A. Kolankowski. W. Dauksza.

Wyjechali z Wilna, od 28-go do 31-go sierpnia.

Ob.: Korzybski. major Gorzewski. Chodakowski. radca stanu Storożeńko. Olendzki. półk. Grawe. Kończa. Łukaszewicz. Kon. Tukałło. Ad. Tukałło. Bejdel. Ramelle. Halecki. Naborowski. Sadowski. Rejkowski. du Laurans. radca hon. Ad. Milwid. podpor. Sazonow. radca dw. A. Surwiłło. N. Leonowicz. austryjacki podd. hr. Karol Załuski. turecki podd. N. Bolgarides. sekr. gub. Kul. Cymmermann. ob. Malicki. sekr. koll. F. Dowojna. ob. A. Łappa.

Печатать позволяется. ВИЛЬНО 31 августа 1861 г.—Цензоръ статскій совѣтникъ и кавалеръ А. *Мухинъ.*

W drukarni A. H. Kirkora.